

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Ema Klačar

**Metodički pristup književnoj epohi: renesansa u svjetskoj i hrvatskoj
književnosti (na primjerima odabranih književnih djela)**

Završni diplomski rad

Sarajevo, 2018.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Ema Klačar

Indeks br. 2261/2015; redovna studentica

Odsjek za književnosti naroda BiH i bosanski, hrvatski i srpski jezik;

dvopredmetni petogodišnji studij

**Metodički pristup književnoj epohi: renesansa u svjetskoj i hrvatskoj
književnosti (na primjerima odabranih književnih djela)**

Završni diplomski rad

Predmet: Metodika nastave književnosti naroda BiH

Mentor: prof. dr. Muhidin Džanko

Sarajevo, 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Renesansa u svjetskoj književnosti.....	5
3. Renesansa u hrvatskoj književnosti.....	16
4. Predmet i metodički postupci u nastavi književnosti.....	26
5. Ciljevi i zadaci nastave književnosti u srednjoj školi.....	31
6. Renesansa u svjetskoj književnosti – metodički pristup.....	34
6.1. Metodička obrada epohe renesanse u svjetskoj književnosti.....	34
6.2. Metodički pristup drami <i>Hamlet</i> (William Shakespeare).....	45
6.3. Metodički pristup zbirci lirske poezije <i>Kanconijer</i> (Francesco Petrarca).....	57
6.4. Metodički pristup zbirci novela <i>Dekameron</i> (Giovanni Boccaccio).....	70
7. Renesansa u hrvatskoj književnosti – metodički pristup.....	83
7.1. Metodička obrada epohe renesanse u hrvatskoj književnosti.....	83
7.2. Metodički pristup petrarkističkoj poeziji.....	92
7.3. Metodički pristup komediji <i>Dundo Maroje</i> (Marin Držić).....	104
8. Zaključak.....	115
9. Literatura.....	116

1. Uvod

Pisati o renesansi kao književnoj epohi, pravcu u književnosti, znači proniknuti u njene osobenosti, objasniti njeno porijeklo i značenje u smislu promjena koje su bile od odlučujućeg značaja za nove, buduće pravce i tokove u književnosti. Ovaj rad će se bazirati na predstavnicima renesansne književnosti, književnim djelima iz te epohe, na metodičkom pristupu književnoj epohi u svjetlu svjetske i hrvatske renesanse, a sve na primjerima odabranih književnih djela. Objasnit ću na čemu se temelji književno razdoblje renesanse, govorit ću o sadržajima koji pripadaju razdoblju, o historiji književnosti, filozofiji, sociologiji, psihologiji, historiji umjetnosti. Osim naučnih sadržaja u proučavanju razdoblja renesanse uključuju se i umjetnički sadržaji. Na različite načine se metodički oblikuju književna razdoblja koja se utemeljuju na sadržajima iz različitih naučnih disciplina. Književno razdoblje se najavljuje vremenskim određenjem, a sama renesansa kao nastavna cjelina raščlanjuje se na nastavne teme i jedinice.

Kroz nastavu bosanskog jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe ni svijet oko sebe. To im omogućava pristup bogatoj riznici svjetske književnosti i pisane riječi, kulture koja se na posebne načine reflektuje u različitim oblastima svjetske i hrvatske književnosti. Susret sa govornom i pisanom riječju kroz književna djela otvara komunikaciju između čitaoca i djela, proizvodeći ovladavanje komunikacijskim sredstvima. Tako učenici postaju primaoci odgojnih poruka koje šalje književno djelo. Obogaćuje se iskustvo i estetski doživljaj, potpunije i kvalitetnije razumijevamo književni tekst. Uz sve to se rađa volja i želja da se vlastitim naporima i mogućnostima, uz korištenje najraznovrsnijih informacija, do kojih se dolazi putem raznih istraživanja, upotrebom najrazličitijih istraživačkih metoda, približi književni tekst, otkrije njegova ljepota i sadržaj kao i poruke koje on sa sobom donosi. Tako se razvija ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom služi, podstiče se želja za upoznavanjem drugog i drugačijeg i jača težnja da se individualno i kreativno razvija uz pozitivan i tolerantan odnos prema drugim jezicima, književnom djelu, narodima. Obradujući književnu historiju učenici počinju da razlikuju epohe, pravce, da otkrivaju njihove osobenosti, ponirući u dubinu književnohistorijske građe, istražujući i dajući svoj lični doprinos u proučavanju. Postepeno se rađaju i drugačija kreativno i kvalitetno obogaćena viđenja i razumijevanja književnog teksta i događanja unutar teksta, a sve kroz prizmu ovladavanja savremenim naučnim tokovima i objašnjenjima. Učenici u

nastavnom procesu postaju spona između književnog teksta, pisca, pravca i čitaoca. Iako su sami u ulozi čitaoca, oni spoznaju, uče, rasuđuju, proučavaju, kritički razmišljaju i zaključuju i na takav način osmišljavaju književno djelo direktno ga stavljajući u savremena životna zbivanja. Tako književno djelo nastavlja da živi, ne gubeći svoju autohtonost, životnost i upečatljivost. Ono tako zadržava književnoumjetničku vrijednost koja se potvrđuje i u novom vremenu kao njegova dodatna vrijednost i kvalitet. U tome se ogleda uloga književnosti kao umjetnosti i nastave književnosti u cjelini. Podsticaj za čitanje i proučavanje rađa motivaciju koja vodi samostalnoj interpretaciji i istraživanju, a kroz takav pristup se dobija cjelovita slika i uče različiti pristupi stručnoj literaturi i izvorima informacija. Otkrivajući ljepotu i bogatstvo naučno – istraživačkog rada, nastavnik kod učenika razvija čitalačke navike, budi maštu, kritičnost, sklonost analizama i razmišljanjima, a sve u cilju povezivanja širokih pogleda relevantne književne pojave u svjetskoj književnoj baštini.

Interpretacija dalje uvodi književno djelo u žarište učenikovog duhovnog života, te on percipira djelo, afektivno reaguje i racionalno ga obuhvata. Čitanjem i slušanjem književno djelo se percipira i intelektualno doživljava. Tako nastavnik postaje direktni organizator istraživačkog i stvaralačkog procesa koji je pokrenut književnim djelom, a učenik direktni sudionik u tom procesu.¹

Renesansa kao nastavna cjelina raščlanjuje se na nastavne teme i jedinice. Sadržaj se raščlanjuje na umjetnički i naučni. Napraviti ću izbor sadržaja koji se odnosi na korelaciju književno – likovnog sadržaja, književno – historijskog i književno – filozofskog sadržaja. Objasniti ću pojam renesanse, pozvati se na znanje o humanizmu i predrenesansi, objasniti naziv epohe, predstavnik i predstaviti naslove književnih djela. To se može posmatrati u korelaciji sa predstavljanjem naslova likovnih i filozofskih djela kao i djela koja predstavljaju poticaj za proučavanja epohe. U procesu proučavanja renesansnih umjetnika i naučnika govorit ću o novom svjetonazoru, novoj filozofiji života, koja je utemeljena na slobodi, ljepoti ovozemaljskog života i na humanizmu (vjeri u čovjeka i njegovu duhovnu i moralnu snagu i veličinu), istražiti ću na koji način učenici mogu najlakše naučiti i shvatiti književnu epohu, reprezentativna djela i autore, te na koji način nastavnici/profesori nastoje približiti epohu i koje metode najčešće koriste na nastavnim satovima. Rad će u prvom dijelu dati teorijske

¹ Rosandić, Dragutin (1981). *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*. Zagreb: Školska knjiga, str. 14 – 15.

informacije vezane za definiranje književnih pravaca i epoha. S obzirom na to da se rad bavi književnošću renesanse u nastavi srednje škole, dat će osnovne informacije o renesansi u svjetskoj i hrvatskoj književnosti, te spomenuti reprezentativna djela i predstavnike. Dalje, u dijelu rada koji se tiče konkretne metodologije u obradi književne epohe u nastavi navest će osnovne zadatke i okvire proučavanja, kako bismo razumjeli postupke u obradi nastavnih jedinica. Veoma je važno istražiti osobenosti problemske nastave i predstaviti faze nastavnog sata u okviru problemsko – stvaralačke nastave. Posebna pažnja bit će posvećena dijelu o metodičkom pristupu epohi i pravcu u nastavi. Tu će biti govora o nastavnim planovima i programima, te će biti analiziran udžbenik predviđen za drugi razred gimnazije. Nastojat će metodički predstaviti izabrana književna djela epohe renesanse, a to su u svjetskoj književnosti: *Dekameron* (Bokačo), *Kanconijer* (Petrarka), *Hamlet* (Šekspir), a u hrvatskoj književnosti: *Dundo Maroje* (Držić), petrarkiste (Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić, i dr).

Književnost kao nastavni predmet obuhvata umjetnički i naučni sadržaj. Književnoumjetnički sadržaj čine književna djela iz nacionalne i svjetske književnosti, a naučni sadržaj preuzima iz teorije književnosti, historije književnosti i metodologije.² U nastavnim programima se uspostavljaju pristupi umjetničkom djelu. To je, obično, prva programska cjelina na srednjoškolskom stepenu obrazovanja. Uspostavlja se kao svojevrsno usvajanje teorijsko – metodoloških spoznaja u osnovnoj školi i kao domišljen sistem koji omogućava učenicima ulazak u historijsko proučavanje umjetnosti. U pristupu umjetničkom djelu obuhvata se sadržaj svih umjetnosti na kojem se spoznaju zajedničke osobenosti i razlike.³

² Rosandić, Dragutin (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga, str. 22.

³ Isto, str. 3.

2. Renesansa u svjetskoj književnosti

Humanizam i renesansa je možda najvažniji umjetnički pokret u historiji civilizacije. Sva moderna, savremena evropska kultura počiva na dostignućima humanizma i renesanse. Evropska kultura se preporodila, obnovila (od 14 – 15. st) i nadvisila u kulturnom i privrednom smislu. Humanizam i renesansa se okreću potpuno prošlosti, prije svega antičkoj epohi (starogrčkoj i rimskoj književnosti), pa i umjetnosti, nauci, arhitekturi, slikarstvu, vajarstvu. U književnost ulaze svjetovne teme jer čovjekovo unutarnje oslobađanje znači i njegovo zanimanje za vlastiti unutarnji svijet, ljepotu prirode i ovozemaljski život. Pisci se ugledaju na antičke pisce. To je prijelaz iz srednjeg vijeka u novo doba.

Humanizam i renesansa označavaju period vremena na prelazu iz srednjeg vijeka u novo doba. Iako se pod ovim pojmom podrazumijeva jedno književno – umjetničko razdoblje, humanizam hronološki i stilski prethodi renesansi. Humanizam obuhvata razdoblje od 13. do 15. st. i više se odnosi na naučne i duhovne sadržaje ovog doba, a pod pojmom renesansa, koja obuhvata period 15. i 16. st., podrazumijeva se cjelokupnost kulture tog razdoblja, i u periodu renesanse humanističke težnje su došle do svog punog izražaja. Nakon razdoblja srednjeg vijeka, u okviru kojega dominantnu ulogu u svim sferama ljudskog života ima crkva, u periodu humanizma tu ulogu preuzimaju gradovi koji se razvojem trgovine, pomorstva i putnih pravaca sve više bogate i počinju, sa novim građanskim društvom, koje se razvija u njima, davati smjernice kulturi, nauci, umjetnosti i svim sferama ljudskog života. Gradovi, sa novom građanskom kulturom i drugačijim pogledima na svijet i život u odnosu na srednjovjekovlje, se razvijaju najprije u Italiji, a onda i u ostalim evropskim zemljama. Čovjekov duh se oslobađa srednjovjekovnih dogmi. Nasuprot srednjovjekovnog razdoblja gdje je u središtu zanimanja Bog i onozemaljski život, u razdoblju humanizma interes se pomjera na čovjeka i ovozemaljski život i po tome se humanizam oslanja na antičku kulturu unutar koje je čovjek predstavljao mjerilo svih stvari, a o tome svjedoči i činjenica da su bogovi imali sva ljudska obilježja i jedino po čemu su se razlikovali od ljudi je vjerovanje da su bogovi besmrtni. Budući da se u ovom razdoblju pažnja koncentriše na čovjeka, odatle pokretu i naziv koji je izveden iz latinskog jezika (*humanus* = *čovječan, ljudski; homo* = *čovjek*). U ovom razdoblju čovjekov duh se oslobađa vjerskih dogmi, napušta se srednjovjekovno učenje da je čitav čovjekov ovozemaljski život samo priprema za budući vječni život na onom svijetu. U književnost sve više prodiru svjetovne teme. Među najznačajnijim piscima humanizma su: Dante Aligijeri (1265 – 1321):

Božanstvena komedija, spjev; Frančesko Petrarca (1304 – 1374): *Kanconijer*, zbirka pjesama; Dovani Bokačo (1313 – 1375): *Dekameron*, zbirka novela i dr. ⁴

Renesansa (francuska riječ *renaissance*: obnova, preporod; italijan. *rinascimento* i *rinascita*, što znači isto) donosi neviđen procvat umjetnosti i kulture, nauke i ljudske misli o svrsi i smislu življenja na svijetu. Na renesansu se gleda kao na najveći progresivni prevrat koje je čovječanstvo dotad doživjelo. Ona ima dugu i ne sasvim pravu putanju razvoja čiji se počeci gube duboko u srednjem vijeku.⁵ U ovom razdoblju javlja se zanimanje za ljepotu prirode, čovjekova unutarinja preživljavanja, za život općenito u svim oblicima njegove pojavnosti, za promjenu načina života i razmišljanja. Na ove velike promjene utiču razvoj gradova i nove, građanske klase, naučna i geografska otkrića koja doprinose i modernizaciji života, a i dotadašnjih pogleda na svijet i život, kao i sve ono što se dešavalo u periodu humanizma. Nijemac Johanes Gutemberg 1450. g. osniva prvu štampariju u Evropi koja doprinosi pristupačnosti knjiga; dolazi do velikih geografskih otkrića: Vasko de Gama pronalazi pomorski put za Indiju, Magelan je oplovio svijet, Kolumbo je otkrio Ameriku; tu su počeci moderne astronomije: Poljak Nikola Kopernik objavljuje teoriju heliocentričnog sistema, Galileo Galilej, italijanski matematičar, fizičar i filozof, dokazuje tačnost Kopernikove teorije; papa Gregorije reformiše kalendar koji je i danas u upotrebi; u Holandiji su izumljeni teleskop i mikroskop; U Evropu se uvoze krompir, duhan, kafa, kukuruz i kakao; otkrivaju se i druge i drugačije civilizacije; dolazi do razvoja prirodnih nauka i filozofije. Dolazi do preporoda cjelokupne kulture. Sva ova otkrića snažno utiču na promjenu svih dotadašnjih pogleda na svijet i život i snažno su poljuljala onu ulogu crkve koju je imala u srednjem vijeku. Među najznačajnijim piscima renesanse su: Lodoviko Ariosto, Torkvato Taso, Erazmo Roterdamski, Mišel Montenj, Tomas Mor, Fransoa Rable, Miguel Servantes, Viljem Šekspir i dr.⁶

Kolijevka renesanse je Italija. Tu su se već vrlo rano, još u njedrima srednjeg vijeka, počele da stvaraju države novoga tipa, najprije kao autonomne općine, a zatim kao gradovi – republike i nezavisne kneževine s tiranima na čelu. U tim državama, koje su se rađale tokom ratova i koje

⁴ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 5 – 6.

⁵ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 3.

⁶ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 23.

su svoju slobodu morale da izbore, stvarali su se pravi kapitalistički odnosi i u njima je sve odlučniju riječ imala mlada i poletna buržoazija. Firenca, Venecija, Napulj, Milano, Ferera i Mantova bili su najznačajniji među tim gradovima krupnih trgovaca i bankara, industrijalaca i finansijera i tako se bogatili.⁷ Krstaški ratovi, u kojima su Italijani učestvovali ne toliko iz religioznih pobuda koliko radi učvršćivanja svojih trgovačkih veza na Istoku, odigrali su značajnu ulogu u pripremanju novog, renesansnog duha: oni su otvorili nove horizonte i potaknuli želju za putovanjem i upoznavanjem ovozemaljskih stvari, što je dovelo do velikih geografskih otkrića (Amerike). Snažan podsticaj razvoju *humanističkog pokreta*⁸ dat je i pronalaskom štampe, kao i mnogi drugi tehnički pronalasci.⁹

Od umjetnosti se tražilo da uljepša i oplemeni život, a učitelji i predvodnici u tome, nazvani su humanistima. Raskidajući sa tradicijom srednjeg vijeka, humanisti su potražili pomoć i potporu u književno – umjetničkom, naučnom i filozofskom naslijeđu starih Grka i Rimljana. U toj težnji oni uspostavljaju disciplinu mišljenja i harmoniju izraza. Oni mijenjaju život iz osnova, obrazovanje i nauka postaju učiteljice života, oblikuje se jedan novi čovjek potpuno različit od onoga iz srednjeg vijeka. Impulsivan i senzualan, brz i veoma sujetan, čovjek humanizma i renesanse, želi da svestrano živi svoj život i usavrši svoj talenat, ponosan na ljepotu kojom je okružen. On je spreman da rizikuje, a sve u cilju da održi ljepotu koju stvara i da je uveća. Počinje era ekonomskog prosperiteta, trgovine i sticanja bogatstva, posvećuje se pažnja čitanju i recitacijama, muziciranju i učenim diskusijama. Odjeci italijanske renesanse prelamali su se u Francuskoj i Engleskoj. Tamo su kraljevi uspjeli da obrazuju apsolutnu monarhiju. U Španiji i Portugaliji italijanski uticaj, također, je bio zapažen. Španci su u ovo vrijeme u Italiju došli u svojstvu zavojevača kao i Francuzi, samo s tom razlikom što su Španci ostali dosta dugo. Oni su u vlastitim zemljama prenijeli mnogo od onoga što ih je impresioniralo u osvojenoj zemlji, nadovezujući sve to na prastare korijene sopstvene kulture.

⁷ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 5.

⁸ Renesansni pokret naziva se i humanistički pokret zbog toga što je istaknuo kao zadatak svestrano razvijanje ljudskih prirodnih sklonosti, naročito njegovih intelektualnih i umjetničkih sposobnosti. Sam termin „humanizam“ potiče od lat.riječi „humanitas“ koju su renesansni pisci shvatili u značenju „kultura“, što znači da je pokret od oslobođenja čovjeka od srednjovjekovnog teološkog dogmatizma išao zajedno s antičkim kulturnim naslijeđem.

⁹ Đurić, Mihailo (1956). *Filozofija epohe renesanse*. Beograd: Rad, str. 5.

Velika geografska otkrića značila su velike podvige. Prostrano područje humanizma proširuje se na Njemačku i Poljsku, Holandiju i Dalmaciju.¹⁰ U Sijeni, Panovi otvaraju se biblioteke, muzeji, galerije i javlja se novi tip mladih probitačnih ljudi koji su zahvaljujući svojim sposobnostima počeli da ulaze u visoke krugove italijanskih društava, iako nisu poticali od plemićkih. Kondotijeri¹¹ su bili potencijalna prijetnja građanskom društvu, a oslanjanje na njih državu je lišilo mogućnosti da organizuje svoju prirodnu odbranu, sopstvene građane. Ovakve ideje su naročito bile rasprostranjene u Firenci, gradu koji je živio u neprekidnom strahu od aktivnosti seoskog plemstva i pljačkaških vojski.¹²

Književnost govori svojim čitaocima na latinskom jeziku, a to je bio plod jedne tradicije, a u isto vrijeme jedne zablude. Tradicija se sastojala u tome što je latinski jezik bio jezik kulture i učenih ljudi i što su njime pisali tada toliko omiljeni antički pisci, a zabluda se krila u uvjerenju da su se tim jezikom jedino mogli izraziti najfiniji oblici i nijanse pjesničke emocije. Latinskim jezikom iskazivan je misaoni i osjećajni svijet novog čovjeka, a djela koja su na tom jeziku bila napisana bili su filozofski i naučni traktati, beskrajni spjevovi po ugledu na Vergilija i historijski spisi na razne teme iz prošlosti. Ondašnji pisci, u svojim radovima, vidjeli su temelje svoje slave, pa su velikani renesansne književnosti, Petrarca i Bokačo, ostali u uvjerenju da su svojim djelima osigurali besmrtnost. Erazmo Roterdamski (1467 – 1536) pored drugih svojih djela piše i znamenitu pohvalu ljudskoj ludosti, u kojoj je nemilosrdnom satirama ukazao na ludost njegovog vremena, kaluđera i papa, skolastičara i sofista, sujevjerne gomile. Polemičar Lorenzo Vala (1407 – 1457) objavljuje niz spisa u kojima raspravlja o najosjetljivijim temama stoljeća. Njegovi zaključci se odnose na uživanje u radosti i zadovoljstvima, a ne odricanje od njih, pa je tako nepotrebna i beskorisna povučenost monaha, a jedina vrlina je ona koja se bori da nešto ostvari. Englez Tomas Mor (1478 – 1535), je humanist, učitelj, nezadovoljan društvenom

¹⁰ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 6 – 10.

¹¹ Kondotijeri su bili novopečeni bogataši, ljudi koji su se naglo obogatili i počeli da finansiraju neke umjetnike, naučnike, i dr. na neki način su njihove mecene. (U Firenci je naglo ojačala porodica Mediči, ekonomski najjača porodica, a unutar nje se javio kondotijer Lorenzo Mediči (nadimak Veličanstveni). Pošto je bio mecena, a oni su često slikali, Đorđo Vazaro, slikar, naslikao je portret L. Medičija, a ovaj portret je jedan od početaka renesansnog slikarstva. Pa bi i proučavanje renesanse trebalo početi sa proučavanjem ovog portreta, jer njegovim gledanjem kao da otkrivamo cijelu ovu epohu.

¹² Garin, Eugenio (2005). *Čovek renesanse*. Beograd: CLIO, str. 42 – 43.

stvarnošću svoje zemlje u kojoj aristokracija živi kao „trut od tuđe muke“. Nepregledne mase seljaka propadaju u najcrnjem siromaštvu i tako on gradi svoju veličanstvenu viziju o ostrvu Utopiji, na kome se živi veselo i srećno, u slobodi i u društvu jednakih, gdje svi rade za sebe i za zajednicu, ali nema bogatih i sirotinje, jer nema ni privatne svojine.¹³

Humanizam, kako je predstavljen u liku Tomasa Morea, Erazmova prijatelja, bitni je elemenat ranije faze engleske renesanse; kao intelektualna pojava, humanizam je povezan s preporodom proučavanja klasika, oponašanjem drevne umjetnosti, te pomicanjem naglaska s razmišljanja o budućem svijetu na prihvaćanje svijeta kojeg poznajemo. Moreovo latinsko djelo *Utopija* (1516) prvi je veliki spomenik engleskog humanizma i renesanse. Uz Šekspirovog *Romea i Juliju* (1595) prvi put se na engleskom jeziku predstavljaju spajanje ideala dvorske ljubavi i kršćanskog braka. Ta fuzija će se pokazati veoma važnom u životu, jednako kao i u književnosti. *Arkadija* (*Arcadia*, 1590) Philipa Sidneja zauzima istaknuto mjesto u elizabetanskoj proznoj književnosti. U Marloweovoj tragediji *Doctor Faustus* (1604), koja je njegovo remek – djelo, renesansne odlike ambicije i individualizma, a tragični zaključak nas podsjeća do koje su mjere ostaci srednjovjekovnih religioznih pogleda neprestano modificirali humanizam.¹⁴

Najveća šteta je bila što su sva ova djela, kao i stvaranje evropskog humanizma u cjelini, ostajali povlastica učenih i bogatih, nedostupni narodnim masama. One su i dalje živjele u svom primitivizmu i neznanju kao i u vrijeme srednjeg vijeka. Na jeziku neukog naroda nastaju prva djela, a pisci koji počinju pisati narodnim jezikom počinju da se zanimaju za usmenu književnost. Tako nastaju djela na maternjem jeziku. Oni teže da dostignu eleganciju i prefinjenost kojom su se odlikovali latinski tekstovi. U okvirima te historije, koja ustvari čini renesansu, ostvarena su velika književna djela koja postaju predmet divljenja. Tri velike figure stoje na čelu te historije, a sve tri su iz Italije i to su uzori svjetske književnosti. Firentinac, Dante Aligijeri (1265 – 1321), stoji na razmeđi srednjeg vijeka i epohe renesanse.¹⁵ Glavno Danteovo djelo *Božanstvena komedija* (*La divina commedia*), praktičan je dokaz ispravnosti

¹³ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 10 – 13.

¹⁴ *Povijest svjetske književnosti*. Uredili članovi uređivačkog odbora „Libera“ i Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (2005). Zagreb: Mladost, str. 50 – 58.

¹⁵ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 13 – 15.

narodnog jezika. Sam Dante nazvao ju je naprosto *Commedia*. U njoj se očituje čitav simbolizam srednjeg vijeka, upleten u autorovu sliku svijeta. Sastoji se od 100 pjevanja, koja su podijeljena na 3 skupine: 34 – 33 – 33. *Commedia* je prvo veliko djelo književnosti na narodnom jeziku. Poema nazvana tako dobiva ugled i atribut Božanstvena, ali nije odmah utjecala na razvoj italijanske literature, premda je istaknula toskanski govor kao onaj na kojem je stvoreno jedno remek – djelo.¹⁶

Frančesko Petrarca (1304 – 1374), s kojim počinje okretanje ka prošlom, je itekako važan. Njegova fraza je da je srednji vijek mračno doba, doba neznanja; to je bilo tzv. barbarsko doba. Petrarca je smatran osnivačem intelektualne revolucije renesanse, obnoviteljem studia *humanitatis* preko kojih homo ferus – divlji čovjek – dospjeva do vrijednosti civilizacije.¹⁷ Petrarca je jedan od prvih velikih humanista, pisao je pretežno na latinskom jeziku. Postao je legendarnom ličnošću evropske poezije onakve kakvu je jedino renesansa prepoznala kao svoj uzor. Svoju slavu je stekao zbirkom *Kanconijer*. Zbog toga je i utemeljitelj posebne pjesničke škole, koja se brzo proširila i širom Evrope. „Petrarkizam“ je postupno postao priznati naziv i pojam u svjetskoj književnosti. Treći od često spominjane „velike trojice“ rane italijanske književnosti, Đovani Bokačo (1313 – 1375), svjetski se proslavio zbirkom novela *Dekameron*. Potpuno je napustio naslijeđe srednjeg vijeka i postao začetnikom novih tokova u svjetskoj književnosti.¹⁸ Renesansa na svoj način obnavlja i ep, ali on dobiva znatno drugačije značajke nego srednjovjekovni epovi. Uzorak renesansnog epa pri tome stvorio je Ludovico Ariosto (1474 – 1533) u *Bijesnom Orlandu*, veliki ep (viteški) u 46 pjevanja, na kojem je radio gotovo cijeli život. (str.129). Dok je Ariosto blagom ironijom ideale viteštva i stvarnog svijeta premjestio u književnost, na drugačiji način je renesansni svjetonazor izrazio Niccolo Machiavelli (Makijaveli, 1469 – 1527). U svjetsku književnost je ušao zbog dva izuzetna ostvarenja: spisom o političkom umijeću *Vladar (II principe)* i komedijom *Mandragola*. Zbog *Vladara* njegovo ime je ušlo u međunarodni termin „makijavelizam“, kojim se označava politika i njezina teorija, prema kojoj su za stvaranje jake države dopuštena sva sredstva, bez obzira na kršenje bilo kakvih moralnih normi. To je vrsno i književno i filozofsko djelo.

¹⁶ Slamnig, Ivan (2001). *Svjetska književnost zapadnoga kruga*. Zagreb: Školska knjiga, str. 43 – 46.

¹⁷ Delimo, Žan (1989). *Civilizacija renesanse*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, str. 82.

¹⁸ Solar, Milivoj (2012). *Povijest svjetske književnosti: kratki pregled*. Podgorica: Icik, str. 125 – 126.

Komedija *Mandragola* smatra se prvom uspjelom komedijom modernog evropskog kazališta. Kritičku satiru ostvario je Francios Rabelais *Gargantua i Pantagruel*. Ono što Servantes znači za pripovijednu prozu, Šekspir znači za dramu: u historiji svjetske književnosti on je vjerovatno najglasovitiji i najutjecajniji dramatičar. Tragedije su vrhunska ostvarenja njegove svjetske književnosti (*Hamlet, Otelo, Magbet, Julije Cezar, Romeo i Julija* i dr). Zatim, Aristotelova *Poetika* (16. vijek), postala je osnovni teorijski spis o književnosti za čitavu renesansu, a tu je i Horacijeva *Poetika*, Kvintilijanovi retorski spisi i dr.¹⁹

U ovom periodu u umjetničkim djelima dolazi do „eksplozije“ ljudske tjelesnosti, te se odatle u djelima ističu tjelesna ljepota i tjelesni porivi. U renesansnim djelima prisutna je težnja ka skladnim i savršenim književnim formama, a pisci u djelima nastoje prikazati značaj čovjeka pojedinca i otuda zagovaranje slobode ljudskog duha, snage njegove individualnosti i svestrano razvijene ličnosti. U književnosti se njeguju: ep, tragedija, komedija, roman, novela, ljubavna poezija, satira, pastorala, epigram, poslanica. U okvirima likovne umjetnosti najznačajniji renesansni stvaraoci su Leonardo da Vinči, Mikelandelo Buonaroti, Sandro Botičeli, Hieronimus Boš, Donatelo, Rafaelo Santi, i dr.²⁰ U renesansi prvi put susrećemo veliki broj individualnih umjetnika koji rade svojim načinom, nezavisno i odgovorno, a doprinose formiranju jednog zajedničkog stila. Rješavajući probleme nove umjetnosti, oni su nužno otkrivali zakone prirode, a time širili svoje duhovne horizonte. Leonardo da Vinči je bio slikar, vajar, muzičar, fizičar, pronalazač i pisac rasprava. Iz ovakvog stava prema prirodi i umjetnosti, iz poštovanja prema staroj kulturi i iz nestrpljive želje za istraživanjem, nikla su najbolja djela renesanse.²¹ Nikada nijedna civilizacija nije dala toliko mjesta slikarstvu i muzici, niti vinula u nebo tako visoke kupole, ni na razinu visoke književnosti uzdigla toliko narodnih jezika, niti je razrađeno toliko izuma, a istovremeno uz materijalni napredak išao je i duhovni.²²

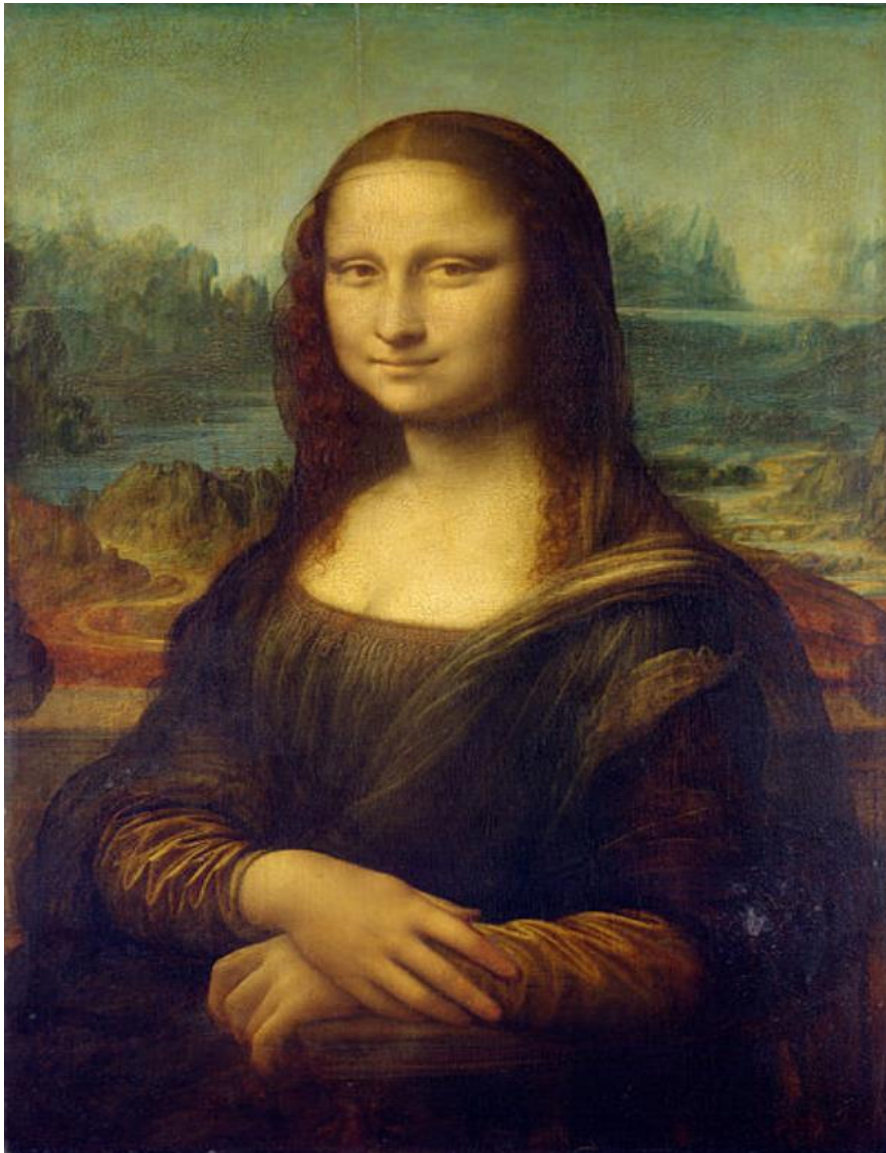
¹⁹ Solar, Milivoj (2012). *Povijest svjetske književnosti: kratki pregled*. Podgorica: Icik, str. 140 – 141.

²⁰ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 24.

²¹ Mihailović, Radmila (1960). *Renesansa u Italiji*. Beograd: Rad, str. 5.

²² Delimo, Žan (1989). *Civilizacija renesanse*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, str. 10.

U renesansi se javlja novi tip intelektualca, umjetnika, kojeg možemo zvati humanista (lik humaniste), a neki najbliži pojam tog humaniste je učeni čovjek – *erudita* (svestrani čovjek), a simbol erudite je Leonardo da Vinči. Rođen je u doba renesanse, 1452. g., blizu grada Vinči. Mnoge njegove slike nisu dovršene, a među najznačajnijim ostvarenjima jeste slika Mona Liza.

Leonardo da Vinčijeva slika *Mona Liza* ²³

Sasvim običan prikaz žene. Revolucionarna slika. Prvi psihološki portret. Mnoštvo mističnih detalja oko kojih se i dan danas polemše.

²³ https://www.slideshare.net/andjelan/humanizam-i-renesansa-28345240?from_m_app=android

Leonardov modulator. Skica po Vitruviju.²⁴

Skica čovjeka raširenih ruku i nogu u krugu i kvadratu. Prikaz idealne božanske proporcije gdje je anatomija tijela u tačnoj razmjeri.

Leonardo da Vinčijeva slika *Tajna večera*²⁵

Tajna večera je jedna od najpoznatijih djela, zajedno s Mona Lizom. Sliku je naručio vojvoda Ludoviko Sforza, Leonardov šef i mecena, kao sliku za trpezariju u manastiru Santa Marija dela Gracia, u Italiji. Leonardov rad prikazuje trenutak nakon što je Isus najavio da će jedan od onih koji sjede za stolom da ga izda. Stvorio je suptilniji i dramatičan efekat stavljajući Judu u sijenku

Mikelandelo Buonaroti – Freska u Sikstinskoj kapeli – Stvaranje Adama²⁶

Njegovo najpoznatije djelo je detalj freske „Stvaranje čovjeka“ iz Sikstinske kapele u Vatikanu. Njegova predanost radu i umjetnosti izrodila je najvećeg genija renesansne umjetnosti.

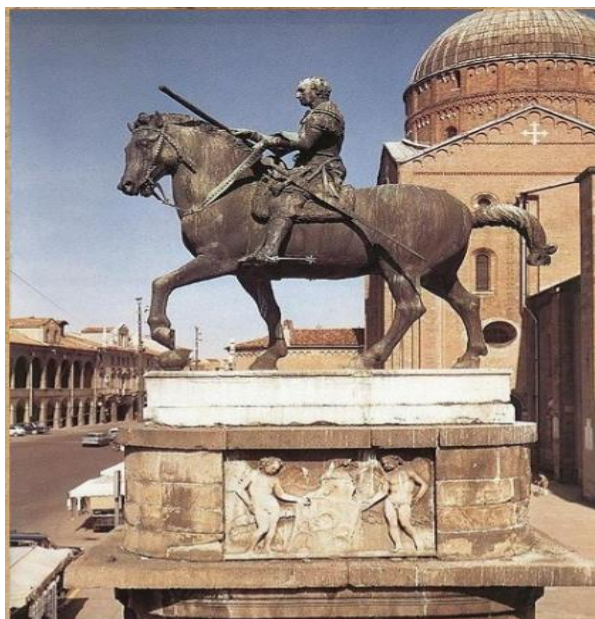

Kupola crkve Svetog Petra u Rimu koju je projektirao **Mikelandelo**²⁷

^{24, 25} https://www.slideshare.net/andjelan/humanizam-i-renesansa-28345240?from_m_app=android

²⁶ <http://srednjeskole.edukacija.rs/biografije-poznatih-licnosti/mikelandjelo-buonaroti>

²⁷ https://www.slideshare.net/andjelan/humanizam-i-renesansa-28345240?from_m_app=android

Donatelo - Konjanički spomenik kondotjera Gattamelate (1445 – 1450)²⁸

Donatelo je majstor renesansnog kiparstva inspirisan antičkim idealima. Ovo je umjetnikovo najveće djelo u bronzi, prvo djelo te vrste u renesansi izrađeno po uzoru na kip rimskog cara Marka Aurelija, te antičkih konja na pročelju crkve sv. Marka u Veneciji.

Rafaelova slika *Sikstinska Madona* ²⁹

Madona, sa Isusom u naručju, koja stoji na oblaku okružena svecima.

²⁸ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Donatello>

²⁹ <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:390321-Pet-vekova-Rafaelove-Sikstinske-Madone>

3. Renesansa u hrvatskoj književnosti

Epoha renesanse nagovještava početak raspada sistema feudalne hijerarhije i obilježava kraj evropske katoličko – crkvene kulture: njome se završava period hrišćanskog srednjeg vijeka i otvara novo poglavlje u historiji zapadno – evropskih naroda koje se karakteriše stvaranjem modernog kapitalističkog društva i moderne svjetovne građanske kulture. U srednjem vijeku, društveni život je bio podvrgnut apsolutnoj vlasti hrišćanske crkve, sa renesansom se javio jedan novi svjetovni duh, koji je, šireći se iz Italije doveo do potpunog socijalnog i kulturnog preobražaja. Pojavom renesanse dolazi do kidanja svih feudalnih i crkvenih veza i oslobođenja čovjeka. Kultura epohe renesanse razvila se najprije u gradovima sjeverne Italije. Krajem 15. st. u Italiji doživljava svoj vrhunac, a zatim se proširuje na Francusku, u drugoj polovini 15. st. na Poljsku i Mađarsku, gdje je Budim bio prvo središte renesanse u srednjoj Evropi. Ona se dalje širi na područja Hrvatske, dalmatinskih gradova: Split, Šibenik, Hvar, Dubrovnik, zatim se širi na Španiju i Portugal. Iz Francuske renesansa se proširila u Norvešku i Njemačku, u Englesku i skandinavske zemlje.³⁰

U doba renesanse, pojedinačne hrvatske regije ujedinjavala je kultura različitosti. Književnost je u tadašnjoj Hrvatskoj stvarala ideologija pera, a ne mača. Pero je ispisivalo svoj kulturni program. Višeregionalnost je osnovni model hrvatske književnosti i zbog toga je njena kultura mogla i opstati bez geografskog jedinstva. Političko jedinstvo razorilo bi temelje hrvatske posebnosti. Osnovni paradoks u hrvatskoj renesansi je težnja i napor da se nasuprot fizičkom ujedinjavanju zadrži duhovna različitost kao osnova misli i stvaranja, pa se fizičko jedinstvo stavlja u drugi plan. Razvijana u granicama tuđih država i ostvarivana između Mletačke Republike i dubrovačke autonomije, podvrgnuta ugarskoj kruni i habsburškim dvorovima, a ispisivana na granicama i unutar granica Turskog carstva, hrvatska književnost je upravu u renesansi oslobodila svoju autonomnu energiju, različitim dijalektima ojačala narodni jezik. Države su tada bile sredstva, a ne cilj narodnih razvoja. Mitovi posvećeni državnim idejama nisu u renesansi uništavali niti jednu nacionalnu tradiciju. Tome je dokaz sama renesansa koja je bila zbog takvih okolnosti najsajjnije doba hrvatske književnosti i to u cijelom

³⁰ Đurić, Mihailo (1956). *Filozofija epohe renesanse*. Beograd: Rad, str. 3 – 6.

njenom historijskom trajanju. Humanizam je isključio Boga iz historije, ali je renesansa svoje čvrsto uporište pronašla u čovjeku i njegovoj individualnosti. Čovjek je tako postao gospodar boga i svijeta, a što je najvažnije, zagospodario je samim sobom. U renesansi se naglašavala snaga vrline, ali i sudbine, tj. onoga što su Hrvati zajedno s Italijanima nazivali fortunom^{*31}. Fortuna je od tada isključivo u ljudskim rukama, pa je renesansni književnik vjerovao u vlastitu sposobnost da sam otkloni sve nepravilike, vjerovao je da se vrlinom mogu otkloniti problemi, a mudrošću i strpljenjem ostvariti svi ideali. Tako je „novi čovjek“ stavio mudrost u središte svijeta i odlučio da uživa u plodovima što su mu nudile priroda i umjetnost. Gutembergova štamparija donijela je najvažnije promjene u tadašnju ljudsku duhovnost. Tako su Evropljani do 1500. g., i to samo tokom nekoliko desetljeća od pojave prvih štampanih knjiga, pročitali više od šest miliona knjiga i više od 40 000 različitih naslova. To je promijenilo ne samo svijet književnosti i nauke, teologije i škola, nego je ostavilo traga na geografska otkrića ili na pojavu vatrenog oružja. Nakon izuma štamparije počelo je vrijeme reformacija i reformisanih ljudi. Štampane knjige oživjele su književni život, povećale interes za narodne jezike koje su razumjele i žene koje do tada najčešće nisu pohađale školu. Nije prošlo mnogo vremena do pojave prvih zabranjenih knjiga i prvih uputa za čitanje knjiga. Štamparije su prekinule uskost srednjovjekovlja. Književni tekstovi su se širili i čitali među onima koji nisu bili profesionalci, a srednjovjekovni čitalac i sam je postajao pisac. Iako je izvorno namjenjena samoći, štampana knjiga je do kraja 15. vijeka postajala moćno sredstvo dijaloga između mnogobrojnih evropskih država. Oko pisanih riječi kao oko košnice okupljali su se pisci i čitaoci, trgovci i teolozi, moralisti i diplomati, te je tako započeo dijalog, a u prvim desetljećima 16. st. desilo se ono što je malo ko predviđao, došlo je do epohalnog razvoja književnosti i umjetnosti. Jedno od najplodnijih središta hrvatske renesansne književnosti, osim Splita i Dubrovnika, bio je otok Hvar koji se nalazio na središtu puteva tada najveće sredozemne flote. Mlečani su u Hvaru sagradili svoj Arsenal i oko njega se odvijao pravi privredni razvoj. U Hvaru i Starom Gradu sagrađen je tokom 15. i 16. vijeka značajan broj javnih zgrada, a domaćem plemstvu, koje formalno u Veneciji nisu priznavali, lokalni knez je dopuštao da vodi poslove gradske uprave i da se školuje. Nigdje kao na Hvaru nisu književnici poželjeli da sagrađe palače u skladu sa njihovim poetskim zamislama. Najznačajniji pjesnici toga doba bila su dva Hvaranina Petar Hektorović i Hanibal Lucić. Obojica su sagradili kuće po uzoru na renesansne zamisli i odlikuje ih visoki osjećaj za sklad. Lucićev ljetnikovac u urbanom Hvaru bio je vrsta kamenog

³¹ **fortuna* u prijevodu sreća. Filozofija je da čovjek stekne neku vlastitu sreću.

madrigala, osamljena kuća za samoću i rad. Hektorovićeve Tvrdalj na morskoj obali u Starom Gradu izgrađen u kamenu bila je kuća širom otvorena zabavi prijatelja, tvrđava koja je bila zaklon u tim opasnim vremenima. Hvar je bio politički uzdrman za vrijeme krvave četverogodišnje bune koja je počela 1510. i u kojoj su hrvatski pučani pokušali srušiti mletačku vlast, a u isto vrijeme kazniti bahatost domaćih plemića. Pučane koji su sudjelovali u toj krvavom ugušenoj pobuni nisu podržavali hrvatski književnici, jer su oni pripadali plemićkom sloju i bili su među povlaštenima. Njima venecijanska vlast nije bila neprijatelj, a njihov ideal bila je dubrovačka autonomija kojoj su se divili. Oni nisu bili spremni poduzimati ništa protiv mletačke vlasti i protiv svog života u Mletačkoj Republici. Niko iz Venecije se u to vrijeme nije miješao u upotrebu hrvatskog narodnog jezika u književnosti, a to je sasvim logično jer Venecija nije bila država jednog naroda. Ona je bila država u kojoj su živjeli jadranski Sloveni i Albanci. U njoj su se osjećali zaštićeniji nego njihovi srodnici koji su živjeli u zemljama koje su bile pod turskom vlašću. Slično je bilo i sa ljudima na Hvaru, u Zadru, u Splitu, Kotoru, Šibeniku ili Trogiru.³²

U Italiji je bilo književnika koji su u svom životu i književnom djelovanju zatomili i pomirili različita protivrječja (Aretino, Lor. Magnifico, Machiavelli). Bilo je takvih književnika i u hrvatskim književnim središtima (N. Nelješковиć, M. Držić), samo društveni život nikada nije bio tako visoko razvijen, pa ni u najrazvijenijem Dubrovniku, da bi došlo do općeg, potpunijeg i trajnijeg renesansnog zaborava i oslobođenja. Skromni i konzervativni Dubrovnik nije „prevršio mjeru“ ni na svom vrhuncu, u prvoj polovini 16.st. Bijeg čovjeka iz okvira prošlosti i njegovo potpuno oslobođenje bilo je pojedinačno, privremeno.³³

Realitvno jak italijanski uticaj trajno je prisutan u hrvatskoj renesansnoj književnosti, ali on nije njezina temeljan odrednica. Utjecaj je raznovrstan i često vrlo plodan. On je više u podsticajima. Hrvatska renesansna književnost ima svoje tokove, svoju fizionomiju i svoj izraz ukorijenjen u predrenesansnoj i usmenoj, narodnoj i pučkoj gradskoj poeziji.³⁴ S dramom o Margariti (*Muka svete Margarite*, 1500) najznamenitije robinje srednjovjekovne književnosti, u kojoj se drammatizira život i smrt ove svete, hrvatska književnost izlazi iz srednjovjekovnog

³² Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing, str. 42.

³³ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 18 – 19.

³⁴ Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Liber Mladost, str. 13 – 14.

razdoblja. Kraj razdoblju obilježio je definitivni pad Bosne pod Tursku vlast 1463, a posljednji mu je udarac zadao poraz što su ga od Turaka 1493. doživjeli hrvatski velikaši na Krbavskom polju.³⁵

Hrvatska renesansna književnost vezana je za pojedine centre, pisana je narodnim jezikom koji nije bio normiran, pa se pisci uglavnom oslanjaju na idiome svojih zavičaja. To je jedan od razloga što su književni historičari sve do novijeg vremena hrvatsku renesansnu književnost tretirali kao regionalnu i nazivali dubrovačko – dalmatinskom književnošću, a pri tome zaboravljali na njene općenarodne oznake, prostorni i vremenski kontinuitet.³⁶ Javlja se ideja da se ljudska duša uz pomoć ljepote i ljubavi oblikuje i da raste, a ona se pronasla u stihovima provansalskih trubadura i njihovih italijanskih sljedbenika koji su pripadali krugu Dantea i Petrarke. Karlo Pucić bio je prvi latinistički trubadur hrvatske lirike, rođen 1558. Pucić je bio najbliži italijanskoj ljubavnoj poeziji Michelangela Buonarottija, Lorenza Medicija, Pietra Bemba, kao i Sigismunda Menčetića i Džore Držića. U isto doba kad i Pucić, ovi pjesnici su pisali ljubavnu liriku na hrvatskom jeziku, čitali Petrarku, latinske kanconijere. Glavni korpus rane petrarkističke poezije sadržan je u *Zborniku Nikše Ranjine*. Najveću zastupljenost u Ranjinovom zborniku imale su pjesme Sigismunda Menčetića. Petrarkistički pjesnik Džore Držić koji spada u nešto mlađeg savremenika Menčetića, pisac je vrlo vrijednog i odmjerjenog kanconijera. Sačuvana je i dramska ekloga Džore Držića s naslovom *Radmio i Ljubmir* u kojoj možemo prepoznati prvi hrvatski svjetovni dramski tekst. Marko Marulić je u okrilju svoga zavičaja postavio najbolja mjerila ponašanja i svijeta. Kao pisac renesansne harmonije i sklada, imao je i kritički odnos prema stvarnosti. U duhu antike susreo je izvornu snagu, a biblijski tekstovi bili su izvor za nova nadahnuća. Po tome je bio blizak Erazmu Roterdamskom, jer je na podlozi antike, koristeći se novim idejama, pokušao antički svijet nadograditi na svijet svetih knjiga i njihovih sadržaja. On je svoj jezik nazivao slovenskim i ilirskim i dalmatinskim, ali već na početku svog životnog djela epa *Judita*, nazvao ga je hrvatskim. U njegovom stvaralačkom radu dominiraju dva epa: hrvatska *Judita* napisana 1501, a objavljena 20 god. kasnije i latinska *Davidijada* koju je završio 1517, a koja je do našeg doba ostala neobjavljena. On je hrvatski

³⁵ Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od Baščanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing, str. 25.

³⁶ Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Liber Mladost, str. 15.

književnik koji je dokazao da smisao nacionalne književnosti može biti jak i u svjetskim okvirima.³⁷

Veliki prilog hrvatskoj renesansi dao je Hvaranin Hanibal Lucić. Napisao je mali petrarkistički kanconijer koji je nastao dvadesetih godina 16. v. U Lucićevoj poeziji postoji snažan dodir sa italijanskim reformnim petrarkizmom Pietra Bemba i njegovom klasicističkom obnovom trubadurskog petrarkizma. 1536. god. Petar Zoranić je u Zadru napisao roman *Planine* koji je štampan tek 1569. Zoranićeve planine su se zasnivale na jednostavnoj narativnoj strukturi pastirskog putovanja u Arkadiju i bilo je naslonjeno na vrlo snažna iskustva petrarkizma, na izvornog Petrarqu i na Vergilija i Ovidija.³⁸

Hrvatska književna središta, svijest o potrebi, nezavisnosti i predanosti književnog i naučnog rada i u pogledu književnog stvaranja umnogome se razlikuju od onih u Italiji. Razlike u prvom redu proistieču iz različitih društvenih prilika i odnosa. Stara hrvatska književnost nije se razvijala na moćnim dvorovima pojedinih gospodara. Ova stvaralačka i životna nezavisnot dovodila je pjesnike u neposredan dodir sa životom i okolinom. Svoj posao započinjali su i razvijali na širokom planu, bez ičije zaštite. Književnik je svojim djelom odmah bio neposredno uključen u javni život svoje sredine. Dovoljno je u tom pogledu sjetiti se poznate polemike oko autohtonosti Držićeve *Tirene* i pomoći koju je autoru ukazao Mavro Vetranović. Svojim samostalnim nastupom književnik je morao biti spreman na reagiranje svake vrste. Često je njegovo poetski najčistije životno i književno opredjeljenje nailazilo na nerazumijevanje. Tu pojavu zapaziti ćemo izrazitije u 16. st. kada humanistički entuzijizam kao pokret umnogome splasne kad nova ekonomska zbivanja i krize sredinom 16. st. umnogome počnu djelovati na formiranje životnih vrednovanja. Kao najbliži oblik saznanja o nerazumijevanju, a istodobno i prkosa, bio je često rezignirani prigovor književnika da svijet više cijeni materijalna dobra, nego pjesničke sklonosti, nauku i „krepost“, više novac, nego slavan glas. Materijalistička i trgovačka sredina u starom Dubrovniku cijnila je prvenstveno novac. Već od mladih dana, odmah nakon završetka školovanja u svom gradu, Dubrovčanin je kretao na more, u svijet, u borbu za zaradu. Natjecanje u stjecanju materijalnih dobara Dubrovčane je u potpunosti zaokupljalo. U takvom

³⁷ Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing, str. 34 – 40.

³⁸ Isto, str. 44 – 48.

ritmu riječ pjesnika obično se gubila, nisu joj davali veliku važnost. Pjesnički rad smatrao se običnom zabavom, kod mnogih suvišnom, nekorisnom. Riječ pjesnika zaustavljala se kod izabranih. Odatle kod pjesnika nova protivurjeđa i nesnalaženja, bol i satira.³⁹

Putevi trojice najboljih hrvatskih renesansnih dramatičara: Nikole Nalješkovića, Hanibala Lucića i Marina Držića, pa i Mavre Vetranovića, na neki čudan način su se mimoilazili. Marin Držić, najznačajniji dramski autor hrvatskog jezika uopće, je znao šta znači boriti se među ovakvim suprotnostima. Na temelju sačuvane, ali vrlo oskudne dokumentacije može se zaključiti da je izvedba njegove prve komedije *Pomet*, 1548. god. i premijera pastirske igre *Tirena*, otvorile polemiku u kojoj su zavidnici govorili da je Držić plagijator i da potkrada tuđe stihove. To se može objasniti i nerazumijevanjem novog književnog nastupa koji je na dubrovačku scenu donosio mnogo najrazličitijih poruka. To je dovelo do sukoba Držića sa nezrelim navikama publike koja njegov snažan unutrašnji glas, njegovu aluzivnost, nije bila spremna da prihvati. O prvom piščevom književnom djelu, komediji *Pomet*, teško da i možemo govoriti jer je njen tekst izgubljen, a poznat je samo piščev rezime u kojem se vidi da je ona bila neka vrsta uvoda u mlade životno djelo, u komediju *Dundo Maroje*. I u jednoj i u drugoj komediji pojavljivala su se ista lica, jedino što se radnja *Pometa* zbivala u Dubrovniku, a *Dunda Maroja* u Rimu za vrijeme Svete godine. *Dundo Maroje* je, najslavnije Držićevo djelo, izveden 1551. U njemu se pisac skrio pod odoru Negromanta od Velicijeh Indija. *Dundo Maroje* se nastavljao na iskustvu italijanske komedije, na iskustvu Ariosta, Machiavellija i Aretina u istom žanru. U središtu ove renesansne komedije nalazi se čovjekova priroda. Pisac vrlo agresivno pokazuje svoj smisao za groteskno i karnevalsko, za dijalog, ofanzivnost i privremenost. On je dramatizirao priču o Dubrovčanima u Rimu, stvarajući u hrvatskoj, ali i u tadašnjoj evropskoj književnosti dotada neviđeno mnoštvo scenskih glasova i figura.⁴⁰

Stariji od Držića, Mavro Vetranović suprotstavljao se životu na drugi način. Nesnalaženje i bol pjesnika, Vetranović očituje u oštrom prijekoru svojim savremenicima. Njegova satira govori određeno i otvoreno, a progovorio je i u alegoriji. Držićev i Vetranovićev savremenik Nikola Nalješković osjetio je na svojim leđima kako je pjesniku u društvu u kojem svi „dinar gledaju“. Bio je to književnik kod koga je u potpunosti bila sazrela koncepcija o autohtonosti

³⁹ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 21.

⁴⁰ Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing, str. 53 – 54.

književnog posla i važnosti i funkciji književnog rada u društvu. Taj rad Nelješковиć je udaljio od karaktera zabave i odmora. Književni i naučni rad postao je njegov životni smisao.⁴¹

Osamostaljenje književnog rada jedna je od značajnih tekovina renesanse. Kod mnogih, neobrazovanih, rodilo se uvjerenje da je književnost posebna ljudska djelatnost koja zaslužuje da se čovjek samo njome bavi i koju treba cijeliti. U krilu općih humanističkih nastojanja, kao njihova jezgra, učvrstila se tako svijest o nezavisnosti i korisnosti književnog rada. Humanisti otvoreno preziru svakodnevna praktična zanimanja i svakodnevnu borbu za materijalna dobra. Bio je to jedan novi renesansni užitek, ali sada u manifestacijama duha: prvenstveno u književnosti, umjetnosti i nauci uopće.⁴²

Drama, posebno komedija, plautovska, eruditna, i držićevska, najveći je domot hrvatske renesansne književnosti. Od Lucićeve *Robinje*, preko kratkih Nelješковиćevih komedija, prema Držićevom *Skupu* (plautovskoj komediji), *Aululariji*, *Arkulin i Manda*, *Pomet*, *Dundo Maroje*, *Pjerin* prave su držićevske komedije.⁴³

Kao važan element renesansnog preobražaja humanisti su stvorili sebi jedan poseban, od stvarnog života odvojeni svijet u kojem su i živjeli. Idiličan i miran ambijent bio je preduvjet stvaralačkih misli i poticaja. Biblioteke, šetnice, samostani, perivoji i vrtovi pružali su nužan i potreban odmor i najbolje utočište bijega za opstanak. Dobro je poznato kakvu ulogu su odigrali renesansni vrtovi Firenze i Venecije. U Dubrovniku već u drugoj polovini 15. st, a zatim u 16. st. i u Hvaru i u Dubrovniku grade se dvorci i ljetnikovci, u dosluhu sa prirodom izabrana mjesta trajnog ili privremenog boravka. Uređuju se samostanske i domaće biblioteke, vrtovi, šetnice, perivoji, kućne terase. Sve se to redovito ograđuje visokim zidom da bi odvojenost, mir i duhovna koncentracija bili potpuni. Odgajani u humanističkom duhu, u najširem smislu što je riječ humanizam ima, humanisti su, gotovo svi od 15. do 18. st. bili privrženi pravcu i izvorima kojima ih je prvi književni i filozofsko – religiozni odgoj usmjerio. Privlačnost svijeta koji su upoznali bila je snažna. Humanisti su ispoljili širinu duha i kosmopolitsku pripadnost, ali su u isto vrijeme čuvali i svoje porijeklo, provincijalizam, obuzetost svojim gradom, svojim „jezikom“ i narodom.⁴⁴

⁴¹ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 22 – 24.

⁴² Isto, str. 19 – 20.

⁴³ Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Liber Mladost, str. 24.

⁴⁴ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 25 – 26.

Hrvatska književnost srednjeg vijeka bila je vjerska pučka književnost, pisana po samostanima, a pristupačna svim pismenim slojevima ljudi. Ta se slika pred kraj 15. st. mijenja i sve više jača značenje gradova i gradske kulture. Latinski i italijanski jezici su jezici učenosti, više uprave i politike, dok je hrvatski ne samo jezik kmetova i gradskog puka već i porodični jezik gospodskih domova, a potom i jezik pjesništva.⁴⁵

Milan Rešetar je govorio da je dubrovačka književnost napisana na dva jezika. Jedan jezik prevladava u ljubavnim kanconijerima, pobožnim pjesmama, pastirskim igrama i tragedijama. Drugi je jezik komedije, proze i šaljivih tekstova. Prvi je svečaniji, uzdignutiji, to je jezik uhodane manirske škole dubrovačkog petrarkizma. Drugi jezik je jednostavniji i običniji.⁴⁶

Na kraju treba spomenuti da je čitava ova književnost, bez obzira na različitosti, jedinstvena cjelina. Ona je izrasla na zajedničkoj podlozi ekonomskog prosperiteta i stvaranja novog građanskog sloja, te svojevrsna otpora osvajačima. Prosvjetnokulturni život krajem 15. st. već je vrlo razvijen. Nije samo riječ o školstvu, pismenosti i mnogobrojnim crkvenim i privatnim bibliotekama nego i o procvatu arhitekture i likovne umjetnosti (13. st), te o razvoju muzičkog života i o prvim poznatim kompozitorima. Prikazanja doživljavaju najveći uspon, a pozorišne družine u Dubrovniku i Hvaru recitiraju Pelegrinovićeve maskerate, te izvode djela Lucića, Vetranovića, Nelješковиća, Držića, Benetovića i Gazarovića. A pozorište je, treće u Evropi, sagrađeno uz puno sudjelovanja pučana. Sve je to, uz sve historijske nevolje, stvorilo uvjete i za renesansnu književnost, koja će, uz mnogo vrijednih poetskih djela, dati bogatu dramsku književnost, po kojoj 16. st. možemo nazvati zlatnim stoljećem starije hrvatske književnosti.⁴⁷

⁴⁵ Kombol, Mihovil; Prosperov Novak, Slobodan (1996). *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Zagreb: Školska knjiga, str. 53 – 58.

⁴⁶ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 31.

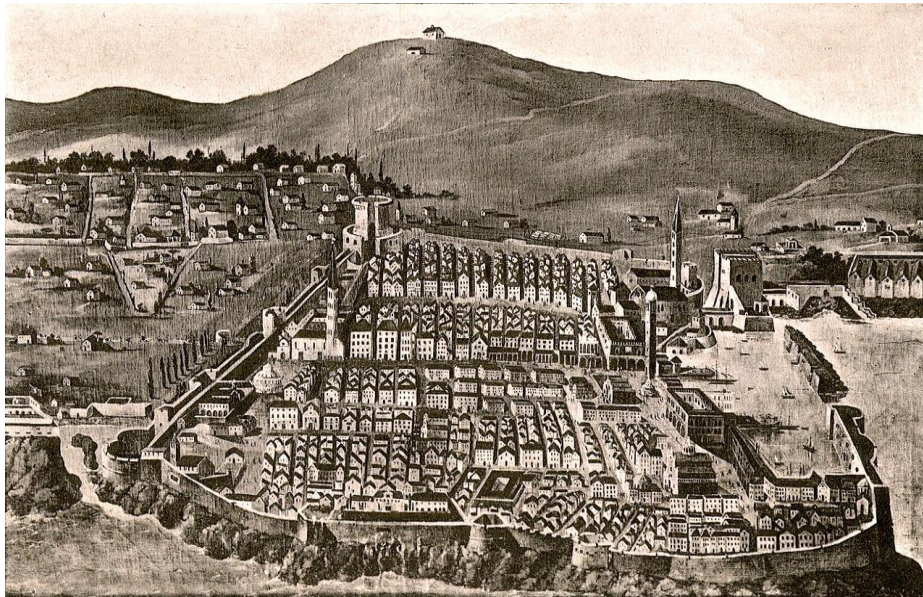
⁴⁷ Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Liber Mladost, str. 27.

Crkva sv. Spasa u Dubrovniku⁴⁸

Crkva je sagrađena oko 1520. g., a sagradio ju je Petar Andrijić u renesansnom stilu. Smatra se prvom stilski cjelovitom renesansnom građevinom u Dubrovniku.

⁴⁸ https://hr.wikipedia.org/wiki/Crkva_sv._Spasa_u_Dubrovniku

Slika Dubrovnika u 15 – 16. st.⁴⁹

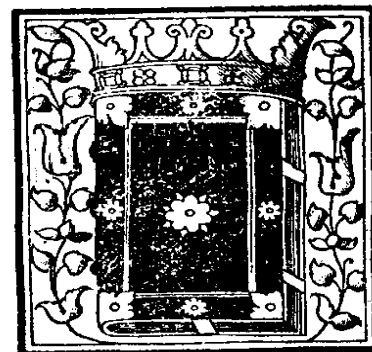

Naslovnica trećeg izdanja Držićevih *Pjesni*,
Naslovljena *Tirena comedia Marina Darxichia*,
u Mlecima 1630, s Držićevom petrarkističkom
poezijom i stihovanim dramama.⁵⁰

**CLibar Marca Marula Splichianina Vchomse
usdarfi Istorja Sfete udouice Judit u uersih
haruacchi slofena/chacho ona ubi uoi
uodu Olopherna Posridu uoif
che gnegoue/i oslodobi pu
ch israelschi od ueli
che pogibili.**

**Prodaiuse ubnecih umarcarii ustacu
chidarfi libar fa signao.**

Naslovnica prvog izdanja *Judite*
(1501) Marka Marulića, prvi umjetnički
ep hrvatske književnosti ispjevan na
hrvatskom jeziku.⁵¹

^{49, 50, 51} <https://hr.wikipedia.org>

4. Predmet i metodički postupci u nastavi književnosti

Metodička praksa i teorija u novije doba prerastaju u zaokružen sistem utemeljen na naučnoj spoznaji. Tako dobivamo zanimljiv mozaik u kojem se susreću raznovrsne ideje, misli i stavovi, a zadatak metodike je da se osvrne na takve reakcije i podstiče ih u kritičkim razmatranjima. Bitno je da se ona ponaša u okviru naučnog sistema i zalaže za metode i poglede koji prate nova kretanja u nauci i nastavi. Tako djelo dobiva dinamiku razvoja upotrebom različitih metodoloških pristupa, a sama nastava se temelji na raznovrsnim metodama sa težnjom da se stalno bogati novim metodološkim pristupima i oblicima, što ukazuje na stalni razvoj i promjene koje se dešavaju u samoj strukturi nastavnog programa, metoda rada, ulozi učenika i nastavnika u nastavnom procesu. Pri tome se mora imati na umu književni senzibilitet savremenog mladog čitaoca, pa se u aktuelne programe treba uključiti veći broj pisaca iz savremene književnosti, domaće i svjetske. Nove metode u nastavnom procesu uključuju učenika kao nastavnikovog sagovornika koji ima svoj stav, koji se maksimalno emocionalno angažuje, razvijajući svoj misaoni svijet. Pri tome nastavnik nije samo predavač u klasičnom smislu, već istraživač i stvaralac. On na poseban način stvara i pokazuje metodološko umijeće da uvede učenike u svijet književnih ljepota i zakona, da samostalno proдре u ljepotu i značenje književnog djela. Od nastavnika se traži široka književno – estetska kultura, metodička inventivnost i poznavanje psihologije.

Riječ metodika (grč. riječ *metodos*) znači postupak, način rada, proučavanje zakonitosti nastave pojedinog nastavnog predmeta. Metodika nastave bosanskog jezika i književnosti proučava sadržaje, principe, metode i uvjete (sociološke, psihološke, pedagoške i dr.) u kojima se izvodi ta nastava, te zakonitosti usvajanja naučnih istina. Metodika nastave bosanskog jezika i književnosti ima svoj naučni predmet, svoju metodologiju i ciljeve. Ona uspostavlja odnose s drugim naučnim disciplinama: naukom o književnosti, lingvistikom, pedagogijom, psihologijom. Preuzima rezultate naučnih istraživanja tih disciplina i integriše ih u svoj sistem.⁵²

⁵² Pašić, Nedžad (1998). *Metodika bosanskog jezika i književnosti*. Sarajevo: Prosvjetni list, str. 78.

Metodika je nauka koja proučava zakonitosti odgoja i obrazovanja u okviru nastavnog predmeta, odgojno – obrazovnog područja ili nekog drugog organizacijskog oblika odgojno – obrazovnog rada. Terminom metodika nastave književnosti obuhvaćen je samo dio predmetnog područja. Književni odgoj i obrazovanje ne ostvaruju se samo nastavom već i različitim organizacijskim oblicima izvannastavnog i izvanškolskog odgojno – obrazovnog rada. Ovim terminom metodika književnog odgoja i obrazovanja obuhvaćaju se svi organizacijski oblici kojima se ostvaruje književni odgoj i obrazovanje.⁵³

Elementi koji se uključuju u predmetno područje metodike nastave književnosti:

1. književnost kao nastavni predmet na svim stupnjevima obrazovanja
2. odgojno – obrazovni proces koji se temelji na književnom sadržaju
3. primjena pedagogije u nastavi književnosti
4. metode nastave književnosti
5. nastavna sredstva i pomagala u nastavi književnosti
6. teorije učenja književne materije
7. literarna komunikacija i literarno – estetska recepcija
8. ličnost učenika, njegova izgradnja djelovanjem književnog odgoja i obrazovanja
9. ličnost i uloga nastavnika književnosti
10. teorija i praksa književnosti u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti
11. odnos metodike i srodnih znanosti
12. izvannastavni i izvanškolski oblici književnog odgoja i obrazovanja.⁵⁴

Svi ovi elementi ukazuju na složenost predmeta i raznolikost pristupaka. Svaki nastavni predmet temelji se na utvrđenim planovima i programima. U okviru metodike i njezinog proučavanja teorija čitanja bavi se sljedećim problemima:

1. čitanja u nastavi jezika i književnosti u osnovnoj školi
2. samostalnog čitanja izvan škole
3. interpretativnog čitanja.⁵⁵

⁵³ Rosandić, Dragutin (1988). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga, str. 7.

⁵⁴ Isto, str. 7.

⁵⁵ Isto, str 45.

Metodika se strukturira kao model naučno – umjetničkih sadržaja jezika i književnosti u nastavi, na principima korelacije sa drugim naukama i nastavnim predmetima, usklađujući metodičku teoriju i praksu, pa se u krajnjem smislu transformira u Metodologiju samostalnog rada nastavnika. Dakle, metodiku treba vezati za nastavu, za neke osnovne didaktičke zakonitosti, iako neki metodičari smatraju da to vodi u pretjerano korištenje didaktičke zakonitosti jezičkih i književnih sadržaja.⁵⁶

Kao posebno funkcionalna metoda i poseban oblik učenja i shvatanja ideja predstavlja problemska nastava. Problemska je nastava poseban didaktičko – metodički sistem koji se suprotstavlja predavačko – reproduktivnim oblicima nastave. Ako problem rješava nastavnik, on zapravo učenicima daje gotov primjer rješavanja problema, a oni samo skromno sudjeluju u tom procesu. Zajedničko rješavanje problema zahtijeva primjenu specifičnih metoda problemske nastave i vrlo visok stepen samostalne organizacije učenika. Samostalno učenikovo rješavanje problema označava najviši stepen učeničke samostalnosti i stvaralačkih sposobnosti, a to znači da učenik sam definira problem, postavlja hipoteze, odabire put, stvara plan istraživanja, rješava problem, te provjerava, ispravlja i dopunjava dobivene rezultate.⁵⁷ U sistemu problemske nastave najizraženiji je kritički stav učenika.⁵⁸

Takvu organizaciju nastavnoga sata ne treba shvatiti kao krut i nepromjenjiv model. Treba uzeti u obzir to da je najvažnije stvoriti problemsku situaciju, te odrediti metode kojima će se problem rješavati. Katkada su nastavni sadržaji oblikovani tako da može doći do preklapanja dviju ili više faza u jednu, neke se faze mogu ispustiti, a moguća je i kombinacija s drugim nastavnim sistemima, metodama i oblicima rada. Isto tako, prilikom odabira sadržaja koji će se obrađivati u sistemu problemsko – stvaralačke nastave, nastavnik treba imati na umu dob učenika, učenička predznanja te emocionalne i intelektualne sposobnosti učenika.⁵⁹

⁵⁶ Džanko, Muhidin (2003). *Bosanski jezik i književnost u nastavi: metodički pristup*. Sarajevo: EuroCom, str. 9.

⁵⁷ Kajić, Rasima (1981). *Roman u sustavu problemske nastave*. Zagreb: Školska knjiga, str. 12.

⁵⁸ Rosandić, Dragutin (1980). *Problemska, stvaralačka i izborna nastava književnosti*. Sarajevo: Svjetlost, str. 10.

⁵⁹ Diklić, Zvonimir; Šipka, Milan (1967). *Planiranje u nastavi srpskohrvatskog jezika*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, str. 7.

U savremenoj organizaciji nastave književnosti nastava se obogaćuje novim oblicima i metodičkim postupcima koji razvijaju produktivno stvaralačko mišljenje učenika, a učenik postaje istraživač. Problemska nastava književnosti afirmira učenika kao istraživača koji razvija svoju inicijativu, svoj sud, stvaralačko kritičko mišljenje i koji na osnovu određenih metoda samostalno otkriva književno djelo. U sastavu problemske nastave učenik ne dobiva gotove spoznaje o djelu, do njih dolazi sam na osnovu određenih motivacija i postupaka u samom nastavnom procesu.⁶⁰

U strukturi problemskog sata književnosti obuhvaćeni su slijedeći elementi:

1. Stvaranje problemske situacije
2. Definiranje problema i metoda kojima se istražuje problem
3. Samostalan istraživački rad učenika
4. Analiza rezultata istraživanja, korigiranje i dopunjavanje
5. Zadavanje učenicima zadataka za samostalan rad.⁶¹

Preduslov uspjehu u nastavi bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti je u nastavnikovom pridržavanju didaktičkih principa, posebno učeničke aktivnosti, postupnosti, očiglednosti i principa savremene nastave. Princip svjesne aktivnosti učenika primjenjuje se u svakodnevnom radu, u svim nastavnim područjima. Ako bi se nastava oblikovala isključivo nastavnikovim predavanjima, ne bi postigla pravi cilj. Nastavnik uvijek mora da podstakne aktivnosti učenika i uključivanje što više učenika u nastavni proces. Princip postupnosti ogleda se u nastavnikovom pridržavanju obrade programom određenih sadržaja, u njegovoj strpljivosti i želji da ličnim primjerom djeluje na učenike, a nastavni sadržaji se iznose prema mogućnostima učenika. Savjestan nastavnik prilikom obrade novih nastavnih sadržaja uvijek će prethodno utvrditi ranije obrađeno gradivo da bi učenici mogli lakše, sa uspjehom pratiti i usvajati nove nastavne sadržaje. Izuzetno važan princip u nastavi je i princip očiglednosti, a neki ga nazivaju i zlatnim pravilom didaktike. Posmatranje predmeta i pojava treba da prethodi

⁶⁰ Rosandić, Dragutin (1981). *Metodičke osnove savremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*. Zagreb: Školska knjiga, str. 31.

⁶¹ Isto, str. 32.

daljem radu. Učenicima treba uvijek dati što više sredstava kako bi do predstava i zaključaka dolazili preko više čula, a to će pomoći učenicima da riječima bogatije izraze svoja osjećanja i misli.⁶²

Treba težiti aktualizaciji ili osavremenjavanju nastave, a nastavnik neće pogriješiti ako odstupi od planiranog rada da bi iskoristio neku savremenu temu na bilo koji način. Učenici treba da obraćaju pažnju na savremene događaje. Savremenost nastave je veoma bitna osobina nastavnog procesa. Čitanka ne smije biti jedini izvor tekstova za obradu. Tekstovi iz dječije štampe, televizijskih i radio – emisija i drugih sredstava mogu nastavniku da posluže da aktualizira i osvježi nastavu.⁶³

⁶² Pašić, Nedžad (1998). *Metodika bosanskog jezika i književnosti*. Sarajevo: Prosvjetni list, str. 8.

⁶³ Isto, str. 9.

5. Ciljevi i zadaci nastave književnosti u srednjoj školi

Prema uvidu u Nastavni plan i program iz 2016. godine, za nastavni predmet Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost, evidentno je da se epoha renesanse obrađuje u drugom razredu, u gimnazijama i srednjim tehničkim školama. Proučavanje renesanse zastupljeno je i u prvom razredu, doduše u nešto sažetijem obliku u tehničkim školama, trogodišnjeg trajanja.

Polazeći od analize Nastavnog plana i programa za gimnazije, predlaže se da nastavnici prilagode nastavu potrebama učenika, imajući u vidu definisane ciljeve i ishode učenja.

Ciljevi učenja u nastavi književnosti za 2. razred gimnazije vezano za epohu renesanse:

- razumjeti historijske uvjete pod kojima se razvijao humanizam kao svjetonazor i kao važna kulturna epoha u Evropi i vrijednosti odabranih književnih tekstova,
- razumjeti glavne odlike epohe renesanse i historijske uvjete u kojima se razvijala; upoznati se sa reprezentativnim književnim tekstovima renesanse,
- upoznati se s glavnim odlikama hrvatske renesansne književnosti (petrarkizam).⁶⁴

Ishodi učenja u nastavi književnosti za 2. razred gimnazije vezano za epohu renesanse:

- učenik iskazuje svoje mišljenje o pročitanoj tekstu,
- obrazlaže svoje razumijevanje teksta,
- potkrepljuje argumentima svoje kritičke stavove o pročitanoj tekstu na osnovu iskustva i znanja o svijetu i književnosti,
- prepoznaje i objašnjava žanrovska, kompozicijska i stilski obilježja književnog teksta (tema, likovi, motivi, kompozicija drame itd.),
- primjenjuje osnovne književnoteorijske pojmove u analizi djela (tekst, pripovjedač, tačka gledišta; lirski subjekt, protagonist itd.),
- istražuje i povezuje različita tumačenja književnog teksta (konsultuje predgovor ili pogovor u pročitanoj knjizi, upoređuje ih s vlastitim zapažanjima),
- opisuje i objašnjava utjecaj konteksta na oblikovanje značenja književnog teksta,
- prepoznaje i opisuje odlike književnohistorijskih epoha (renesanse),
- objašnjava karakteristike književnih epoha na konkretnim djelima (renesansnih djela),
- uočava tematske i idejne sličnosti između različitih književnih tekstova i obrazlaže ih,
- istražuje i objašnjava intertekstualnost i intermedijalnost u književnom tekstu,

⁶⁴ Nastavni plan i program za gimnazije, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS, Sarajevo, 2016. god., str. 10: http://mon.ks.gov.ba/sites/mon.ks.gov.ba/files/bhs_jezik_i_književnost_-_gimnazija.pdf

- žanrovski preoblikuje tekst: dramatiizira pripovjedni tekst, preoblikuje dramski tekst u pripovjedni),
- adaptira, dramatiizira tekstove, piše sinopsise,
- izdvaja i obrazlaže ideje koje prepoznaje u književnom tekstu,
- prepoznaje i obrazlaže univerzalne teme i vrijednosti u pročitanoj tekstu,
- samostalno priprema i oblikuje radove u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost i sl.,
- čita predložene književne tekstove ili ih samostalno odabire i čita iz užitka.⁶⁵

Udžbenik odobren od strane Federalnog ministarstva nauke kulture i sporta je *Čitanka za drugi razred gimnazije*, Sarajevo Publishing, 2005., autora Zdenka Lešića.

Čitanka uz programe, metodičku literaturu i nastavnu praksu (sudionike u nastavnoj praksi: učenika i nastavnika), čini temeljni izvor za uspostavljanje metodičkog sistema u nastavi književnosti. Sadržaj čitanki čine: izbori književnih tekstova u prozi i stihu, izvodi iz historije književnosti i književnih kritika, bio-bibliografski podaci, tumačenje manje poznatih i nepoznatih riječi, često sadrži didaktičke komponente: pitanja, zadatke. Savremene čitanke imaju višestruku funkciju u nastavnom, ali i u vannastavnom radu. One ne smiju biti samo antologije dobrih literarnih tekstova i sredstvo informisanja učenika, nego i funkcionalno, komunikativno sredstvo u nastavi na relaciji: programski sadržaj – nastavnik – učenik. Čitanke trebaju biti „jedan od graditelja nastavnog procesa“ i radno sredstvo pomoću kojeg se učenik uči tehnikama učenja. Ovaj udžbenik treba da bude strukturiran tako da:

- a) Pomaže učeniku da se aktivno uključi u nastavni proces,
- b) Utječe na razvijanje navika učenika za samostalan rad i samoobrazovanje, odnosno na povećanu aktivnost u spoznavanju i usvanjanju gradiva, koja se očituje u intenzivnijem radu učenika,
- c) Uvede učenika u doživljavanje i razumijevanje književne tvorevine,
- d) Potiče učenika na primjenu raznovrsnih oblika i metoda rada.

⁶⁵ Isto, str. 11.

Čitanka nije samo sredstvo informisanja o literaturi i predstavnicima literature naših i drugih naroda, ona je radna knjiga koja svojim stručno – metodičkim rješenjima aktivira i potiče učenika na rješavanje raznovrsnih zadataka, problemskog, stvaralačkog i istraživačkog tipa. Njezin je zadatak da svojom strukturom i načinom izlaganja gradiva potiče učenika na izgrađivanje literarnog ukusa i na proširivanje i produbljivanje znanja o vrednotama književnih djela. Kao radna knjiga, čitanka treba služiti kao izvor i prijentacija za domaći rad učenika (učenje, izrada domaćih zadataka, vježbanje, ponavljanje i sl). Odgojna funkcija čitanke proizlazi iz njene spoznajne funkcije (iz izbora tekstova koji svojim idejnim i etičkoestetskim kvalitetama posredno utječu na izgrađivanje moralnih svojstava učenikove ličnosti) i metodičke priređenosti. Savremena srednjoškolska čitanka treba da se temelji na takvim kriterijima i principima koji ne uvažavaju samo materiju nauke o književnosti, nego i dostignuća i zahtjeve drugih nauka: pedagogije, psihologije, sociologije i metodike. Čitanke koje se temelje na dogmatsko – reproduktivnom pristupu u spoznavanju književnosti, na mehaničkom usvajanju literarno – historijskih činjenica potpuno zanemaruju psihologijsku i didaktičko – metodičku komponentu čitanke.⁶⁶

Program organizuje umjetnički sadržaj u okvirima historijskih razdoblja, tj. umjetničkih epoha. Za svaku stilsku epohu odabiru se reprezentativni umjetnički sadržaji, tako da program omogućava uenicima praćenje historijskih kretanja u umjetnosti. Sadržaj koji ulazi u oblast umjetničke epohe može da se interpretira na različite načine. U ovom radu ponudit ću neke oblike organizacije sadržaja: nizanje sadržaja različitih umjetnosti, tematska korelacija sa: književnost, likovna umjetnost, muzička umjetnost, scenski izraz, film; izdvaja se zajednička tipična pojava, problem, a uz njega se povezuju djela iz svih umjetnosti; mogućnost kombinovanja ova dva prethodna sadržaja. Književna djela inspirišu likovne, muzičke, filmske i scenske stvaraocce. U programu se pojavljuju autori koji su se afirmisali kao stvaraoci u više umjetnosti, npr. u književnosti i slikarstvu, a tada se povezuju i njihova književna i likovna djela. Tako se u programu uz pojedina djela vrlo često navodi i njihov prijenos u drugi medij, npr: muzički, likovni, scenski, plesni, filmski, itd.

⁶⁶ Rosandić, Dragutin (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga, str. 162.

6. Renesansa u svjetskoj književnosti – metodički pristup

6.1. Metodička obrada epohe renesanse u svjetskoj književnosti

Književne epohe se obrađuju u sistemu nastavnih sati.

1. Motivacija za nastavni sat:

Skrenuti pažnju učenicima da pogledaju slijedeće slike: David, Crkva u Firenci, Rođenje Venere, Sikstinska kapela, Skica po Vitruviju...

Skica po Vitruviju

David

Sikstinska kapela

Crkva u Firenci

Postavljati pitanja učenicima:

Šta primjećujete? Kakav je David? Kakav je čovjek u savršenom krugu Skice? Kakav je izgled crkve u odnosu na srednjovjekovnu?

Mogući odgovori: 1. Primjećujemo da slike predstavljaju umjetnost karakterističnu za doba renesanse, oslobođenu srednjovjekovnih okova i dogmi, sa slobodnim načinom prikazivanja, detaljima i humanističkim odnosom prema umjetnosti. Ističe se ljepota oblika, mnoštvo detalja, slobodni način izražavanja i karakterističan renesansni duh.

2. Mikelandelov David (1500 – 1504) je remek – djelo kiparstva renesanse. Postao je važnim simbolom ljudske snage i mladelačke ljepote. Visok je 5,17 metara, izrađen od mramora, a kip predstavlja portret biblijskog lika kralja Davida u trenutku kada se još, kao mladić, sukobio s divom Golijatom. Postao je i simbol Firentinske republike, nezavisnog grada-države.

3. Leonardova skica po Vitruvijju (1487), skica čovjeka raširenih ruku i nogu u krugu i kvadratu, je prikaz idealne božanske proporcije, gdje je anatomija tijela prikazana u tačnoj razmjeri. Uz crtež se nalaze i bilješke temeljene na djelu slavnog starorimskog arhitekta Vitruvija. Kod Vitruvijevog čovjeka, tijelo treba da je sedam puta duže od glave. Crtež pripada epohi humanizma.

4. Sikstinska kapela je u izvornom značenju papinska kućna kapela u sklopu Vatikanske palače u Rimu. Izgradio ju je arhitekt Giovanni de Dolci (1475 – 1483) po nalogu Siksta IV. Slikarske dekoracije, freske na zidovima, su pretvorile tu strogu kapelu u dragocjenu umjetničku tvorevinu italijanskog renesansnog slikarstva 15. i 16. st. Te prve freske, paralelno na bočnim zidovima, predstavljaju Mojsijev život s jedne strane i Kristov život s druge, itd.

2. Najava cilja časa:

2.1. Dati učenicima na projektoru prikaz periodizacije književnosti, kako bi imali preglednost o razvoju književnosti.

Potom učenike podsjećam na epohu koja se obrađivala u prvom razredu – srednji vijek i pitam učenike: *Šta je bilo karakteristično za to razdoblje? O kojim su temama književnici pisali? Koji su značajni događaji obilježili razdoblje...*

Očekujem da će učenici istaknuti čovjekovu okrenutost Bogu, prelazak na kršćanstvo, važnost samostana, latinski jezik, te istaknuti motive o kojima se pisalo; o grijehu, smrti, Bogu, Bibliji...

2.2. Najava teme časa:

Govorit ćemo o renesansi, odlikama i dominirajućim oblicima renesansne književnosti, o događajima koji su obilježili renesansni period u Evropi, o predstavnicima renesansne književnosti, o dominantnim književnim vrstama toga doba, na slikama uočiti odlike renesanse.

2.3. Na ploči pišem naslov: **Humanizam i renesansa u Evropi** (kraj 14. do sredine 16. stoljeća)

2.4. Dajem učenicima teze na projektoru:

- Renesansa (prema franc. Renaissance - preporod) ključna je epoha za razumijevanje novije historije evropske književnosti
- Preporod, ponovno rađanje kulture antike
- Nov sistem književnih vrsta i novi odnosi u njihovom hijerarhijskom poretku
- Pojedinaac je upućen na samog sebe, on slobodno odlučuje o vlastitoj sudbini
- Djela su pisana na narodnom jeziku uz poštovanje antičkih estetskih pravila
- Renesansna književnost kao cjelina ističe one vrijednosti koje su se zadržale do danas.

3. Novi oblici izražavanja:

Naporedo sa općim preobražajem u 15. i 16. vijeku nastajali su novi sadržaji u umjetnosti, nauci i kulturi uopće. Zapaženo je pojačano interesovanje za djela grčkih i latinskih pisaca. Njima se u ovom periodu, pored svećenika, sve više bave i svjetovna lica. Smatralo se da to proučavanje starih pisaca i usvajanje njihovih misli usavršava i oplemenjuje čovjeka, pa su to proučavanje nazvali čovječanskom naukom (*humanitatis studia*), te je po tome i čitav novi pokret nazvan **humanizam**.

4. Osnovni podaci o renesansi:

Objasniti učenicima dolazak novog pravca, njegovo značenje i etape u kojima se javlja. Potrebno je da se učenici informiraju, na neki način, o najznačajnijim likovima i događajima. Učenici trebaju pronaći i pročitati u čemu je bio značaj tih ličnosti, njihova dostignuća i sl. Čitanka za II razred srednje škole, Zdenka Lešića, kao i kod većine drugih autora sadrži osnovne potrebne informacije. Kako bi učenici mogli istraživati i dopunjavati nove književnoteorijske spoznaje, potrebno je upoznati ih sa osnovnim tumačenjima renesansnog pravca, a ostalo će otkrivati u toku čitanja i pripreme za interpretaciju na času. Tokom objašnjavanja novih pojmova učenicima se može predstaviti epoha uz pomoć nekog medija (grafo - folija, računar) ili je mogu dobiti odštampanu. Na prethodna znanja učenika o srednjem vijeku, učenici će bilježiti nove spoznaje.

Pojam **renesansa** (francuska riječ *renaissance*: obnova, preporod) koji se upotrebljava za humanističku kulturu znači obnovu antičke kulture. Donosi neviđen procvat umjetnosti i kulture, nauke i ljudske misli o svrsi i smislu življenja na svijetu. Na renesansu se gleda kao na najveći progresivni prevrat koje je čovječanstvo dotad doživjelo. Ona ima dugu putanju razvoja čiji se počeci gube duboko u srednjem vijeku. U novom pokretu težilo se da se što bolje shvati duh antičke kulture, pa se onda počelo i ugledati na nju i stvarati u tom duhu. Težilo se da se istovremeno razviju i duševne i tjelesne sposobnosti.⁶⁷

Nova kultura nastojala je da izmiri i spoji humanističke ideje sa duhom kršćanstva čiji je utjecaj bio veoma veliki. Doba humanizma i renesanse jedno je od obilježja koje označavaju prelaz iz srednjeg u novi vijek. Na tim novim shvatanjima i osjećanjima razvila se sva novovjekovna kultura, prosvjeta i umjetnost.

Italija je bila kolijevka te nove kulture. Humanističke škole odlikovale su se naročito učenjem jezika, književnosti i filozofije starih Grka i Rimljana. Ovaj novi i široki kulturni pokret, renesansa, dijeli se na: **ranu renesansu** (kvatroćento), koja pripada 15. stoljeću, dakle srednjem vijeku, i na **kasnu renesansu** (ćinkvećento), koja pripada 16. stoljeću, dakle novom vijeku. Renesansnog čovjeka zanima sve. On želi sve proučiti, sve vidjeti. Centar svega je postao čovjek. **Sve što postoji, postoji radi čovjeka i sve što postoji treba služiti čovjeku.** Taj novi svjetonazor naziva se **humanizam**.

Duh nove kulture mogao je ovladati i razvijati se zahvaljujući činjenici da su njeni poklonici i zaštitnici, **mecene**, bili i vladari i bogati građani. Nova književnost i umjetnost imala je zaštitnike u papama, republikanskim vladama i vladarima, velikim i malim. Oni su u Italiji i u drugim zemljama Evrope pomagali humaniste i umjetnike renesanse.

5. Vrijeme trajanja:

Uglavnom se okvirno uzima da renesansa traje od kraja 14. do sredine 16. stoljeća, ali se pritom javlja izraziti problem koji i inače prati razvrstavanje književnih epoha.

- Prosuđujemo li književnu epohu po nekim dominirajućim osobinama književnih djela, renesansna se djela u Italiji javljaju znatno prije nego u ostalim evropskim zemljama.

⁶⁷ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 3.

Šta uvjetuje renesansnu književnost?

- Promjene u društvenom životu
- Jačanje gradova i građanske kulture
- Promjene u shvaćanju nauke i filozofije
- Promjene u religijskom životu
- Pojava protestanata što vodi do slabljenja dotada jedinstvenog autoriteta crkvene organizacije

6. Glavna područja renesansne kulture i njeni najistaknutiji predstavnici:

Pitati učenike da li oni znaju navesti imena nekih najpoznatijih renesansnih gradova. Objasniti učenicima širenje renesanse iz poznatih italijanskih središta u ostale evropske centre i upoznati ih sa glavnim predstavnicima.

- Objasniti učenicima:

Humanizam i renesansa najprije su zahvatili italijanske gradove: Firencu, Rim, Napulj, Milano, Feraru, Urbino, Rimini, Veneciju, i druge, ali su se brzo proširili i na ostale evropske zemlje: Francusku, Englesku, Poljsku, Češku, Ugarsku, Austriju, Dubrovnik, Holandiju, Španiju, Njemačku i druge zemlje.⁶⁸

Najistaknutiji predstavnici humanizma i renesanse su: **Frančesko Petrarka, Đovani Bokačo i Dante Aligijeri**, koji su živjeli i stvarali još u 14. vijeku. Dobro su poznavali staru rimsku književnost i pisali na latinskom jeziku. Glavni predstavnici renesansne književnosti, pored pretača Bokača, Aligijerija i Petrarke, su **Miguel de Servantes i Viljem Šekspir**.

7. Odjeci humanizma i renesanse u umjetnosti i nauci:

Pitati učenike da nabroje koje vrste umjetnosti poznaju.

Na primjerima određenih umjetničkih vrsta govoriti o renesansnim promjenama.

⁶⁸ Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost, str. 5.

Novi duh i novi izraz u umjetničkom stvaralaštvu najviše su se ispoljili u **likovnoj umjetnosti**. Uprkos promjenama u privrednom životu Evrope i jačanju ekonomske moći buržoazije, početkom 16. vijeka dvorovi italijanskih vladara dugo su čuvali svoj sjaj, ali su i bogati građani posjedovali značajna sredstva koja su mogli da ulože u građevinsku djelatnost, da ukrašavaju svoje trgove, podižu crkve i javne zgrade i uljepšavaju ih djelima istaknutih umjetnika renesanse - graditelja, slikara i vajara.

U **arhitekturi**, umjetnici su nastojali da se oslobode francuskog stila, koji su iz prezira nazivali gotskim. Iznad crkava podizali su velike kupole za koje su uzor nalazili u rimskom Panteonu. U stilu renesanse podizane su široke, četvrtaste i svijetle građevine pogodne ne samo za hramove već i za javne zgrade i palate. Građevine toga stila bile su praktičnije za gradski život i državne ustanove. Nad vratima i prozorima primijenjeni su polukružni lukovi i dorski, jonski i korintski stubovi, a između spratova izbočen rub ili vijenac.

U **vajarstvu**, umjetnici za svoje statue, često nage, traže idealne proporcije posmatrajući prirodu i proučavajući sklop čovjekovog tijela. Oni usvajaju antičke ideale ljepote. Motivi iz prirode su sve češće predmet slikanja umjetnika renesanse. Usavršeno je slikanje na još vlažnom zidu, ali i slikanje uljanim bojama. Slike na vlažnom zidu nazvane su **freskama**. Najveći slikari kasne renesanse i veliki umjetnički geniji bili su **Mikelandelo Buonaroti, Leonardo da Vinči, Rafael Santi i Ticijan Većeli**.

Književnost

Renesansa se počinje prvo odražavati u književnosti i umjetnosti. Književnost se odvaja od religije. U književnost ulazi stvarni svijet, stvarni ljudi. Renesansni pisci ne pišu više na latinskom jeziku, već pišu na **narodnim jezicima**. Glavni predstavnici renesansne književnosti, pored pretača Bokača, Aligijerija i Petrarke, su Servantes i Šekspir.

Nauka

Osim umjetnosti naglo se počinje razvijati i nauka. Dolazi do razvoja društvenih nauka. Razvija se filozofija, dolazi do napretka u medicini. Otkriven je krvotok anatomija, embriologija, optika. Pojavljuju se naočare i prvi mikroskop. Rudarstvo dovodi do razvoja geologije pa počinju proučavanja Zemljine kore. Isto tako, nalaze se fosili životinja i biljaka pa se razvija paleontologija.

Fizika je doživjela nagli razvoj u 15. i 16. stoljeću. **Nikola Kopernik** je bio veliki poljski naučnik koji je odbacio vjerovanje da je Zemlja u središtu svemira i da se Sunce i drugi planeti vrte oko nje i rekao je da se Zemlja i svi planeti vrte oko Sunca po kružnicama. **Galileo Galilej** napravio je **prvi teleskop** i njime je počeo istraživati nebo.

Humanisti ne vjeruju ništa što nisu ispitali, a glavna metoda istraživanja im je **ogled**. **Latinski** postaje glavni jezik nauke, pa su stručni nazivi u nauci većinom latinski. Humanisti su uzimali i latinska imena: Janus Janonius, Nikolaus Kopernikus.

Štampa

Jedno od najvažnijih otkrića bio je pronalazak štamparije. 1445. godine **Johan Gutenberg** iz Meinza izmislio je štampariju. Prije su se rezbarili su se mekani materijali i premazivali bojama, a onda su se otisnuli. Gutenberg je izumio stroj koji je imao svako slovo zasebno, pa se nije za svaki tekst izrađivala nova otisna ploča već su se ta slova mogla upotrebljavati puno puta samo ih je trebalo posložiti da tvore neku riječ. Štamparije su se počele pojavljivati već potkraj 15. stoljeća. Pojavile su se štampane knjige i te najstarije knjige su i najvrjednije i nose posebni naziv – *inkunabule*. Gutenbergov izum omogućio je da se znanje brže širi.

Humanisti

Na dvorovima se okupljaju ljudi koje zanima sve. Tako Henrik VIII ima savjetnika Thomasa Moorea. **Thomas Moore** je canterburijski nadbiskup i humanist. Njegovo glavno djelo zove se *Utopija*. To je izmišljena zemlja, otok. Naziv znači nigdje. Glavni sadržaj Mooreove *Utopije* je idealno ljudsko društvo bez bogatih i siromašnih. Moore nije davao upute kako da se stvori idealno ljudsko društvo. U Italiji se među humanistima javlja **Tomas Campanella**. Njegovo glavno djelo se zove *Civitas Solis* u prijevodu *Država sunca*. I on sanjari o idealnom društvu. To su prvi pokušaji razmišljanja o ljudskom društvu.

8. Oblici renesansne književnosti:

Esej – kraći je književni oblik, koji ima karakter rasprave. Esej ima neku temu koju autor želi da osvijetli iz svog ugla. Pored intelektualne i naučne obrade iznosi se i stav pisca. Važno je napomenuti da u epohi renesanse, također, Michel Eyquem de Montaigne (1533-1592)

svojim djelom *Eseji* zasniva esej kao zasebnu književnu vrstu, koja će u razvoju evropske književnosti odigrati veliku ulogu.

Ep – dominantna književna vrsta u razdoblju humanizma i renesanse. Tri su osnovne epske podvrste s obzirom na temu: biblijsko-religiozni ep, historijski ep, alegorijski ep. Uzor je Vergilijeva *Eneida*, a sadržaji su viteški i biblijski.

Drama – renesansna drama nje govala se u Italiji, Španiji, Portugaliji i Engleskoj u svim vrstama. Renesansna **tragedija** je obrađivala motive iz klasične mitologije i historije, ali i iz nacionalne historije evropskih naroda. Svijet tragedije je svijet feudalne aristokratije. Držala se zakona o tri dramska jedinstva, ali vremenom se ovo trojstvo napušta (Šekspir). Najveće domete u ovoj vrsti ostvaruje Viljem Šekspir (*Romeo i Julija*, *Hamlet*, *Kralj Lir*, *Magbet*). Renesansna **komedija** je bliža stvarnosti i običnom građanskom svijetu i vrlo je popularna dramska vrsta. Njegovana je i **farsa** kao dramska vrsta za zabavu i smijeh. Radnja je jednostavna, ali zanimljiva. Jezik je vulgaran i raskalašan. Renesansa je dala novu dramsku vrstu – **pastoralnu dramu** (pastirsku igru ili pastorelu). Radnja se zasniva na ljubavnom zapletu sa dosta komičnih elemenata. Ambijent je šuma, polje, priroda uopće. Junaci su seljaci, pastiri i pastirice, satiri i vile. U predočavanju života, ličnosti i ambijenta ima realističnih elemenata. Ovu vrstu odlikuje obilje muzike i pjevanja.

Lirika – u renesansnoj lirici osjeća se otpor prema srednjovjekovnoj poeziji, ali i traženje uzora u antici i zalaganje za razvoj narodnih jezika. Lirika renesanse dala je svog najistaknutijeg predstavnika u italijanskom pjesniku Frančesku Petrarki (*Kanconijer*) čija je poezija postala uzor i polazište za **ljubavnu liriku**. Njeguju se novi pjesnički oblici: sonet, sonetni vijenac, sestina, kancona, strambota, madrigal.

Burleska – dramsko – scenska vrsta; vrsta književnog djela koje karakterizira komično pretjerivanje sa ciljem da izazove smijeh. Ozbiljne stvari se prikazuju na šaljiv način.

Groteska - u umjetnosti je to fantastično predstavljanje ljudskih i životinjskih oblika. Neprirodno, nenormalno, izopačenje, ružne karakteristike.

Travestija - tekst koji ismijava nešto što je samo po sebi ozbiljno, čak uzvišeno.

- Ostali oblici: lirska ljubavna pjesma, satira, poslanica, epigram, ekloga (iz koje je nastala dramska forma - pastorala), novela i roman.

9. Najpoznatiji predstavnici predrenesansne i renesansne književnosti i njihova djela:

Na računaru u vidu prezentacije staviti imena i prezimena književnika, te njihovu kratku biografiju i naslove književnih djela iz ovog perioda. Uz svakog autora pridružiti fotografiju, te predložiti redosljed učenja prema redosljedu u udžbeniku. Svi naslovi se posebno komentarišu. (U cilju pamćenja imena autora i naslova djela.)

FRANCESKO PETRARCA (1304 – 1374), italijanski pjesnik, Danteov savremenik, izrazio je duh novog doba u *Kanconijeru*, pjesničkoj zbirci na italijanskom jeziku koja se sastoji od 366 pjevanja, uglavnom soneta. Začetnik je humanizma u Italiji. Sprijateljio se sa velikim savremenikom Bokačom, koji u njemu vidi duhovnog vodiča. Pisao je djela na latinskom i italijanskom jeziku. Osim *Kanconijera*, ep koji ga je učinio slavnim, je ep *Africa*. 1341. god. je okrunjen lovorovim vijencem u Rimu.

GIOVANNI BOCCACCIO (1313 – 1375), italijanski pisac i humanista. Đovani se upoznao sa učenim ljudima sa napuljskog dvora. Upoznao je naučnike i teologe, pisce i pravnike. Naučio je ponešto o astronomiji i mitologiji i upoznao se sa grčkim jezikom i kulturom. Čitao je latinske autore, francuske avanturističke romane i italijansku poeziju. Đovani Bokačo je u Napulju sazeo i postao pisac. Sprijateljio se sa Petrarkom, koji je imao značajan uticaj na Bokačovu filozofiju i humanizam. *Dekameron* je najveće Bokačovo ostvarenje i prvo veliko djelo italijanske pripovjedne proze, a nastalo je kao plod svestranog životnog iskustva.

DANTE ALIGIJERI (1265 – 1321), italijanski pisac, najveći književnik na prelazu srednjeg vijeka i renesanse. Njegov život i djelo pobuđuju zanimanje kod njegovog mlađeg savremenika Đovanija Bokača, Danteovog prvog biografa. Spjev, koji je počeo u prvim godinama progonstva, a završio prije smrti, *Božanstvena komedija*, jezikom, stilom i kompozicijom jeste remek – djelo. Sjedinjavajući u *Božanstvenoj komediji* vlastita iskustva i iskustvo epohe, tim je grandioznim djelom Dante uputio pjesničku i sveljudsku, proročansku poruku čovjeku svog doba.

MIGUEL DE CERVANTES (1547 – 1616), španjolski pripovjedač, autor je romana *Don Quijote (Don Kihot)* u kojem je glavni junak tragičan lik, koji miješa stvarnost i maštu, ali je uzvišen, jer želi promijeniti svijet, uništiti nepravdu. Način koji odabire da bi ostvario svoj uzvišeni stil je viteška borba. Na kraju shvata svoju glupost i umire sa spoznajom o

nemogućnosti promjene svijeta i o promašenosti svoga života. Roman je zamišljen kao satira na viteške romane. Cervantes je svojim romanom označio prekretnicu u odnosu prema sukobu mašte i zbilje.

WILLIAM SHAKESPEARE (1564 – 1616), engleski predstavnik, veliki je pjesnik i dramatičar svjetske književnosti, autor brojnih tragedija (*Hamlet, Romeo i Julija, Otelo, Kralj Lear, Machbeth,...*), komedija (*Ukročena goropadnica, Na tri kralja,...*), povijesnih drama (*Richard II, Richard III, Henrik IV,...*), te zbirke pjesama (*Soneti*). Odlikuje ga žanrovska raznovrsnost. Shakespeare je najbolji tragičar u povijesti svjetske književnosti, u svoja je mnogobrojna djela s velikim brojem likova nastojao unositi zbiljski život, predstaviti što vjernije dušu suvremenog čovjeka, pa je za svoja djela preuzimao priče iz antike, srednjovjekovne književnosti i savremenog doba, predaja i legendi. Renesansna načela življenja i umjetničkog stvaranja izvanredno su oživotvorena u svim njegovim djelima.

10. Osnovne karakteristike renesansne književnosti

Četiri osnovna stava koja karakteriziraju renesansnu umjetnost i književnost i suštinski ih razlikuju od umjetnosti i književnosti u srednjem vijeku:

- SENZUALIZAM I HEDONIZAM – ovozemaljski život, čovjek kao jedinka, njegovo mjesto u prirodi, historiji, društvu, porodici. Renesansni umjetnici uvode tjelesnost, tjelesnu ljepotu, i tjelesne porive, pa tako u renesansnoj umjetnosti imamo prisutnu erotičnost.
- INDIVIDUALIZAM – prvi put se govori o čovjeku kao pojedincu; junaci epova, tragedija i komedija su individualci, izdvajaju se iz svoje sredine.
- UGLEDANJE NA PRIRODU – mjerilo svih stvari je priroda i prirodni zakoni. Umjetnici su se željeli takmičiti s prirodom, željeli su slikati ljepše i skladnije stvari i oblike, nego što ih nalazimo u prirodi.
- ARTIZAM – težnja ka savršenim, lijepim i skladnim formama. Pjesnikov genij je jedini koji sebi određuje pravila stvaranja.⁶⁹

⁶⁹ Vidjeti više u knjizi: Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 38.

Na kraju nastavnog sata, potrebno je s učenicima ponoviti o pokretu, podjeli renesanse, pretečama, predstavnicima, uticaju na arhitekturu, književnost, nauku, slikarstvo, vajarstvo... Dati slike renesansne umjetnosti na računaru kako bi učenici imali zaokruženu sliku i predstavu o tom razdoblju. Razviti saradnju među učenicima, a ujedno i ljubav prema književnosti, umjetnosti; razvijanje mišljenja, zaključivanja, uočavanja, shvatanje važnosti poznavanja pravca u književnosti, historijskog i društvenog konteksta.

Ponoviti odlike renesanse kao književne epohe.⁷⁰

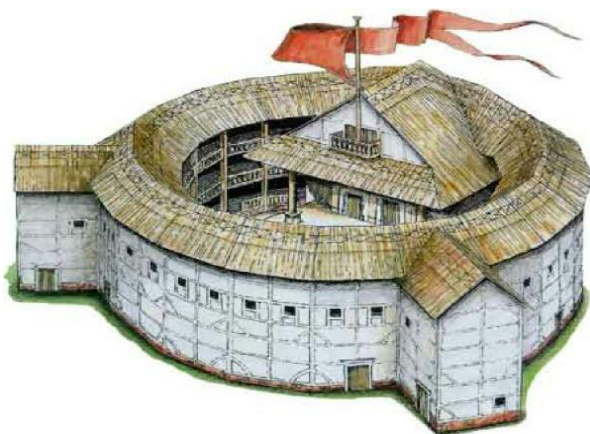
Utvrđuju se interesi učenika za pojedine probleme i preuzimaju se zadaci za samostalan istaživački rad.

⁷⁰ Nakon obrade nastavne jedinice učenici će moći: opisati mentalitet čovjeka koji je živio u razdoblju renesanse, istaknuti bitne historijske činjenice koje su važne za razdoblje renesanse, prepoznati neka umjetnička djela iz ovog razdoblja, istaknuti razlike između srednjovjekovne i renesansne književnosti, opisati društvenu atmosferu u vrijeme renesanse, istaknuti vremenske odrednice renesanse; potom će moći: razmišljati o umjetničkom djelu, opisivati umjetničko djelo, usmeno izlagati, zapisivati bilješke tokom slušanja, primijeniti stečeno znanje na interpretaciju književnih predložaka.

6.2. Metodički pristup drami *Hamlet* (William Shakespeare)

1. Motivacija za nastavni sat:

Raspravu o Šekspirovom *Hamletu* započet ćemo prezentacijom osnovnih karakteristika dramske književnosti i pozorišta iz tzv. elizabetanskog doba engleske književnosti.

Izgled Glouba spolja

Izgled izvođenja predstave u Gloubu

Izgled tipične pozorišne predstave u elizabetansko doba u Gloubu

Pitanja za učenike:

Šta primjećujete na slikama? Jeste li bili u pozorištu, gledali neku predstavu? Šta nam možete reći o tome? Da li vam se svidjela predstava? Opišite izgled pozorišta i sl.

Mogući odgovori: Učenici će primijetiti na slikama izgled pozorišta (Glouba), njegove karakteristike, veličinu scene, veličinu gledališta, glumce na sceni, publiku.

- Učenici će napraviti moguću usporedbu sa današnjim pozorištem, polazeći od toga da su svi barem jednom pogledali pozorišnu predstavu. Govorit će o svojim impresijama, o tome da li im se svidjela predstava, opisat će izgled pozorišta, scenografiju, kostimografiju...

1.1. Objašnjavam učenicima šire o renesansnom pozorištu u elizabetanskom periodu:

U renesansnoj književnosti javlja se novo pozorište i novi pristup pozorišnoj umjetnosti, javljaju se tekstovi koji su namjenjeni izvedbi u takvim pozorištima. Prvi put nakon helenizma, nakon viševjekovne odsutnosti komedije i tragedije iz evropske književnosti tokom srednjeg vijeka, u renesansi su se pisala dramska djela. Nastajala su u pisanom obliku i prikazivala su se na dvorovima kao svjetovna zabava, a zatim u prostorima koji su posebno izgrađeni u tu svrhu. U prvoj polovini 16. st. pišu se i prikazuju komedije u Italiji, a kulminaciju doživljavaju u drugoj polovini 16. st. i početkom 17. st., posebno u djelima Viljema Šekspira (*Williama Shakespearea*).

Za vrijeme vladavine kraljice Elizabete I (Elizabeth I Tudor), Engleska je doživjela veliki preporod, pa se čitavo jedno doba njene vladavine zove *elizabetansko doba*. Pozorište je bilo cijenjeno u višem i nižem staležu, dok je srednji (puritanski stalež) osuđivao pozorište, govoreći da je izvor dokolice, nemorala i zaraznih bolesti. Elizabetansko pozorište je tip zatvorenog pozorišta. Renesansno englesko pozorište kapacitetom je moglo primiti oko 2000 gledaoca. Na pozornici se stvarala iluzija riječima, zato je dramatičar krajem XVI i početkom XVII vijeka morao biti pjesnik.⁷¹

⁷¹ Đuretić, Nikola (1996). *Kazališni putokazi i krajputaši, Londonski kazališni zapisi*. Zagreb: Iti

Najveća djela engleske renesanse nastala su na području književnosti i muzike. Najveće ime je svakako Šekspir. Prve pozorišne predstave igrane su na svim mjestima gdje je bilo publike: u crkvama, školama, dvorištima gostionica, na ulici, ali i na dvorovima. Kako je popularnost drame rasla, vlasti su zabranile prikazivanje predstava na ulicama. To je dovelo do gradnje prve zgrade pozorišta, 1576. god. Ipak, najpoznatije londonsko pozorište koje ima veliki historijski značaj, sagradila je 1599. g. Šekspirova glumačka družina. *Gloub* (Globe) je bilo vodeće pozorište sve do 1613. g., kada je izgorjelo prilikom ispaljivanja topa u jednoj Šekspirovoj predstavi. Sagrađeno je ponovo dvije godine kasnije i trajalo punih 29 godina. Ovo pozorište je imalo kružni oblik. Izgrađeno je od drveta obloženog malterom, a krov iznad galerija bio je pokriven slamom. Pozornica je bila okružena gledaocima sa sve četiri strane. Pozorišne predstave su uvijek bile igrane danju. Odjeća koju su glumci nosili imala je ogromnu simboliku. Kostimi su bili izuzetno raskošni, a ako su glumili ličnosti iz višeg staleža, glumci su nosili skupocjenu odjeću posutu pravim zlatom. Podizanje i spuštanje zavjesa omogućavalo je brzu smjenu scena, pa su predstave bile veoma dinamične. Šekspirova družina je bila veoma poznata. Muzika je bila sastavni element svake predstave, a izvodili su je glumci koji su morali da ovladaju sviranjem nekoliko muzičkih instrumenata. Glumci su mogli biti samo muškarci, ženama ovaj posao nije bio dostupan.⁷²

- Bilo bi dobro da se obrada dramskog književnog teksta zasniva na prethodnoj posjeti učenika pozorištu, kako bi učenici stekli utisak o pozorišnoj umjetnosti i upoznali se sa samim djelom. Neophodno je da učenici saznaju o osnovama pozorišne tehnike: kostimografiji i maskiranju, slici (scenografiji), svjetlu, zvuku, itd.

2. Najava cilja časa:

2.1. Dati učenicima na projektoru sliku Šekspira i kratku biografiju, kako bi se upoznali s piscem prije same interpretacije drame.

- Utvrditi spremnost učenika za rad (da li su svi pročitali djelo), kako bi zajednički pristupili obradi djela.

⁷² Đuretić, Nikola (1996). *Kazališni putokazi i krajputaši, Londonski kazališni zapisi*. Zagreb: Iti

WILLIAM SHAKESPEARE (1564 – 1616)

Engleski dramski pisac, jedan od najvećih dramskih stvaralaca ne samo renesanse nego svih vremena, Viljem Šekspir je rođen 1564. u Avonu, a živio je do 1616. g. Šekspirove drame se i po tematici koju obrađuju i oblikovno razlikuju od antičke drame: teme uzima iz svih historijskih razdoblja i svih društvenih sredina; u tragediju uvodi komične elemente i u njegovim dramama je prisutan veliki broj likova. Pisao je poeziju i afirmisao je jednu posebnu vrstu soneta koji je poznat pod nazivom Šekspirov ili elizabetanski sonet (u njegov sastav, kao i u sastav Petrarkinog soneta, ulazi 14 stihova, a oni su raspoređeni u četiri strofe – tri katrena sa naizmjeničnom rimom i jedan distih sa parnom rimom). Šekspir je bio u suvlasnik ondašnjeg, u Engleskoj vrlo poznatog, pozorišta „Glob“ u kome je djelovao kao glumac, pisac i režiser. Iza njega je ostao veliki broj djela, među kojima su – historijske drame: *Ričard II*, *Henrik IV*, *Henrik V*.; komedije: *Mletački trgovac*, *Ukročena goropadnica*, *San ljetne noći*; tragedije: *Kralj Lir*, *Magbet*, *Otelo*, *Romeo i Julija*, *Hamlet* i mnoga druga.⁷³

⁷³ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 37.

3. Interpretacija književnog djela *Hamlet*:

Potrebno je učenicima objasniti pojmove koji će biti vezani uz interpretaciju teksta. To su oni pojmovi s kojima se susreću prvi put. Potrebno je ukloniti sve prepreke koje bi otklonile doživljaj dramskog djela, nepoznate riječi i fraze koje se pojavljuju u dramskom tekstu objašnjavaju se postepeno tokom interpretacije.

Zainteresovat ćemo učenike slijedećim pitanjima:

Kako ste se osjećali kad ste čitali Hamleta? (Dočarajte vaše najvažnije utiske, konkretizujte ih detaljima iz djela.)

- Pretpostavljam da će učenici reći da su osjećali uzbuđenje, snažnu kritiku na pojedine postupke likova, ali i opravdanje u nekim situacijama koje su im se činile neobjašnjivim. Učenici će otkriti da ih je u nekim situacijama obuzimala bol, tuga, najviše zbog spontanih osjećanja, zatim zbog nedostatka lične sreće i zlih sudbina pojedinih junaka.

Tako ćemo doći do osnovnih odrednica drame kao književne vrste koja u nama izaziva suprotna osjećanja, a pošto se ovdje radi o tragediji, definirat ćemo glavne osobenosti tragedije i pronaći ono tragično u *Hamletu*. Tako ćemo krenuti u samu analizu Hamletovog lika.

Potrebno je insistirati na konkretizaciji, tako da će učenici navoditi ponašanja Hamleta, njegova skrivena i ispoljena osjećanja i osjećanja u nama koja rađaju uzdah, tugu, pa i suze.

Tako, npr. nastavnik pita: Otkud potiču ovakva Hamletova ponašanja i osjećanja koja nosi u sebi, a koja dovode do tragičnog čina?

- Učenici će utvrditi da složene i oprečne emocije glavnog lika potiču od sukoba težnji, strasti i želja u drami sa strogim zakonitostima društvene sredine kojoj Hamlet, kao i ostali likovi pripadaju i koja ih formira sa cjelokupnim načinom ponašanja.

Hamlet kao tragedija od 5 činova pisana je u stihu, mada ima i proznih dijelova. Dramska radnja je vođena dijalogom i monologom.

Pošto se radi o tragediji osвете, pitat ćemo učenike o kakvoj se osveti radi i zbog čega Hamlet želi da osveti oca. Tako ćemo doći do početka dramskog sukoba, a to je pojava duha Hamletovog oca koji mu govori istinu o očevom ubistvu i traži osvetu.

S tim u vezi učenicima će se skrenuti pažnja na slijedeći citat iz drame koji govori o dolasku duha kralja:

MARCEL: Mir! Stani! Gle, i opet dolazi!

BERNARD: U liku našeg pokojnoga kralja!

MARCEL: Govori s njime, Horacije. Ti si Latinac.

BERNARD: Horacije, gle, zar nije na kralja nalik?

HORACIJE: Posve nalik. Trnem od straha i od čuda! (I čin, I prizor)⁷⁴

Hamlet je nestrpljiv da čuje šta mu duh želi reći, spreman je da sluša, duh mu kaže da kad to čuje poželjet će da se osveti, a Hamlet je još nestrpljiviji.

DUH: Slušaj me, o slušaj pa ako ikad ljubio si oca –

HAMLET: O, Bože moj!

DUH: Osveti gadno mu i bezdušno umorstvo!

(...)

Uho cijele Danske

Zaludili su grdno lažnom pričom

O mojoj smrti. Ali dobro znaj,

Ti plemeniti mladiću, da zmija

Što tvog je oca smrtno ujela,

Sad nosi krunu njegovu.

HAMLET: Moj stric?

O, dušo moja proročka! (I čin, V prizor)⁷⁵

⁷⁴ Shakespeare, William (2004). *Tragedije: Hamlet, Romeo i Julija, Otelo, Kralj Lear*; s engleskog preveo Milan Bogdanović. Zagreb: Globus media, str. 9.

⁷⁵ Isto, str. 34 – 35.

Pitat ćemo učenike kako je ubijen Hamletov otac.

Očekujemo mogući odgovor da je taj nečasni čin ubistva učinio stric Klaudije, preuzeo je dansko prijestolje i oženio se Gertrudom (Hamletovom majkom), mada je javnost obmanuta i misli da je Hamletov otac umro prirodnom smrću. Zbog ovakvih okolnosti u Hamletu se rađa silna želja da osveti oca. Hamlet je danski kraljević koji je živio lagodnim životom zahvaljujući ocu, a nakon očeve smrti on nije spreman da se suoči sa stvarnošću i sa surovošću svijeta od koga je stalno bio zaštićen. O tome saznajemo na samom početku tragedije iz Marcelove replike: „U državi je Danskoj nešto trulo“⁷⁶.

Danska je truhla zemlja iznutra i vodi se prava borba za spas te kraljevine, ukazuje se na stanje u državi u prenesenom značenju, govoreći da je nešto truhlo... Dakle, Hamletu je ovaj svijet bljutav, dosadan, beskoristan, a u razgovoru sa Guildensternom govori da je Danska zatvor u kojem ima mnogo samica, ćelija i tamnica, a Danska je jedna od najgorih tamnica.

Pitat ćemo učenike da li Hamlet zna kako da sprovede čin osvete.

Očekujemo odgovor da se on stalno dvoumi i razmišlja, jer on nije čovjek od akcije, on glumi čak i ludilo, a kralj i kraljica to tumače njegovom ljubavi prema Ofeliji, kćerci dvorskog savjetnika Polonija.

Postepeno dolazimo do osobina glavnog lika, a to su: osjetljivost, plemenitost, zagonetnost, melanholičnost, proturječnost, čovjek bez jake i čvrste volje.

Hamlet ne zna kako se boriti protiv zla, a smisao njegovog života postaje želja za osvetom. Zbog te želje za osvetom on potiskuje ljubav prema Ofeliji. On misli da se ne može vjerovati ženama, pa ni vlastitoj majci, zato se on kloni Ofelije.

Postavljamo pitanje učenicima: Da li se sjećate scene sa glumcima u predstavi *Mišolovka* koju je Hamlet doradio, a njena radnja je identična sa dešavanjima vezanim za očevu ubistvo? Zašto Hamlet pred glumce postavlja zadatak za realnošću prilikom izvođenja predstave?

⁷⁶ Shakespeare, William (2004). *Tragedije: Hamlet, Romeo i Julija, Otelo, Kralj Lear*; s engleskog preveo Milan Bogdanović. Zagreb: Globus media, str. 33.

Prisjetit ćemo se da Hamlet traži od glumaca da naprave radnju prema riječi, a riječi prema radnji i ne treba nikad prekoračiti granice prirode. Zaista, svaka takva pretjeranost promaši cilj glume, jer i sama gluma je ogledalo prirode.

- Objasniti učenicima renesansni zahtjev da se umjetnički svijet mora prikazivati prema zakonima koji vladaju u prirodi, dakle, realistično, jer jedino tako će umjetnik i umjetničko djelo ispuniti svoj pravi cilj.

Na ovaj način dolazimo do nove osobine Hamletovog lika, a on kao renesansni lik je i veliki humanista, teško mu je oduzeti život drugom čovjeku, on stalno odlaže osvetu, jer on polazi od istine da je divan stvor čovjek, plemenit umom, neograničen po sposobnostima, sa lijepim tijelom i pokretima, pa podsjeća na anđela, a po razumu liči na boga. Hamlet govori da je čovjek ukras svijeta i uzor života.

- Objasniti učenicima veličinu sukoba i drame unutar Hamletove duše kada se mora odlučiti na čin osvete, iako je on i njegova priroda tako osjećajna, humana i kolebljiva.

Budući da je Hamlet kraljević, neprihvatljivo je da počini zločin, ali na to ga obavezuje duh njegovog oca i to je smisao sukoba u ovoj drami. To je trenutak kada se u Hamletu javlja pitanje života i smrti, kako da se osveti, a da pritom ne postane zločinac. On se dvosmisleno ponaša, pita se da li da umiri želju za osvetom ili da živi sa spoznajom da je Klaudije ubio njegovog oca. Međutim, Hamletu je to neprihvatljivo, jer ga je stric povrijedio dvostruko, na privatnom polju (ubio mu je oca i oženio njegovu majku) i na društvenom polju (oteo mu je prijestolje).

Poznat je Hamletov monolog:

HAMLET: *Bit ili ne bit – to je pitanje!*

Je l' dičnije sve strelice i metke

Silovite sudbine u srcu

Podnositi il zgrabiti oružje,

Oduprijet se i moru jada kraj

Učinit? Umrijet – usnut, ništa više!

I usnuvši dokončati srca bol

*I prirodnih još tisuć' potresa,
Što baština su tijelu. To je kraj,
Da živo ga poželiš: umrijeti
I usnut! Usnut, pa snivat možda! (III čin, I prizor)⁷⁷*

U monologu se javlja pitanje da li da sebi oduzme život, ali bi sam čin pokazao Hamletovu nesposobnost da se uhvati u koštac sa stvarnim životom. Pitanje kako izvesti čin osvete, kako to učiniti, a da ne postane zločinac je Hamletovo najvažnije pitanje. Ovdje izvodimo novu osobinu Hamleta koji zbog prevelikog razmišljanja ne zna kako izaći iz tog začaranog kruga, kako nakon svega ostati plemenit i dostojan poštovanja. Nijedna mogućnost za Hamleta nije dobra, on se bori sa samim sobom, tako da unutrašnji sukob nadvladava sukob sa okolinom.

Šekspir Hamletu suprotstavlja Leara koji je kao i Hamlet izgubio oca, ali i sestru Ofeliju, međutim kod Leara nema premišljanja i nedoumica da li da izvrši osvetu, Lear je spreman da to učini, jer je on čovjek drugačijeg kova, čovjek od akcije, a ne onaj koji razmišlja kao Hamlet.

- Također je važno objasniti učenicima da Lear nije kraljević, i nije društveno odgovorna osoba, nego se Lear osvećuje Hamletu zbog privatnih razloga.

U daljoj analizi Hamletovog lika potrebno je učenicima objasniti kako Hamlet izvodi osvetu javno, jer ona predstavlja društveni čin iskorjenjivanja zla i Hamlet ubija Klaudija u situaciji kada je cijelom skupu na dvoru bilo jasno da je Klaudije zločinac. Međutim, Hamlet nužno umire, jer zločin mora biti iskorijenjen i čovjek koji je počinio zločin ne može stajati na čelu države.

Kroz sve ovo Šekspir prikazuje u ovoj tragediji svijet koji je pun spletki i zamršenih, ponekad nerazumljivih odnosa koje treba razriješiti, a u takvom svijetu pojedinac se teško snalazi. U ovakvim društvima čovjek se suočava sa mnoštvom problema: brak, ljubav, preljuba, prijateljstvo, izdaja, ubistvo, vlast... To su problemi koji su prisutni u svakom društvu. Dakle, Šekspir govori o sjevremenski prisutnim problemima u ljudskom društvu. Pojedinac je nemoćan da iskorijeni zlo, ali tragedija ima u osnovi optimističan ton, jer je kroz Klaudijevu smrt prikazano da zločin mora biti kažnjen. Svom prijatelju Horaciju Hamlet ostavlja zadatak

⁷⁷ Shakespeare, William (2004). *Tragedije: Hamlet, Romeo i Julija, Otelo, Kralj Lear*; s engleskog preveo Milan Bogdanović. Zagreb: Globus media, str. 68.

da svijetu ispriča istinu. Tako možemo reći da tragedija svjedoči i o ljepoti, snazi, neuništivosti, vjernosti i pravoj vrijednosti istinskog prijateljstva.

Mnogi likovi u ovom djelu tragično završavaju: Ofelija, njen brat Leart, njihov otac Polonije, Hamlet, Klaudije, Gertruda.

Šekspir je likove u drami *Hamlet* oblikovao živo i uvjerljivo. Svi su snažno prikazani kroz odnos prema Hamletu, oni se sukobljavaju sa svojom sredinom, ali i sa samim sobom. Hamletov stric Klaudije je čovjek akcije, odlučan, lukav, moćan protivnik Hamletu, dostojanstven je u svom kraljevskom okruženju, ali postaje svjestan zločina koji je počinio ubivši svoga brata i duboko pati zbog toga. Polonije je dvorski savjetnik, u početku mudar čovjek, a kasnije postaje brbljiv, upliće se u tuđe poslove i dobiva neke komične osobine. Kraljica Gertruda je povodljiva, naivna i površna. Ofelija je oličenje čistote, mladosti i nježnosti. Horacije je prijatelj Hamletov i on mu ostavlja zadatak da svijetu objasni istinu. Hamletov lik pod teretom snažnih osjećanja postaje okvalificiran kao lud, iako on traži greške u životu i traži smisao života. On želi da popravi svijet. Njega karakteriše moralna snaga. Njegov lik je pun protivrječnih osobina. Hamlet ubija Poloniusa, Rosencrantza, Guildensterna, Learta i Klaudija. Svaki je od ovih likova kriv u uroti koju plete Klaudije i svaki je od njih pridonio svojoj smrti.

Hamlet se može posmatrati kao izraz našeg savremenog iskustva. Nastavnik može učenike pitati na kojem bi aspektu Šekspirove tragedije oni posebno insistirali i zašto?

Svoje odgovore trebaju argumentovati primjerima iz teksta. Nastavnik bi ponudio teme:

- a) politika
- b) nasilje, pobuna i strast
- c) cilj i smisao života
- d) ljubavne tragedije
- e) državne spletke
- f) krvava fabula (pokolj i dvoboj).⁷⁸

⁷⁸ Džanko, Muhidin (2003). *Bosanski jezik i književnost u nastavi (metodički pristup)*. Sarajevo: EuroCom, str.108.

Na taj način Hamletovu glumu možemo protumačiti kao izraz političkog lukavstva i želju za osvetom i preuzimanjem kraljevske vlasti. Hamlet je čovjek bunta, strasti i nasilja pomoću kojeg ostvaruje svoje konačne ciljeve.

Ovakvim bi se metodičkim postupcima tek načela neka od literarnih, kritičkih razmišljanja o Šekspirovom Hamletu, jer smisao svakog pokušaja objašnjavanja Hamletovog ponašanja otkriva određena pitanja i probleme koje ovo djelo nudi, a pri tome ne dobivamo gotove odgovore, nego sve stavljamo u kontekst zbivanja. Na taj način učenike potaknemo da o Hamletu misle problemski i inovativno uz korištenje kritičke literature o ovom svjetskom djelu što će im omogućiti da dobiju određene književno – naučne spoznaje koje će dalje moći koristiti u interpretaciji Šekspirovog Hamleta.

Iz dosada navedenog možemo zaključiti da metodički promatrano složena interpretacija književnog djela drame uvijek ostavlja mogućnost da se učenik može vraćati i dograđivati za predstave i zaključke ponovnim čitanjem i razmišljanjem. Kada učenici pogledaju predstavu ili film onda će uporediti doživljaj literarnih i viđenih likova. Zatim će porediti kako se didaskalije realiziraju u nekoj drugoj umjetnosti uz pomoć scene, kostima, svjetla, muzike, maski i drugih scenskih elemenata ili će kritičkim osvrtom na cjelokupnu umjetničku vrstu interpretirati dramski tekst, predstavu ili film.

U nastavnom procesu drama je dragocjena i korisna, jer pruža mogućnost za korelacijski pristup sa drugim umjetnostima, npr. sa muzikom. Od učenika bi se moglo tražiti da u toku slušanja nekog muzičkog djela, npr. *Liszt – Hamlet* na času uoče sličnosti i razlike sa muzičkim i literarnim djelom. Učenici bi trebali zapisivati dojmove prilikom slušanja kompozicija i svoja zapažanja. Taj spoj umjetničkog doživljaja, uz pomoć zvukovnih elemenata, povećao bi doživljavanje i misaonog svijeta likova. Ofelija bi bila predstavljena raspjevanom nježnošću, a Hamlet bi dobio svoj karakterni portret u harmonijskom smislu. Tako bi korelacijski pristup između muzike i književnosti pomogao u razvijanju ekspresivnosti i tumačenju tragedije na jedan kvalitetniji način, a učenici bi u toku nastavnog sata bilježili asocijacije, promjenu dinamike, motive i sve što bi mogli uporediti sa literarnim djelom. Ovakav korelacijski odnos među umjetnostima uočljiv je među antičkim dobom, a gotovo nijedna književna epoha ne isključuje umjetnički međuodnos.⁷⁹

⁷⁹ Vidjeti više o korelacijskom pristupu u knjizi: Murtić, Edina (2010). *Drama u školi*. Sarajevo: DES, str. 78.

Na kraju nastavnog sata učenicima bi trebalo podijeliti listiće sa pitanjima na koja će odgovarati i rezimirati sve ono o čemu smo na času govorili. Tako će steći cjelovitu sliku o djelu, a nastavnik će preispitati usvojenost znanja.

Prikaz učeničkih listića sa pitanjima za domaću zadaću:

Pošto je Hamlet, danski kraljević, budući kralj, odgovoran pred danskim građanima, neprihvatljivo mu je da počini zločin, a s druge strane na to ga obavezuje duh njegovog oca.

Objasni: 1. Koje pitanje se javlja Hamletu, kao centralno pitanje tragedije?

(Mogući odgovor: Pitanje života i smrti).

2. Kako se osvetiti, a da pri tome sam ne postaneš zločinac?

(Mogući odgovor: Javljaju se nedoumice kod Hamleta – da li umiriti želju za osvetom i živjeti sa spoznajom da je Klaudije ubio njegovog oca ili počiniti zločin).

3. Na šta ukazuje završetak djela?

(Mogući odgovor: Hamlet je nemoćan da iskorijeni zlo)

4. Može li se reći da je ova tragedija sa optimističnim tonom?

(Mogući odgovor: Da, Klaudijeva smrt govori da zločin mora biti kažnjen).

5. Šta Hamlet ostavlja svom prijatelju Horaciju?

(Mogući odgovor: Ostavlja mu zadatak da svijetu ispriča istinu).

6. Dakle, o čemu svjedoči tragedija?

(Mogući odgovor: O ljepoti, snazi, vrijednosti i neuništivosti pravog prijateljstva, o iskorjenjivanju zla i želje da pobijedi istina).

6.3. Metodički pristup zbirci lirske poezije *Kanconijer* (Francesco Petrarca)

1. Priprema i motivacija:

Tema Petrarkinog *Kanconijera* je puna zagonetnih pitanja koja se mogu javiti kod učenika, pa njih prije same interpretacije treba postepeno uvoditi u osnovne osobenosti ovoga djela, kako bi im bio moguć što jasniji prikaz i analiza koja ih očekuje.

Učenicima je potrebno reći kako će ovaj put oni sami sudjelovati u izgradnji pjesme. Ponovit ćemo ukratko znanja o sonetu⁸⁰ kao formi.

Učenici rade u paru. Potrebno je učenicima podijeliti ispremještane rečenice Petrarkinih soneta i upozoriti ih da prilikom sastavljanja soneta koriste rimu kao vodič kroz slaganje. Potaknuti ih kako će nakon urađenog zadatka osjetiti ritam soneta, a njihovu znatiželju potaknut će rad na organizaciji stihova u pjesmi, što i jeste cilj ove vježbe. Nakon sastavljanja soneta učenici će pročitati pjesme, uočiti odgovarajuće motive i pronaći izražajna sredstva kojima se koristio pjesnik.

2. Najava cilja časa:

2.1. Nastavnik će pripremiti tekst u kojem će izdvojiti najvažnije podatke o Petrarkinoj poeziji i primjerke podijeliti učenicima. U tom tekstu trebala bi biti navedena i protumačena razlika između pojedinih soneta, s upoznavanjem na nesigurnost razlikovanja lirskog subjekta i autora i opasnost čitanja takvih djela kao vjerodostojnih prikaza života. Nastavnik će sa svojim učenicima razgovarati o pročitanim pjesmama, ispitati njihovo razumijevanje i protumačiti dijelove koji bi im mogli predstavljati poteškoće.

- Govorit ćemo o razlikovanju lirskog subjekta i pjesnika, ali i o nemogućnosti da se ta dva identiteta posve odvoje. Interpretacija zbirke pjesama *Kanconijer* izvrstan je način da zaključimo da je ženski subjekat u pjesmi odlučujući motiv za nastajanje zbirke.

⁸⁰ Pretpostavlja se da sonet potječe iz provansalske književnosti, a oblik u kojem je danas poznat nastao je početkom 13. st. u Italiji. Najveći ugled postiže zahvaljujući Petrarkinom *Kanconijeru* pa se takav njegov najpoznatiji oblik naziva italijanskim ili Petrarkinim sonetom, a sastoji se od dva katrena i dva terceta ili od jedne strofe od osam i druge strofe od šest stihova. Raspored rima u katrenima je naime abba abba (obgrljena rima), dok za tercete postoji više kombinacija, pri čemu je samo bitno da se rime s katrena ne prenose na tercete. (usp. Solar 2006: 271-273).

2.2. Na projektoru ćemo prikazati najvažnije informacije iz Petrarčinog života i stvaralaštva, kako bi se učenici upoznali sa pjesnikom i vremenom u kome je stvarao.

FRANCESCO PETRARCA (1304 – 1374)

Petrarka je rođen u Arecu (Italija) 1304. g. Zbog svojih književnih djela na latinskom jeziku, a najviše po epu *Afrika*, nagrađen je lovorovim vijencem, ondašnjom prestižnom nagradom za književno stvaralaštvo. Međutim, Petrarca nije poznat po tim djelima, nego po onim koja su pisana narodnim jezikom, a to su kraći alegorijski ep u tercinama *I trifoni* i njegovo najpoznatije djelo zbirka pjesama *Kanconijer*. U sastav zbirke ulazi 366 pjesama, među kojima je 317 soneta, a ostale pjesme su: madrigale, kancone, sestine i balade. Pravo mu je prezime bilo Petrako, ali ga je kasnije latinizirao u Petrarka. Petrarca uči pravo u Monpeljeu (odakle potječu njegovi najstariji stihovi na latinskom jeziku, posvećeni smrti majke) i Bolonji, ali je zbog ljubavi prema književnosti i bezbrižnom životu prekinuo studije. Petrarca je neko vrijeme živio u Avinjonu, tadašnjem sjedištu papinog dvora, ali ga je napustio zauvijek, zgađen prilikama koje su vladale na dvoru. Umire u Arkvi 1374. g.⁸¹

⁸¹ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 15.

3. Interpretacija književnog djela *Kanconijer*:

3.1. Objava dojmova:

Nakon čitanja pjesme, učenici će iznijeti svoje dojmove. Prikaz pjesama će ih sigurno iznenaditi, posebno zato što će ih motivacija i sam naslov navesti na zaključak da je pjesma posvećena jednoj osobi (Lauri) s obraćanjem punim ljubavi. Ovdje će se ispitati sljedeći elementi: ženski subjekat i osobine, lirsko ja, odnos prema svijetu i životu i odnos prema neuzvraćenoj ljubavi kao nadahnuću za umjetničko stvaranje.

Pitati učenike: Kakav je dojam u vama ostavila ova zbirka pjesama? Da li je pobudila vedro ili tužno raspoloženje?

Mogući odgovor: Svojom poezijom Petrarka je pokazao novi odnos prema svijetu i životu. Iskazao je da slavi ljepotu i ljubav i doživljenu radost i patnju, a uz sve to izražava čežnju za pjesničkom slavom, nasuprot anonimnosti stvaralaštva koju je propagirao srednji vijek. Tako su u Petrarkinoj poeziji prisutne naznake modernog vremena, pa je on prvi pjesnik novog doba.

Pjesma je pobudila protivrječna raspoloženja jer je Petrarkina ljubav zemaljska i stvarna. Također, pjesma pobuđuje unutrašnji nemir, pa čak i ta ljubav budi dramu u samom pjesniku i sukob između razuma i osjećanja o čemu svjedoči sljedeći sonet:

*Koja moć, sudba, bludnje koje
bez oružja vode me na polje,
gdje gubim sve? A ako prođem bolje,
čudo će biti; mrem li, štete moje.*

*Ne štete, korist: tako slatko stoje
u srcu iskre, onaj sjaj što voljeh,
što blješti, muči, žari i boluje,
a vatre već mi dvadesetu broje.*

*Vidim da glasnici idu Smrti crne
kad lijepe oči sjaje iz daljine;
ako ih, zatim, blizu mene svrne.*

*Amor, slatko dođe bol i mine,
pa ne znam shvatit ni reći, jer trne
i um i jezik, dalek od istine. (LXXXI)⁸²*

3.2. Da bismo još više produbili glavni učenički doživljaj pjesme, možemo učenike pitati zašto se zbirka pjesama zove *Kanconijer*?

- **Kanconijer** (šp. Cancionero – pjesmarica). U početku, zbirka pjesama različitih autora o jednoj temi, na portugalskom, katalonskom, kastiljskom i aragonskom dvoru, a kasnije zbirka pjesama jednog autora. Najstariji kanconijeri potiču iz 13. st., nastali u Portugalu. Preko Španije stiže u Italiju, gdje je Frančesko Petrarca realizirao najpoznatiji Kanconijer u svjetskoj literaturi. **Kancona** (ital. Canzone – pjesma). Lirska pjesma provansalskog porijekla posebno popularna u italijanskoj književnosti. Sastavljena je iz više strofa (stanci), koje su obično međusobno povezane rimama i simetričnom komponiranošću. Javlja se u vrlo raznolikim oblicima; može imati različit broj strofa, različit broj slogova u stihu, kao i različito raspoređenu rimu. Ponekad se pjeva uz pratnju muzike. Njegovali su je Dante, Petrarca, Leopardi, T.S. Eliot i dr.⁸³

Kanconijer je veliki zbornik ljubavne lirike, koji je italijanski pjesnik Petrarca sastavljao skoro cijeli svoj život, pišući pjesme u slavu ljepotice Laure. Stvorio je uzorak pjesništva koje teže formalnom savršenstvu, virtuoznoj jezičkoj obradi i ustaljenim pjesničkim oblicima. Sastoji se od 366 pjesama različitog oblika (317 soneta, 29 kancona, 9 sestina, 7 balada i 4 madrigala – pomno oblikovanim prema načelima jedinstva zvuka i značenja, metaforike i konkretnih, lahko razumljivih opisa), a podijeljen je na dva dijela: *Za života madone Laure* i *Po smrti madone Laure*. U Petrarčinju kompoziciji zbirke ova podjela ne postoji i *Kanconijer* predstavlja jedinstvenu cjelinu, u kojem se nastoje dati unutrašnja preživljavanja pojedinca, njegov doživljaj ljubavi, svijeta i života.⁸⁴

⁸² Petrarca, Francesco (2010). *Kanconijer*. Sarajevo: Svjetlost, str. 81.

⁸³ Hamzić, Mirzet (2007). *Školski rječnik književnih izraza*. Sarajevo: Dobra knjiga, str. 92.

⁸⁴ Solar, Milivoj (2012). *Povijest svjetske književnosti*. Podgorica: Icik, str. 126.

Nastavnik može upitati učenike: Ko je Laura i na koji način je ona opjevana u *Kanconijeru*?

Mogući odgovor: Laura je ljepotica koju je ugledao jedno jutro u crkvi u Avinjonu 1327. g., pjesnik je vezao sve svoje misli, iako mu ona nikad nije uzvratila ljubav. Ostao joj je odan i nakon njene smrti (1348), pretvorivši je u svojim stihovima u nedostižni ideal, koji se može obožavati i za kojim se može samo čežnuti i izgarati u čežnji. U zbirci je opjevana Laurina fizička i duhovna ljepota, njene vrline, prostori u kojima se kreće i sve što je povezano s njom. Opjevana je i skala raznovrsnih osjećanja od prvog susreta, oduševljenja, tugovanja zbog neostvarene ljubavi i Laurine smrti.

U nekim trenucima govori o njoj kao o svojoj propasti. Petrarka je prikazuje u protivrječnostima, nekada je ponizna, nekada gorda, ona je za njega slatka neprijateljica. Laura za Petraraku predstavlja stalnu želju koju on ne može zadovoljiti, ali je ona istovremeno i razlog života. Što se više ide prema kraju *Kanconijera*, to se više sjećanja na Lauru prepliću sa priznavanjem Boga, da bi se *Kanconijer* završio molitvom Bogorodici da ga Bog primi u večni mir.

Nastavnik može postaviti dalje pitanje: Kakva je Petrarkina ljubav?

Mogući odgovor: To je zemaljska ljubav o stvarnoj ženi koja ima ljudski karakter, iako je idealizirana. Laura je žena iz stvarnog života, pa je i ta ljubav stvarna.

- Petrarkinom stvaralaštvu prethodila je, tzv. trubadurska poezija za koju je bio karakterističan kult dame, odanosti ženi i pobožnost. Tu je djevojka apstraktni ideal kojim pjesnik teži, a ne stvarna žena kao kod Petrarke, pa je ta ljubav nestvarna, apstraktna i platonska.

Kanconijer počinje obraćanjem čitaocima kojima iznosi historiju svoje ljubavi od trenutka kada je prvi put ugledao Lauru i kad ga je Amor pogodio ljubavnom strijelom. Odnos prema Amoru kod Petrarke je ambivalentan. Svjestan je da mu ljubav donosi ushićenje, ali nekad i bol, i tada ga mrzi. Također, Amor za Petraraku predstavlja personificiranu ljubav, dio je pjesnika, koji dijeli svoje sopstvo ne bi li imao sagovornika.

*Neka su blaženi dan, mjesec i ljeto,
i doba i sat i vrijeme i čas,
i lijepi kraj gdje ugledah spas,
to lijepo oko što postade sveto;*

*I blagoslovljeni nek su prvi jadi
što ih osjetih kao Amorovo breme,
i luk i strijele što zgodiše mene,
i ona rana što dno srca hladi.*

*Glasovi brojni i blaženi koje
dok zovem ime moje gospe širim,
i uzdasi, suze i sve čežnje moje;*

*i blaženi nek su svi moji papiri
njoj u slavu, i moja misao što je
njoj a ne drugoj kao dug namjerih. (XV)⁸⁵*

U prve dvije strofe Petrarca izražava ljubav prema Lauri. Pjesnik blagosilja i svoju patnju i neostvarenu ljubav, jer mu je ona bila povod za nastanak ovog djela. U ovom sonetu je prisutan kontrast pjesnikovog zanosa i ljubavi, s jedne strane, i rezignacije zbog neostvarenosti ljubavi, s druge strane. Taj kontrast prelazi u izjavu vječne odanosti Lauri u četvrtoj strofi ovoga soneta. Evidentan je novi odnos prema svijetu, doživljaju stvarne žene, doživljaju radosti i patnje.

4. Nastavnik može učenike podijeliti u grupe:

Vježba:

Učenike dijelimo u pet grupa. Svaka grupa dobiva jedan Petrarkin sonet iz *Kanconijera* koji treba analizirati odgovarajući na postavljena pitanja koja se nalaze na nastavnom listiću ispod soneta. Odgovore učenici bilježe u svoje sveske.

⁸⁵ Petrarca, Francesco (2010). *Kanconijer*. Sarajevo: Svjetlost, str. 25.

I grupa

LIX (267)

*Jao, lijepo lice, jao pogled krasni,
Jao držanje joj, što gospodstvu puti,
Jao riječi s kojih mekšali su kruti,
A slabići ljudi postajali časni.*

*Jao, slatki osmijeh, s njim strijela naiđe,
Sad jedino dobro smrt je za me bijedna.
Kraljevska dušo, carevanja vrijedna,
Da k nama odveć kasno ti ne siđe!*

*Meni je zbog vas živjeti i gorit,
pripadah vama, bolan bez vas postah,
ova će me žalost od svih više morit.*

*Nada i želja stala da me liječi,
Kada bez glavne radosti ja ostah:
Ali je vjetar odnosio riječi.*

Analiza pjesme:

1. Kome se obraća pjesnik? (Mogući odgovor: U prve dvije strofe ovoga soneta nemamo direktno obraćanje, a u trećoj i četvrtoj strofi pjesnik se direktno obraća Lauri).
2. Kako je opisana Laura? Da li bismo je mogli naslikati prema Petrarkinim riječima u sonetu? Zašto? (Mogući odgovor: Laura je opisana kao lijepa žena, ali je njen izgled prepušten mašti, pa je zato ne bismo mogli u potpunosti naslikati).

3. Kakva su pjesnikova osjećanja u prvom, a kakva u drugom dijelu pjesme? (Mogući odgovor: U prvom dijelu Petrarka se divi Lauri i njenoj ljepoti, ushićen je zbog njenog izgleda, a u drugom dijelu ga mori tuga jer ne postoji mogućnost da bude sa voljenom ženom).

4. Šta znači posljednji stih soneta: *Ali je vjetar odnosio riječi*? (Mogući odgovor: Petrarkine riječi ne mogu doprijeti do Laure, jer je ona već preminula).

5. Opišite formu soneta na osnovu ove pjesme!

II grupa

XX (90)

*Na vjetru rasute bijehu zlatne vlasi,
U hiljade se ljupkih kovrdža svile,
A preko lica odraz, svjetlosti mile
Očiju divnih, koja se sada gasi.*

*Ne znam da l' biješe ili je snoviđenje
Da joj se na licu milost pojavila;
Pa ako se stoga plamom obavila
Iskra u grud'ma mi, je l' iznenađenje?*

*Hod njen nije spadao međ smrtne stvari
Jer anđeoski bi po svemu, a nije
Kao što je ljudski glas zvon njenih riječi.*

*Duh nebeski, i sunce što svjetlost lije
Bi što vidjeh, pa i da nije – sad šta mari;
Strijela me rani – opušten luk ne liječi.*

Analiza pjesme:

1. Kako je Laura opisana u ovom sonetu? (Mogući odgovor: U ovom sonetu imamo opis kose – saznajemo da je zlatne boje i kovrdžava. Ostalo pjesnik tek sluti – divne oči, svijetla put).
2. Šta opisuje Petrarca u drugoj strofi, za razliku od prve? (Mogući odgovor: Dok u prvom katrenu pjesnik pjeva o Laurinom izgledu, u drugom saznajemo o njenoj dobroti – *Da joj se na licu milost pojavila*).
3. U tercinama pjesnik govori o poređenju. Kakvom? I kako se zove to poređenje? (Mogući odgovor: Pjesnik poredi voljenu ženu sa anđelom, pa čak i Duhom nebeskim, ali je svjestan da je ona ipak zemaljsko biće. Ova vrsta poređenja se zove metafora).
4. Šta pjesnik hoće reći posljednjim stihom soneta: *Strijela me rani*? (Mogući odgovor: Misli se na Amorovu strijelu, pjesnik se zaljubio i nema povratka).
5. Opišite formu soneta na osnovu ove pjesme!

III grupa

XI (46)

*Nakiti i cvijeće, koje zanos budi,
A koje bi zima morala da svene,
Otrovne i oštre grane su za mene,
Te im ubod ćute bokovi i grudi.*

*Suze me krajem mojih dana plaše,
Rad bola je često starost doći znala,
Al' najviše krivim pogubna zrcala,
Jer su uzročnici oholosti vaše.*

*Gospodina moga ušutkaše ona,
Kad moljaše za me, kome propast prijeti,
Jer osim vas samoj nikom niste sklona.*

*Ta zrcala bijehu građena na vodi
Samoga pakla, bojena u Leti*.
S njima se početak moje smrti rodi.*

Analiza pjesme:

1. Zašto pjesnik kaže da su *nakit i cvijeće otrovne grane za njega*? (Mogući odgovor: Vjerovatno misli na Laurin nakit, tj. njenu ljepotu. Otrovi su za njega, jer Laura ne može pripadati njemu).
2. Koja je osnovna ideja pjesme? (Mogući odgovor: Prolaznost ljubavi, života, ljepote, itd.)
3. Šta zrcala kazuju pjesniku o njemu samom? (Mogući odgovor: Pjesnik stari, prolazi njegovo vrijeme, a zrcala su okrutna i ohola, jer mu dokazuju da to nije suprotno).
4. Ko se, s druge strane, uzoholio zbog zrcala? Na koga vas to podsjeća iz mitologije? (Mogući odgovor: Vjerovatno pjesnik misli na Lauru i njenu ljepotu. Smatra da je ona dovoljna samoj sebi zbog svoje ljepote. Govoreći da su zrcala na vodi i to podsjeća na mitološku priču o Narcisu).
5. Opišite formu soneta na osnovu ove pjesme!

IV grupa

LXIII (279)

*Ako žalba ptica, il' sred vjetra ljetnog
zelenih grana pomicanje krasno,
te žuborenje vala poluglasno,
čuje se sa žala i svježeg i cvjetnog;*

* Leti – rijeka zaborava

*Tu, gdje, sjedeć pišem, pun ljubavi svoje,
Nju, što nebo kaza, a sad zemlja skriva,
Vidim i razumijem jer još ona živa
Dovraća s daleka na uzdahe moje.*

- Zbog čeg prije reda svome kraju kročiš –

*Kaže mi brižno – a iz tužnog oka
Bolnu rijeku suza neprekidno točiš?*

*Ne plači, jer umrijev dani mi i noći
Postadoše vječni, sred svjetla duboka,
Mjesto da sklopih ja otvorih oči.*

Analiza pjesme:

1. O kome pjesnik pjeva u katrenima? Kakva je uloga prirode? (Mogući odgovor: Priroda upotpunjuje pjesnikove osjećaje, dok on pjeva o mrtvoj Lauri).
2. Ko se obraća pjesniku u tercinama? (Mogući odgovor: Pjesniku se u zadnje dvije strofe obraća Laura).
3. Koja je pjesnička figura upotrijebljena u stihovima – *a iz tužnog oka bolnu rijeku suza neprekidno točiš*? (Mogući odgovor: Upotrijebljena je hiperbola (preuveličavanje)).
4. Šta znači fraza *otvoriti oči* i kakvo je njeno značenje u posljednjem stihu soneta? (Mogući odgovor: Otvoriti oči znači uvidjeti, shvatiti. Laura, obraćajući se pjesniku, izražava svoju brigu nad njim, a otvoriti oči u ovom stihu može imati dvojako značenje: shvatila je i uvidjela njegovu ljubav prema njoj ili budno će pratiti na svaki njegov korak, štititi ga od nevolja i braniti njegove interese).
5. Opišite formu soneta na osnovu ove pjesme!

V grupa

XV (61)

*Blažen bio dan, mjesec i doba,
Godina i mjesto i predjel i vrijeme,
Kad su moje usne zadrhtale nijeme,
A njene me oči svezale ko roba.*

*I blažena nek je prva moja patnja,
S kojom me bješe ljubav izmučila,
I luk i strijela što me oborila,
I rane što srcu mom postaše pratnja.*

*I blaženi nek s u krici žudnje velje,
S kojima sam zvao drage ime čisto,
Te obilne suze, uzdasi i želje,*

*Ko i bijeli papir na kojemu sada
Stičem sebi slavu: i miso mi, isto,
Što je samo njena, što samo njoj spada.*

Analiza pjesme:

1. Šta pjesnik slavi u prvoj strofi? (Mogući odgovor: Trenutak i vrijeme kada je ugledao svoju dragu).
2. Zašto kaže *blažena nek je prva moja patnja*? Šta je pjesniku patnja? (Mogući odgovor: Pjesniku predstavlja patnju ljubav prema dragoj, jer nije obostrana. Ali, s obzirom da je ljubav najuzvišenije osjećanje, pa čak i kad je neuzvrćena, on slavi i tu neuzvrćenu ljubav).
3. Na kakvu luk i strijelu Petrarka misli? (Mogući odgovor: Petrarka misli na Amorove strijele koje stvaraju zaljubljenost).

4. Šta znače stihovi: *Ko i bijeli papir na kojemu sada/Stičem sebi slavu* (misleći blažen neka je i papir)? (Mogući odgovor: Kad ljubav već nije uzvrćena, pjesnik može pisati o njoj i stvarati svoje djelo kojem će kasnije steći veliku slavu).

5. Opišite formu soneta na osnovu ove pjesme!

Nakon rada učenici iz grupa čitaju i prezentiraju moguće odgovore. Tako se učvršćuje i stiče znanje o sonetima i tematici *Kanconijera* koji se najviše bavi načinom kako pjesnik doživljava vlastitu ljubav, kako ga ona potiče i kako ona djeluje na njegov cjelokupni život i shvatanja. Pojedinačna ljudska osoba, analiza njezinih unutrašnjih strasti, kolebanja i osobnih dojmova postaje okosnicom sjelokupnog književnog izraza.

- Često spominjani renesansni idealizam, shvatanje prema kojem pojedinačna osoba postepeno postaje vrhunska vrijednost – kao što je to vidljivo u kasnijoj filozofiji subjektivizma i u politici ideala zapadne demokratije – ima tako u Petrarki velikog preteču. Njegova opsjednutost analizom individualne ljubavi naprosto je tema koju je vrhunska pjesnička obrada podigla na nivo uzora svima onima koji su se željeli ogledati u pravljenju stihova. Zbog toga je i utemeljitelj posebne pjesničke škole, koja se ubrzo proširila diljem Evrope. *Petrarkizam* je postepeno postao priznati naziv i pojam u svjetskoj književnosti.⁸⁶

Na kraju nastavnog sata zaokružiti razgovor s učenicima o Petrarkinim sonetima i definirati ideju zbirke pjesama, da prava ljubav vječno živi.

⁸⁶ Solar, Milivoj (2012). *Povijest svjetske književnosti*. Podgorica: Icik, str. 125.

6.4. Metodički pristup zbirci novela *Dekameron* (Giovanni Boccaccio)

Ilustracija za *Dekameron* iz 16. st.

1. Motivacija:

Slika (koja predstavlja prvi dan i prvu novelu sa kraljicom Pampineom i pripovjedačem Pamfilom) koju ćemo predstaviti učenicima na slajdu, samo je jedan od načina u motivacionom postupku da se skrene pažnja učenicima na pripovjedača, njegov stil odjevanja, pokrete, boje, što je u skladu sa renesansnim vremenom, kao i na publiku koja ga pomno prati, zainteresirana i puna iščekivanja, što svjedoči da je ono o čemu pripovjedač priča veoma zanimljivo i interesantno.

Učenici će to povezati sa pričama, novelama, od kojih je građen *Dekameron* i smjestiti ih u vrijeme renesansnog perioda, kojem pripada Đ. Bokačo, pisac ovog djela.

2. Objašnjenje naziva djela:

Objašnjenje imena koje djelo nosi dat će učenicima osnovne podatke o vrsti i o noveli, kao kratkoj priči od koje je građeno djelo. Naziv *Dekameron* znači „knjiga deset dana“ (deka hemeron), zbirka od sto novela koje su povezane u jedinstvenu cjelinu. Odnosi se na deset dana u kojima tri mladića i sedam djevojaka, pobjegavši pred kugom u Firenci na seosko imanje, pričaju svaki dan po deset priča, uvijek na neku unaprijed zadanu temu. Priče su tematski, pa i stilski, dosta raznolike: neke su poučne, neke sentimentalne, neke su obrade ranije poznatih

priča – npr. iz *Zlatnog magarca* – ali većina je ironična, podrugljiva, pa čak i sklona raskalašnoj erotici. Sve je uokvireno osnovnom pričom o kugi u Firenci, koja je nenadmašno opisana, a taj se okvir osjeća i na početku i na završetku pojedinih novela. Na početku je naveden kratki plan fabule, napominju se kratki uvodi za svaki dan, a svaka priča počinje ekspozicijom u kojoj su naznačeni glavni likovi i njihovi odnosi, nastavlja se zapletom i završava raspletom, koji najčešće u sebi nosi neku poruku.⁸⁷

Pitati učenike šta je novela?

Mogući odgovor: Novela (u usmenoj književnosti) je narodna pripovijetka realističkog sadržaja. Po svojoj strukturi bliska je bajci, ali se od nje razlikuje po vjerodostojnosti fabule i likova. Događaji u noveli nemaju dimenziju fantastičnog i natprirodnog, ali se ona, tražeći zanimljivosti, drži neobičnog, iznenadnog, često duhovitog obrata. Sve se to zasniva na psihološki izgrađenom razvoju likova, motiviranim postupcima, uzročno – posljedično povezanim događajima i fabuli. Prenaglašene i preuveličane situacije moraju biti vjerovatne i najčešće proizilaziti iz svakodnevnog života.⁸⁸

Novela je kratki i zatvoreni prozni oblik koji zbog svoje kratkoće ima čvrstu i postojanu strukturu. Bokačov *Dekameron* je uzor za novelu koja je naslijeđena i na osnovu kojeg je tumačena novela 19. st. To je nova, još nikad neispričana pripovijest o nekom događaju, a njen kratki oblik ne daje prostora za opširne opise ili ubacivanje epizoda. Najčešće sadrži samo jedan događaj s malim brojem likova, a radnja se događa u ograničenom vremenu i prostoru. Autor je često prisiljen da novelu završi svojom vlastitom intervencijom, vrlo često uz pomoć jedne rečenice da je zaokruži i da joj dopuni smisao.⁸⁹

3. Najava cilja časa:

Predstaviti učenicima sliku Bokača i upoznati ih sa kratkom biografijom pisca.

- Učenici su dobili zadatak da napišu o životu i djelu autora.

⁸⁷ Solar, Milivoj (2012). *Povijest svjetske književnosti*. Podgorica: Icik, str. 127.

⁸⁸ Hamzić, Mirzet (2007). *Školski rječnik književnih izraza*. Sarajevo: Dobra knjiga, str. 153.

⁸⁹ Isto, str. 154.

GIOVANNI BOCCACCIO (1313 – 1375)

Đovani Bokačo bio je italijanski pripovijedač i romanopisac, proučavao je život Dantea (napisao *Život Danteov* i *Komentar Božanstvene komedije*). U romanu u prozi *Filocolo* (1338) obradio je ljubavno-pustolovnu temu o ustrajnoj ljubavi, vrlo poznatu u srednjem vijeku. U romanima u stihovima (u oktavama) *Filostrato* (1338) i *Teseida* (1339/40) obrađuje teme iz grčkih bajki. Autobiografsku građu obradio je u proznom romanu *Elegija gospe Fiammette* (1343). Legendarnu građu o postanku Fiesola i Firence obradio u oktavama u spjevu *Ninfale fiesolando* (1344 – 1346). Najznačajnije je djelo *Dekameron* (1348 – 1353), što znači *knjiga deset dana*. Svojim djelom Bokačo je otvorio nova tematska područja iz ličnog i intimnog života, potvrdio nove renesansne poglede na ljudski život, a noveli postavio njene klasične izražajne okvire tako da će stil njegove novele stoljećima biti i ostati uzor talijanske umjetničke proze. Predpostavlja se da mu je rodno mjesto mogao biti mali toskanski grad u blizini Firence. Bio je savremenik i prijatelj i Frančeska Petrarke. Školovan je u Napulju, a nakon školovanja na dvoru napuljskog kralja obavljao je različite državne poslove i bavio se književnim radom. Bokačo je pisao poeziju, romane, novele, naučne tekstove i komentare književnih djela i za njega književni kritičari kažu da je stvorio italijanski prozni stil.⁹⁰

⁹⁰ Boccaccio, Giovanni (1991). *Dekameron*. Sarajevo: Svjetlost, str. 614.

4. Razgovor sa učenicima o djelu:

Nastavnik postavlja pitanja učenicima i tako ih uvodi u samu analizu djela.

1. Kakve teme obrađuje autor u svojim novelama?

Mogući odgovor: Teme su raznovrsne i podijeljene po danima, tj. „vladavini“ kralja/kraljice.

2. Kakva je struktura priča?

Mogući odgovor: Svaka priča je prožeta porukom da treba uživati u svakom trenutku, kao i kritikom lažnog morala. Sve priče su povezane jednom okvirnom koja govori kako su se sedam devojaka i tri mladića sklonili od kuge koja je harala Firenzom na obližnjem imanju, gde su proveli deset dana tako što je svaki dan svako ispričao po jednu priču. Poslije svake priče se nalazi podatak kojeg dana je ispričana priča i koja je bila po redu toga dana. Bokačo je ovu zbirku pripovijedaka posvetio svojoj dragoj Fiameti.

Čuveni opis kuge u Firenci, ima funkciju okvira pripovijedanja, vrlo važnog strukturalnog elementa zbirke novela. Taj okvir se sastoji u slijedećem: U Firenci, pogođenoj kugom, u crkvi Santa Marija Novela, nađu se sedam djevojaka i 3 mladića, koji se dogovore da se izbave iz te nesreće tako što će ponijeti sve što im je potrebno i otići na neko mirno i povučeno mjesto. U idiličnoj atmosferi, u kontrastu sa trenutnim životom u gradu, oni provode dvije sedmice, besprijekorno se organizujući, dostojno otmjenih i obrazovnih djevojaka i mladića visoka roda. Dio dnevnog rasporeda njihovih aktivnosti čini i pričanje priča. Svako od njih deset svakog dana osim petka i subote, ispriča po jednu priču, čiju temu određuje kraljica ili kralj toga dana. Prvi i deveti dan nemaju zadanu temu, a na kraju svakog dana pripovijedanja ispjeva se jedna balada. Okvir čine uvodi i komentari pojedinih priča, a pored strukturalne okvir ima i simboličku vrijednost, on pokazuje i stav autora i umjetnika prema kome se umjetničko djelo suprotstavlja rasulu svijeta, kao što se svaka priča suprotstavlja pošasti kuge.⁹¹

3. Kako su podijeljene teme novela?

Mogući odgovor: Teme su podijeljene po danima, a da bi prekratili vrijeme, poput Šeharzade iz arapskog zbornika *Hiljadu i jedna noć*, koja sebi pričom produžava i spašava život,

⁹¹ Boccaccio, Giovanni (1991). *Dekameron*. Sarajevo: Svjetlost, str. 10 – 11.

oni u deset dana pričaju priče različitih sadržaja:

1. dan – nema utvrđenu temu, kraljica je Pampinea
2. dan – neprilike sa srećnim krajem, kraljica je Filomena
3. dan – o domišljatim ljudima, o ostvarivanju želja, uglavnom ljubavnih, kraljica je Nejfila
4. dan – o nesretnim ljubavima, kralj je Filostrato
5. dan – o sretnim ljubavima, kraljica je Fiameta
6. dan – o onima koji su se vještom dosjetkom osvetili ili spasili, kraljica je Eliza
7. dan – o snalažljivim ženama koje uspjevaju nadmudriti i prevariti muževe, kralj je Diones
8. dan – šale žena sa muškarcima i obratno, kraljica je Laureta
9. dan – nema utvrđenu temu, kraljica je Emelija
10. dan – tema su velika i plemenita djela, kralj je Pamfil.⁹²

4. Učenici će pokušati kratko prepričati novele koje su pročitali.

Prolog/Proslov – obraćanje čitaocu: *Zato, da bi se kroz moje djelo bar donekle ispravila nepravda sudbine prema ženama, koja je tamo gdje je snaga manja, kao što je to slučaj sa nježnim ženama, bila škrtija sa svojom potporom, i pribježište onima koje su zaljubljene ispričam sto novela ili parabola ili priča, nazovimo ih po volji, kao što je za deset dana ispričalo društvo sastavljeno od sedam žena i trojice mladića u doba umiranja od kuge, kao i nekoliko pjesmica koje su spomenute dame pjevale radi svoje zabave, a onima koje nisu zaljubljene, dovoljni su igla, vreteno i motovilo. U tim novelama ćete čitati o zabavnim i tužnim ljubavnim pričama, kao i o drugim burnim događajima što su se zbili, kako u naše vrijeme, tako i u davno doba, pa će u njima već spomenute dame, koje ih budu čitale, moći jednako da uživaju u zabavnim događajima o kojima se govori u novelama, kao što će moći da nađu koristan savjet ukoliko razaznaju šta je ono čega treba da se klone, odnosno koji primjer da slijede, a sve to, vjerujem, mora da otkloni dosadu.*⁹³

⁹² Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 20.

⁹³ Boccaccio, Giovanni (1998). *Dekameron*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 24 – 25.

Prvi dan – pisac objašnjava zašto se družba sastala na skupni dogovor, a zatim se pod vladanjem Pampinee raspravlja o onom šta se svakome najviše mili. Kuga se javlja u Firenci, gdje mnogo ljudi umire, a oni koji su još nezaraženi bore se protiv nje na različite načine (pretjeranim molitvama i pokorama ili pretjeranom razuzdanošću u užicima). Djevojke i mladići koji pripovijedaju nemaju prava, već izmišljena imena: Pampinea, Fiammetta, Filomena, Emilia, Laureta, Neifile, Elisa, Pamfilo, Filostrato i Dioneo.

Prva novela: Ciappelletto na samrti vara pobožnog fratra i postaje svetac zbog lažnih ispovijedi.

Ciappelletto: bio je notar i jako se sramio kad bi se pokazao da neka njegova isprava nije krivotvorena, a i nije ih baš malo sastavljao; takvih bi napravio koliko god bi se od njega iskalo, i to takve radije i badava nego druge za dobru plaću. Najveći mu užitak bijaše krivo se zaklinjati (...). (...) U crkvu nikad zalazio nije, a svetim sakramentima rugao se pogrđnim riječima; naprotiv, revno je redovno pohađao krčme i druga zloglasna mjesta. Žene su mu se milile kao psima batine, au neprirodnom grijehu uživao je više od bilo koga takva bijednika.⁹⁴

Svecem je postao, a narod koji obilazi njegovo počivalište ne treba kriviti jer Bog ne gleda naše zablude već na čistoću vjere, pa ako izaberemo za svojega zaštitnika njegova neprijatelja, vjerujući da mu je prijatelj, uslišit će nas, baš kao da smo se utekli nekom istinskom svecu kao posredniku za milost koju ištemo.⁹⁵

Peta novela: Udovica markiza sprema kokošiju gozbu za francuskog kralja htijući mu time pokazati da ona nije bolja ni ljepša od ostalih žena u kraljevstvu, te da je ostavi:

Milostivi gospodaru, žene, koliko se god razlikuju po odijelu i ugledu, ipak su ovdje iste kao i drugdje.⁹⁶

Drugi dan – počinje Filomenino vladanje, a družba pripovijeda o ljudima koji su zapali u kojekakve neprilike, a na kraju se sve, iznad očekivanja, lijepo završilo.

⁹⁴ Boccaccio, Giovanni (2000). *Dekameron*. Sarajevo: Svjetlost, str. 31 – 32.

⁹⁵ Isto, str. 40.

⁹⁶ Isto, str. 43.

Druga novela: Pobožna trgovca, koji se mnogo molio sv. Juliju, opljačkaju tri razbojnika. Njega pronađe udovica, lijepo ga ugosti, obuče u odjeću pokojnog muža, provede s njim noć i nagradi kesom dukata kako bi on o tome šutio. Razbojnici bijahu obješeni.

Treća novela: Bijahu tri brata raspinika, koje je pokušao spasiti sinovac Alessandro te noćiva u opatovoj sobi na svom putu. U sobi bijaše djevojka preobučena u opata, koja s njim provede noć te se oni zaljube. Njen otac bijaše engleski kralj koji je poslao papi da je uda za starog škotskog kralja. Papa se smiluje mladima, vjenča ih. Mlada vrati dugove braće raspinika, a Alessandro postane kralj Škotske.

Četvrta novela: Gusar koji opljačka turske brodove doživljava brodolom i sve izgubi. Spašava ga žena i daruje draguljima.

Šesta novela: Udovica preživljava brodolom u kojem izgubi dvoje djece i njihovu dojilju. Nađe se u šumi gdje postaje majka lanadima te podivlja hraneći se travom i vodom i živeći sa životinjama. Jedan dan je pronađu slučajni putnici. S druge strane, njenim sinovima je dojilja promijenila imena, koji rade kao sluge, jer njihov otac bijaše utjecajan čovjek. Stariji sin, bježeći od ropstva, saznaje da mu je otac živ, a na putu upoznaje kćer čovjeka koji je pronašao njegovu majku. Slijedi potresan susret djece i majke, a zatim i susret svih sa ocem.

Pitati učenike: Na koje priče vas podsjećaju četvrta i šesta novela drugog dana?

Mogući odgovor: Na priče iz *Hiljadu i jedne noći* o Sindbadu Moreplovcu.

Treći dan – Nefilino vladanje; priče o domišljatim ljudima koji su pribavili izgubljeno ili željeno.

Prva novela: Mladić se zapošljava u samostan glumeći da je gluhonijem. Nakon što je opsluživao 10 žena u ljubavi, postaje nadstojnik samostana kako bi čuvao tajnu i nastavio svoj „posao“.

- U ovoj noveli imamo izraženo olahko shvatanje zavjeta:

Jao – odvrati joj druga – šta to veliš? Ne znaš li da smo svoje djevičanstvo Bogu zavjetovale?

Ih – priklopi prva – što li mu sve svakoga dana ne zavjetujemo, a niko se toga ne drži! Ako smo mi zavjetovale djevičantsvo, naći će se neke ili neka koje će ga sačuvati.

Druga opatica pripomenu: Ako se dogodi te zatrudnimo, što onda?

Ona prva odvrati: Misliš na zlo prioje negoli te zlo snašlo; kada zlo dođe, onda ćemo misliti; ima stotinu načina da se to riješi a da se nikada ništa ne sazna, ako mi same o tom ne govorimo.

Na te riječi obuze ovu još veća želja nego onu prvu da iskušaju kakva je životinja muškarac(...).⁹⁷

- Također, prisutna je i demistifikacija (ili prikazivanje kao običnog) samog Isusa:

Tako se stari Masetto vratio kao bogat čovjek i otac onamo odakle je sa sjekirom na ramenu otišao; pa kako je domišljato i razborito iskoristio svoju mladost, nije se morao za djecu brinuti ni za njih trošiti; to nam dokazuje kako je Krist milostiv prema onima koji mu iznad krune rogove nabiju.⁹⁸

Četvrta novela: Fratar uči Puccia kako da drži pokoru da bi postao blažen, pri tom koristeći njegovu ženu, koja je lagala mužu da se „premeće“ po krevetu od gladi, budući da je „postila“.

Osma novela: Žena se žali opatu na svog glupog i ljubomornog muža. Opat tješi ženu, daje mužu prašak od kojeg se čini mrtav. Smješta ga u pećinu gdje ga svaki dan fratar šiba kažnjavajući ga za njegovu ljubomoru, tvrdeći da je u Čistilištu. Opat ga otpušta („oživljava“) kada žena ostane trudna, a muž izuzetno popravi svoje ponašanje.

- Bokačo u ovoj noveli govori o mirenju duhovnosti i seksualnosti:

Opat odgovori: Dušo moja slatka, nemojte se čuditi, svetost se time ne umanjuje, jer ono prebiva u duši, a ono što ja od vas ištem, grijeh je puti. (...) ... još vam velim da se svojom ljepotom više negoli koja žena dičiti možete kad se sjetite da je ugodna i svecima, koji su obikli nebeske ljepote gledati. Iz toga, premda sam opat, muško sam kao i ostali.⁹⁹

⁹⁷ Isto, str. 78.

⁹⁸ Isto, str. 80.

⁹⁹ Isto, str. 87.

Četvrti dan – Filostratovo vladanje; priče o nesretno završenim ljubavima.

Deseta novela: Mlada žena prevari starog muža sa lihvarom i propalicom, koji greškom ispija prašak koji uspavljuje čineći da osoba izgleda kao mrtva. Žena ga smješta u škrinju koji krađu drugi lihvari i stavljaju ga sa svojim ženama u sobu. Mladić se budi i biva optužen da je lopuža. Spašava ga gospina sluškinja.

Peti dan – Fiammetina vladavina; priče o zgodama ljubavnika

Treća novela: Pietro ženi djevojku protiv volje rodbine te bježe u šumu, gdje se gube nakon što njega uhite. Djevojka se spašava krijeći se u sijenu od čete, a momak jedva preživi napad deset vukova koji mu rastrgaju konja. Ponovo se susreću u dvorcu na kraju šume.

Šesti dan – Elisino vladanje; priče o onima koji su, izazvani zgodnom dosjetkom, vratili nekome milo za drago, ili spremnim odgovorom ili dosjetljivošću izbjegli gubitak, opasnost ili sramotu.

Treća novela: Firentinski biskup neslanom šalom uvrijedi gospu Nonnu, a ona mu spretnim odgovorom zapčepi usta.

Sedmi dan – Dioneovo vladanje; priče o ženama koje su zbog ljubavi ili sebe da spase prevarile svoje muževe.

Treća novela: Žena vara muža s fratrom, koji je kum njenom djetetu. Spretnom dosjetkom o bolesti sina (gliste) spašava sebe i ljubavnika sramote i muževa gnjeva, koji nije ni saznao o prevari zahvaljujući Bogu što je sin „ozdravio“.

- I u ovoj noveli fratar čini preljubu, na što se čudi žena da i oni podliježu ljubavnim strastima:

- Ej, fra Rinaldo, zar i fratri rade takvo što?

Fra Rinaldo joj odgovori: Gospo, kad skinem haljinu, a to mi nije teško, vidjet ćete da sam muškarac kao i svaki drugi, a ne fratar.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Isto, str. 120.

Osmi dan: Žena varala bogatog trgovca, a kad je on saznao za njen trik sa uzicom na prstu, ona podmeće sluškinju koju on istuče i odreže kosu. Žena okreće priču u svoju korist tvrdeći da je muž svaku noć pijan i sa drugom ženom.

Osmi dan – Lauretino vladanje; o zbijanju šala

Četvrta novela: Fratar se udvara udovici, a ona u postelju podmeće svoju ružnu sluškinju, a zatim navodi biskupa da vidi sramotu. Fratar biva kažnjen.

Data je i slika lahkog morala u to vrijeme – kada udovica predlaže svojoj sluškinji da provede noć sa fratrom radi jedne nove košulje, ova odgovara: *Ako treba, spavat ću sa šest, a ne samo s jednim!*¹⁰¹

Deveti dan – Emilianovo vladanje; priče po volji

Druga novela: Mlada opatica imala dragana, što je izazvalo ljubomoru kod drugih te jedva dočekaše da je otkriju. Glavarica samostana, saznajući za sramotu, počeo je kuditi, ali s opatovim vešom na glavi, što mlada djevojka vidje, pa glavarica shvati da nema pravo jer isti grijeh čine.

Deseti dan – Pamfilovo vladanje; priče o velikodušnom i plemenitom postupanju u ljubavi

Šesta novela: Kralja ugošćavaju dvije prekrasne četrnaestogodišnje blizanke, koje on htjede oteti njihovu ocu, ali ga pratilac odgovori:

*... vi, koji nad drugim vladate, valja da sebe pobijedite i obuzdate požudu, te ne okaljate takvom mrljom ono što ste slavno stekli.*¹⁰²

Kralj se na te riječi pokaja, te obilato nagradi djevojke mirazom i bogato ih udade:

*Grofe, sudim zasigurno da je mnogo lakše vještu ratniku pobijediti neprijatelja, ma koliko on jak bio, negoli svoju vlastitu požudu; no koliko je god ta patnja teška, a potrebita neizmjerne snaga, vaše su me riječi tako dirnule te mi valja što prije djelom dokazati kako znam sebe samog nadvladati kao što umijem druge pobjeđivati.*¹⁰³

¹⁰¹ Isto, str. 135.

¹⁰² Isto, str. 149.

¹⁰³ Isto, str. 149.

Piščev pogovor – Pisac objašnjava isključivo damama zašto je odabrao ovakve teme, smatrajući da nisu suviše proste niti da vrijeđaju koga. One koje smatraju da su novele ipak uvredljive pisac drži licemjerima. Također, tvrdi da novele nisu pretjerano izmišljene i da su to vrlo mogući stvarni događaji tog i prethodnih vremena.

*Svaka stvar u sebi nosi nešto dobro, ali zlo shvaćena, lako može naškoditi, pa tako i moje novele.*¹⁰⁴

*A ko bi i posumnjao da neće biti takvih koji će kazati da mi je jezik otrovan, jer tu i tamo otkrivam istinu o fratrima? Tima, koji tako govore i opraštam, jer mi valja vjerovati da ih potiče pravedan razlog, ta fratri su dobre duše, izbjegavaju neugodnosti za ljubav Božiju, a žetvu melju kada je već pod strehom...*¹⁰⁵

5. Šta možete reći o likovima u novelama?

On zamišlja da se u opustjelom gradu, u crkvi Santa Maria Novella, sastalo sedam djevojaka i tri mladića: Panfilo, koji je prikazan kao sretan ljubavnik, Filostrato, prevaren i očajan ljubavnik, i veseli Dioneo, razumna i u ljubavi sretna Pampinea, vatrena Filomena, Elisa, djevojčica koju muči žestoka ljubav, naivna i putena Neifile, u sebe zaljubljena Emilia, ljubomorna Lauretta, i napokon, Fiammetta, sretna i brižna zbog uzvraćene ljubavi. To su glavni likovi okvirne pripovijesti, dok se u novelama nalazi cijela paleta likova: od kraljeva, grofova, markiza, preko običnih žena, trgovaca, sluškinja, do fratara i opatica.

6. Pronađite elemente humanizma i renesanse u djelu!

Mogući odgovori:

- piše na italijanskom jeziku
- pokušava pomiriti intimnu poetsku ispovijest i objektivnu epsku distancu
- postojala je novela i prije Bokača, ali je bila zanemarivana i smatrana nižim rodnom književnosti. Nastala je unutar folklorne tradicije uglavnom šaljivih anegdota koje su prerasle u kratke priče
- osnovna karakteristika – živa raznovrsnost: raznovrsnost staleža, ljudskih karaktera i situacija

¹⁰⁴ Isto, str. 154.

¹⁰⁵ Isto, str. 150.

- uzdiže se pravo na slobodan izbor i ostvarenje ljubavi bez predrasuda
- uzdizanje razuma kao jedinog oružja protiv sudbine
- erotske scene imaju za cilj trijumf života, u službi su potpunijeg prikazivanja karaktera i ambijenta: ljudi se vole, odgovaraju svojim nagonima, ljubavima, bore se jedni za druge i protiv drugih, podvaljuju jedni drugima, a nekad se i muče.

7. Kakvi su kompozicija i stil djela?

Mogući odgovor: Iako se može učiniti da je *Dekameron*, zbog skladne strukture i učestalosti broja deset, sastavljen u srednjovjekovnoj tradiciji simbolike brojeva, njegove tematske odrednice okupljene oko ljubavi, fortune i inteligencije pripadaju složenom razdoblju premještanja i preoblikovanja misaonih sistema koji su organizirali dugu povijest srednjeg vijeka. Iako *Dekameron* ima sto novela, taj broj sto, za razliku od *Božanstvene komedije*, iako pridonosi vanjskom jedinstvu i simetričnosti, nema nikakvu simboliku. Pojedine novele imaju moralistički uvod i zaključak. Tako je Bokačo stvorio zanimljivu i jedinstvenu arhitekturu, u kojoj novele imaju potpunu umjetničku zaokruženost i autonomiju, a sve zajedno opet povezuje jedinstvo nadahnuća i temeljnih značajki piščeve slike svijeta. Radnja se inače odvija u dvije sedmice, ali subota i nedjelja se preskaču iz vjerskih razloga, pa se novele pričaju samo u deset radnih dana. Stil je začuđujuće otvoren i nesputan za srednji vijek. Naime, uz inkviziciju, dogmu i slične tvorevine tog vremena, ljubavni podvizi nisu bili baš svakodnevna literatura.

Bokaču je bilo potrebno dugo vremena da pronađe odgovarajući vlastiti izraz, a kada ga je pronašao taj izraz je bio izuzetan. Njegov stil je karakteristično oblikovan, on je udahnuo život u novelu, uzdigao je u pravu umjetnost. Tako on postaje jedan od tvoraca italijanskog književnog jezika, a svojom zbirkom novela postaje nedostižan uzor mnogima. Bokačov *Dekameron* pisan je na italijanskom jeziku, kao i djela koja je pisao poslije njega. Književni okvir u kojem nastaje *Dekameron* predstavlja harmoničnu cjelinu sa novelama koje povezuje međusobno. Okvir ima i simboličku vrijednost. On otkriva arhitekturu djela, ali i pokazuje stav autora. Piščev stav je ljudski, dirljiv i blagonaklon, a umjetničko djelo oblikuje novi svijet, svijet književnog teksta koji se suprotstavlja rasulu, tako da se svaka priča, novela suprotstavlja pošasti kuge, a značaj Dekameraona, oblikovan takvo umjetničkom snagom daje pečat velikog umjetničkog djela.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Boccaccio, Giovanni (1991). *Dekameron*. Sarajevo: Svjetlost, str. 10 – 11.

8. Nadahnuće i tema djela!

Mogući odgovor: Bokačov je pripovjedni svijet, sastavljen od motiva svakodnevnice. On je na temelju životnog iskustva i životne sredine Firenze preuzeo i umjetnički oblikovao mnogobrojne anegdote i kazivanja. Bokačo je u *Dekameronu* izrazio pravu, hedonističku, stranu čovjeka prikazujući svoje likove kao ljude sumnjivog morala i moralnih načela.

Bokačo je u zbirci oslikao predstavnike različitih društvenih sredina: feudalce, sveštenike, pripadnike građanskog društvenog staleža. Prikazao ih je onakvima kakvi oni jesu, sa svim ljudskim vrlinama i manama. U novelama govori o životu i ovozemaljskim radostima, o odnosu muškarca i žene, od onog moralnog do najraskalašnijeg, od najtragičnijeg do najkomičnijeg. Bokačo ismijava praznovjerje, naivnost, sveštena lica, a slavi i veliča inteligenciju svojih junaka, okrenutost kao ovozemaljskom životu i užicima i slobodan život u prirodi. Umjesto moralisanja, čitaocima nudi smijeh, afirmiše život i čovjeka.¹⁰⁷

Pjesnikova reakcija na strašni događaj, pojavu kuge, nije, kao što bi se u ono doba moglo očekivati, mistična skrušenost u strahu od zemaljskih nedaća i kazne Božije na drugom svijetu, nije pesimistično nijekanje vrijednosti i ljepote života, već naprotiv, to je pohvala vitalnoj mladosti i neuništivoj svježini prijateljske prirode.

Na kraju nastavnog sata nastavnik može učenicima zadati domaću zadaću da pokušaju napisati jednu kratku novelu na temu po vlastitom izboru.

¹⁰⁷ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 20.

7. Renesansa u hrvatskoj književnosti – metodički pristup

7.1. Metodička obrada epohe renesanse u hrvatskoj književnosti

1. Motivacija za nastavni sat:

Ponoviti sa učenicima osnovne osobnosti renesanse u Evropi kroz pitanja koja dajem na projektoru, npr. Ko je u centru pažnje renesansnog prikazivanja? Kakve emocije izražava renesansno poimanje čovjeka i života u umjetnosti? Koje vrijednosti ističe renesansa? Kakav je njen izraz? Kakav je renesansni čovjek? Kad se javlja renesansa u Evropi i ko su njeni predstavnici? Koja je zemlja bila kolijevka renesanse u Evropi?

- Kroz igru asocijacija možemo ponoviti znanja o evropskoj renesansi.

Učenicima predstavljam odgovore, u obliku teza, na postavljena pitanja:

- čovjek i priroda u centru pažnje,
- optimizam, staloženost duha,
- vjera u ljubav i vrijednosti ovozemaljskih dobara,
- jednostavnost, jasnoća i harmonija izraza, smisao za mjeru,
- univerzalnost motiva,
- realizam (oponašanje prirode),
- jezik: narodni (a ne latinski),
- renesansni čovjek je kritičan, aktivan, realističan i optimističan; teži ljepoti i uživanju u ovozemaljskom životu,
- okvirno se uzima da se renesansa javlja u 14 – 16. st.,
- najznačajniji predstavnici: F. Petrarka, Đ. Bokačo, D. Aligijeri, M. de Servantes, V. Šekspir,
- Italija je bila kolijevka renesanse.

2. Najava cilja časa:

Uvesti učenike u period dolaska renesanse u Hrvatsku i govoriti o nasljeđivanju karakteristika iz evropske renesanse i bitne razlike vezane za hrvatsku renesansu, a to je veoma jak naglasak na nacionalno, koje se iskazuje čvrstom vezom uz hrvatski jezik i uz zavičaj, slikanju aktuelnosti (historijske, političke i društvene stvarnosti).

3. Najava teme časa:

Govorit ćemo o renesansi, odlikama i dominirajućim oblicima renesansne književnosti u Hrvatskoj, o događajima i predstavnicima koji su obilježili taj period, o dominantnim književnim vrstama toga doba.

4. Odjek renesanse u hrvatskim gradovima na obali Jadranskog mora:

Dubrovnik

Zadar

Šibenik

Hrvatski gradovi na obali Jadranskog mora: Zadar, Šibenik, Split, Hvar, Korčula i naročito Dubrovnik (koji je stoljećima čuvao status slobodne, političke neovisne republike) izbjegli su tursko osvajanje, a ljudi u njima su, u kulturnom i književnom pogledu, mogli održavati korak sa onim što se dešavalo u ostalim dijelovima zapadne Evrope, naročito u Italiji. Zato su hrvatski primorski gradovi, postali mjesta na kojima su slobodno prostrujale ideje koje je u Evropi razvio humanizam.¹⁰⁸

5. Počeci humanizma i renesanse u Hrvatskoj:

Primorski su se krajevi od početka 15. st. nalazili pod mletačkom vlašću, dok se sjeverna Hrvatska od 12. st. do 1526 (poraz u Mohačkoj bitki), nalazi u državnoj zajednici s Ugarskom, a 1527. skupa s jednim dijelom Ugarske potpada pod vlast Habsburga. Humanisti iz primorskih krajeva odlaze na studije u Italiju i druge evropske zemlje i susreću se sa evropskim humanistima. Humanisti iz sjeverne Hrvatske djeluju u Budimu, jedino je Dubrovnik sačuvao nezavisnost, pa se tu mogla razvijati književnost na hrvatskom i latinskom jeziku sve do 19. st. Na prelazu iz 14. u 15. st. Hrvatsku je zahvatila kriza, a u svijetu je došlo do stvaranja novog plemstva i jačanja građanstva.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 26.

¹⁰⁹ Grupa autora (2003). *Povijest Hrvata I*, Zagreb: Školska knjiga, str. 449.

Pred kraj 15. st. sve više jača značaj gradova i gradske kulture. Latinski i italijanski jezici su više jezici uprave i politike dok je hrvatski jezik jezik kmetova i gradskog stanovništva, porodični jezik, a postaje i jezik pjesništva.¹¹⁰

Humanisti su težili da oplemene i usavrše sebe i svoje bližnje, da postignu vrhunski ideal novog doba: *humanitas*, tj. najveću mjeru čovječnosti. Kao i zapadnoevropski humanisti, hrvatski humanisti su se nadahnjivali ljepotom koju su posmatrali oko sebe i mudrošću koju su nalazili u djelima antičkih pisaca.¹¹¹

U uvjetima turske vladavine (15. st), koja je donijela drugačiju kulturu i društveni poredak, drugačiji način života, drugu religiju, prekinut je u tim krajevima kulturni razvoj koji se odvijao pod zapadnoevropskim okvirima. Jedino su hrvatski gradovi na obali Jadranskog mora (Zadar, Šibenik, Split, Hvar, Korčula i Dubrovnik), izbjegli tursko osvajanje, pa su u kulturnom i književnom pogledu održali korak sa dijelovima zapadne Evrope, naročito sa Italijom, gdje je započela renesansa. Baveći se uglavnom pomorstvom i trgovinom, stanovnici hrvatskih primorskih gradova počeli su se tokom 15. st. sve više bogatiti. Novac je dobio presudnu ulogu razvojem robno – novčanih odnosa u privredi i trgovini. Jača ekonomska i politička moć, bogata vlastela i najugledniji građani počeli su ulagati višak kapitala u građenje raskošnih ljetnikovaca, palata, trgova, parkova. Ulaže se i u nauku, umjetnost, književnost. Iz mnogih krajeva svijeta u te krajeve su stizali graditelji, umjetnici, naučnici, liječnici i profesori, a mladi iz tih gradova odlazili su na školovanje na najbogatije univerzitete u svijetu.¹¹²

Na taj nači, primorski gradovi postaju mjesta u kojima su slobodno prostrujale ideje humanizma. Neki od najpoznatijih evropskih humanista potekli su upravo iz hrvatskog primorja, kao što su *Juraj Šižgorić* (15. st, Šibeničanin), *Marko Marulić* (1450 – 1524, Splitski), *Ilija Crijević* (1463 – 1520, Dubrovčanin), i dr. Oni su svoja djela pisali na latinskom jeziku, a sebe su nazivali *humanistima*¹¹³, ali pošto je latinski bio jezik duhovne elite

¹¹⁰ Kombat, Mihovil; Prosperov Novak, Slobodan (1996). *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Zagreb: Školska knjiga, str. 53 – 58.

¹¹¹ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 26.

¹¹² Isto, str. 69.

¹¹³ *humanistima* – jer su u središte svoga interesovanja postavili studije o čovjeku (*studia humana*) za razliku od srednjovjekovnih teoloških studija, studija o Bogu (*studia divina*).

toga doba, neki od hrvatskih humanista pisali su na narodnom jeziku, jer su željeli obratiti se širem krugu čitalaca, kao Marko Marulić, koji je napisao spjev *Judita* u govoru svoga zavičaja, koji se smatra prvim hrvatskim pjesničkim djelom na narodnom jeziku. To je bio jezik njihovog užeg zavičaja, tj. ikavski govor čakavskog narječja. Samo u Dubrovniku, i to tek na početku 17. st. preovladao je ijekavski govor štokavskog narječja.¹¹⁴ Dubrovnik je uspio da se održi, slobodan i da ostvari jednu visoku umjetnost pisane riječi. U 7. v. je zasnovan na hridima uz obalu, borio se i radio, opstajao, pa i sa osvajačima iz daljine koji ga napadaju, pokoravaju. Po svim tada poznatim morima, kretali su se Dubrovčani da zarade za sebe i za svoj grad, ali se život tog grada dugo kretao u svedenim i skućenim srednjovjekovnim okvirima.¹¹⁵

6. Vrijeme trajanja:

Renesansa u hrvatskoj književnosti traje od sredine 14. do kraja 16. st., preuzima naslijeđe humanizma, a razvija se pod snažnim utjecajem italijanske književnosti.

- U renesansi se prepliću različiti svjetonazori i književni stilovi.

7. Hrvatska renesansna književnost i njeni najistaknutiji predstavnici:

Objasniti učenicima širenje renesanse iz poznatih italijanskih središta u ostale evropske centre, upoznati ih sa hrvatskom renesansnom književnošću i njenim značajem i upoznati ih sa glavnim predstavnicima.

Književnost u Hrvatskoj krajem 15. vijeka počela je dobivati nove uloge. Za to su joj bile potrebne nove jezičke standardizacije, nova jezička sredstva, nove teme i žanrovi, a zajedno s tim i jače iskustvo antičke bogate baštine. Neka od tih iskustava imali su srednjovjekovni autori, ali je sada njihove domete u književnosti trebalo individualizirati, i to na poseban način koji je zamišljen u Italiji, kolijevci humanističkog projekta i preporoda. Italija je svojom geografskom i kulturnom bliskošću sa Hrvatskom veoma značajno uticala na književnost hrvatskog humanizma i renesanse.¹¹⁶ Hrvatska književna središta, svijest o potrebi nezavisnosti i predanosti književnog i naučnog rada i u pogledu književnog stvaranja veoma se razlikuju od

¹¹⁴ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 69.

¹¹⁵ Pantić, Miroslav (1960). *Dubrovačka književnost*. Beograd: RAD, str. 4 –5.

¹¹⁶ Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti : od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing, str. 25.

onih u Italiji. Razlike u prvom redu proističu iz različitih društvenih prilika i odnosa. Stara hrvatska književnost nije se razvijala na moćnim dvorovima pojedinih gospodara.¹¹⁷

Kraj srednjovjekovne književnosti obično se veže uz prestanak rada glagoljske štamparije u Senju 1508. god, a humanistička strujanja i renesansna književnost, jasan su znak pripadnosti nacionalne kulture zapadnom kulturnom krugu. Za razliku od hrvatskog sjevera, gradovi na obali su primali italijanske utjecaje. S vremenom se stvorilo nekoliko krugova: *splitski* (Marko Marulić, Toma Nigler), *dubrovački* (Šiško Menčetić, Džore Držić, Mavro Vetranović), *hvarski* (Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Nikša Pelegrinović), *zadarski* (Petar Zoranić, Brne Krnarutić). Početak književnosti u 16. st. u znaku je književnog djela *Marka Marulića*. Najznačajnije mu je djelo *Judita*. U evropskoj književnosti petrarkizam je označio početak renesanse. U Hrvatskoj počinje već u drugoj polovici 15. st. Petrarkin je utjecaj najpristupačniji u stihovima *Šiška Menčetića* (1457 – 1527). Pjesništvo *Džore Držića* je smirenije i sjetnije, pod utjecajem je usmene poezije. Slično je pisao i *Marin Držić* (1508 – 1567). Drugom naraštaju hrvatskih petrarkista pripadaju *Hanibal Lucić* (1485 – 1553) i *Dinko Ranjina* (1536 – 1607). Tematika je sada osim ljubavne i svjetovna i duhovna. Tu se ističe *Mavro Vetranović* (1482 – 1576). Hrvatska renesansna književnost može se pronaći i u velikom primjerima poezije: poslanice, epitafi, pohvalnice, posvete; te u satiričkom i humorističkom pjesništvu, posebno u maskeratama.¹¹⁸

Realitvno jak italijanski uticaj trajno je prisutan u hrvatskoj renesansnoj književnosti, ali on nije njezina temeljan odrednica. Utjecaj je raznovrstan i često vrlo plodan. On je više u podsticajima. Hrvatska renesansna književnost ima svoje tokove, svoju fizionomiju i svoj izraz ukorijenjen u predrenesansnoj i usmenoj, narodnoj i pučkoj gradskoj poeziji.¹¹⁹

¹¹⁷ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 21.

¹¹⁸ Grupa autora (2001). *Čitanka za II razred gimnazije*. Mostar: Školska naklada, str. 80.

¹¹⁹ Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Liber Mladost, str. 13 – 14.

8. Odjeci humanizma i renesanse u umjetnosti:

Pitati učenike koje vrste umjetnosti poznaju. Na primjeru određenih umjetničkih vrsta govoriti o renesansnim promjenama u Hrvatskoj.

Početak 16. st. je u znaku prodora Osmanlija. Svi ti sukobi i teška gospodarska situacija uticali su na stagnaciju u umjetnosti. Ona se nije jednako osjetila na svim prostorima. U onim dijelovima zemlje koji su postali susjedi s Osmanlijama nije bilo prave umjetnosti. U Dubrovniku to nije bio slučaj. Dalmatinski gradovi su dobili nove utvrđene zidine, grade se i obnavljaju crkve u renesansnom duhu. Širom obale, podizanje utvrda prati i izgradnja plemićkih ljetnikovaca. Svojom arhitekturom, odnosom prema prirodi i unutrašnjom opremom svjedoče o prodoru humanističkih ideja. U kiparstvu sjeverne Hrvatske zanimljivi su epitafi poznatih historijskih ličnosti, koje su odigrale važnu ulogu od kraja 15. do kraja 16. st.¹²⁰

Renesansa se kao stilska kategorija likovnih umjetnosti u Hrvatskoj pojavljuje od sredine 15. st., mnogo prije nego li u većini europskih zemalja, osim Italije. Taj novi stil se prvo javlja u Dubrovniku, kao jedinom slobodnom gradu – državi. Gradovi u Dalmaciji su bili pod vlašću Venecije, te se renesansa nije pojavila u njima cjelovito.¹²¹

9. Glavni oblici hrvatske renesansne književnosti:

U vrijeme renesansne književnosti, nasuprot srednjovjekovnim, njegovale su se one pjesničke vrste u kojima je do izražaja dolazila vedrina duha, radost života i čovjekova okrenutost ovozemaljskoj sreći i nesreći. Te karakteristične književne vrste, koje su u doba renesanse bile najviše njegovane i u hrvatskoj književnosti, su: *ljubavna lirika, poslanice ili epistole, pokladne pjesme ili maškerate, pastorale ili komedije*.

Ljubavna lirika je ona u kojoj se slavi ženska ljepota i veliča ljubavno osjećanje. Prvi renesansni pjesnici su bili *petrarkisti*, tj. sljedbenici Petrarke, i u njihovoj poeziji voljena žena

¹²⁰ Grupa autora (2005). *Povijest Hrvata*, II. Zagreb: Školska knjiga, str. 85 – 88.

¹²¹ Isto, str. 90.

je bila idealizirana. Među njima su najistaknutiji: Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić, Mavro Vetranović.¹²² Razvijaju se tri vrste lirskih pjesama: 1. pastirsko – idilična lirika (veliča život u prirodi, san o sreći i blaženom životu, slavi ovozemaljske užitke i osjećajnu ljubav), 2. anakreontska lirika (slavi ovozemaljske užitke i osjećajnu ljubav), 3. ljubavna petrarkistička lirika (tuga i bol zbog neuzvraćene ljubavi, divljenje ženskoj ljepoti). Najvažniji predstavnici *duhovno-religiozne lirike* su: Marko Marulić, Juraj Šišgorić, i dr.

Poslanice (ili *epistole*), koje su pjesnici, kao pjesnička pisma, upućivali svojim prijateljima, obično drugim pjesnicima. Tim dopisivanjem u poslanicama odbacivali su manir i konvencije petrarkističke lirike i otvorenije govorili o savremenim događanjima, ili o svojim intimnim težnjama, raspoloženjima, sklonostima. A te poslanice su naročito izmjenjivali Petar Hektorović, Nikola Nalješković, Mavro Vetranović.¹²³

Pokladne pjesme ili maškerate, koje su bile pjevane na karnevalima, uličnim svečanostima pod maskama, koji su se održavali prije velikog posta. Te pjesme su pružale izvanredne mogućnosti pjesničke igre, ali i slobodnog očitavanja najintimnijih želja, namijenjene običnom puku. Najpoznatija takva pjesma je Jeđupka Mikše Pelegrinovića, a pisao ih je još i Nalješković.¹²⁴

Drama, posebno komedija, plautovska, eruditna, i držićevska, najveći je dometa hrvatske renesansne književnosti. Od Lucićeve *Robinje*, preko kratkih Nalješkovićevih komedija, prema Držićevom *Skupu* (plautovskoj komediji), *Aululariji*, *Arkulin i Manda*, *Pomet*, *Dundo Maroje*, *Pjerin* prave su držićevske komedije, a poznat je i njegov prijevod Euripidove tragedije *Hekube*. U hrvatskoj su renesansnoj književnosti najproširenije **dramske vrste** komedija, *dramska pastorala* i *tragedija*, a gotovo su svi dramski modeli zastupljeni u Dubrovniku. Renesansne komedije se pišu po uzoru na antičku komediju, odnosno Plauta i Terencija, pa se takve komedije nazivaju *učene* ili *eruditne* komedije. Preuzimaju likove - tipove poput škrtoga starca, hvalisavoga vojnika, lukavoga sluge, i dr.¹²⁵

¹²² Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 70.

¹²³ Isto, str. 71.

¹²⁴ Isto, str. 71.

¹²⁵ Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Liber Mladost, str. 24.

Komedije, u kojima se, uglavnom po uzoru na Plauta, ismijavaju poroci, mane i ljudske slabosti, ali bez oštine i zlobe. Pomoću komičnih likova i situacija renesansni komediograf kod gledalaca izaziva vedar i razdragan smijeh. Istovremeno, razotkrivajući čovjekove mane, on ih navodi da utoliko više cijene vrlinu i razboritost. Najznačajniji komediograf iz tog vremena je Marin Držić, čije su komedije *Dundo Maroje*, *Skup*, *Novela od Stanca* i danas na repertoaru mnogih pozorišta.¹²⁶

Pastorale, u kojima se, u dramskom obliku, slavi slobodan život u prirodi, koja je predstavljena kao Arkadija, idealna zemlja vječnog proljeća, gdje pastiri i pastirice, vile i satiri uživaju u prirodnim ljepotama i slobodi i gdje čovjeku može nanijeti bol samo nesretna ljubav. Preuzimajući tu formu iz italijanske književnosti, hrvatski renesansni pjesnici su u nju unosili mnoge detalje iz svakodnevnog života svoga zavičaja. Omiljene su bile u doba poklada i na pirovima, a pišu ih uz Marina Držića (*Venera i Adon*, *Tirena*, *Grižula*) i Džore Držić (*Radmio i Ljubmir*), Nikola Nalješković i Dominko Zlatarić (*Ljubmir*, prijevod Tassove pastorale *Aminte*). A naročito je zanimljiv pastoralni roman *Planine* Petra Zoranića, koji je pisan mješavinom proze i stiha i koji predstavlja prvi originalni hrvatski roman.¹²⁷

Osamostaljenje književnog rada jedna je od značajnih tekovina renesanse. Kod mnogih, neobrazovanih, rodilo se uvjerenje da je književnost posebna ljudska djelatnost koja zaslužuje da se čovjek samo njome bavi i koju treba cijeliti. U krilu općih humanističkih nastojanja, kao njihova jezgra, učvrstila se tako svijest o nezavisnosti i korisnosti književnog rada. Humanisti otvoreno preziru svakodnevna praktična zanimanja i svakodnevnu borbu za materijalna dobra. Bio je to jedan novi renesansni užitek, ali sada u manifestacijama duha: prvenstveno u književnosti, umjetnosti i nauci uopće.¹²⁸

¹²⁶ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 71.

¹²⁷ Isto, str. 71.

¹²⁸ Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 19 – 20.

Na kraju nastavnog sata, potrebno je s učenicima ponoviti o karakteristikama renesanse u Hrvatskoj, kao i načinu na koji su se hrvatski pjesnici uklapali u renesansne književne tokove. Razviti saradnju među učenicima, a ujedno i ljubav prema književnosti, umjetnosti; razvijanje mišljenja, zaključivanja, uočavanja, shvatanje važnosti poznavanja pravca u književnosti, historijskog i društvenog konteksta.

Utvrđuju se interesi učenika za pojedine probleme i preuzimaju se zadaci za samostalan istraživački rad.¹²⁹

¹²⁹ Ciljevi su: utvrditi/ponoviti gradivo iz hrvatske renesanse, služiti se udžbenikom, tj. Čitankom, usmjeriti učenike da upoznaju svoju čitanku, citiranjem usmjeravati pažnju na književno djelo, a razumijevanje teksta prvi je i glavni korak u interpretacije umjetničkog djela.

7.2. Metodički pristup petrarkističkoj poeziji

1. Motivacija za nastavni sat:

Nakon slušanja pjesama po izboru nastavnika, što je jedan vid motivacije, učenicima podijeliti tekst o tome šta je lirika, lirska pjesma, vrste lirskih pjesama, kompozicija lirske pjesme, kako bi se učenici prisjetili znanja o ovome iz osnovne škole.

- Učenici će obnoviti svoja znanja o onome što znaju o lirici, ali utvrditi i ono što ne znaju i ono o čemu bi htjeli više znati.

Na projektoru će biti prikazan isti tekst (pjesama) koji će svako od učenika dobiti.

Nakon čitanja teksta (pjesama), razgovarati s učenicima o samom tekstu. O svakom detalju teksta bit će podrobno rečeno i objašnjeno.

2. Učenike upoznati s petrarkističkom poezijom i njenim najznačajnijim predstavnicima:

- **Petrarkizam** = smjer ili način pjevanja u nekim evropskim književnostima kojim se označava ugledanje na Petrarca u lirskoj poeziji XV i XVI st. Pjesnici preuzimaju njegove pjesničke oblike, način prenošenja ljubavnih osjećanja, viđenje žene i sl., koje je Petrarca izrazio u svom Kanconijeru.¹³⁰

Petrarkizam je odigrao veliku ulogu u izgradnji hrvatske poezije na narodnom jeziku, prenesen iz Italije na istočnu jadransku obalu.

Petrarkizam je u Hrvatskoj bio prva pjesnička škola, prvi književno – pjesnički pravac. U petrarkizmu se u hrvatskoj književnosti ostvarilo prvo izrazito pjesničko opredjeljenje i angažiranje. Osim novog, ljubavnog, izrazito ovozemaljskog opredjeljenja, veliku draž, snagu i nadu cijelom pokretu dao je novootkriveni medij: čisti narodni jezik.¹³¹

¹³⁰ Vidjeti više u: Hamzić, Mirzet (2007). *Školski rječnik književnih izraza*. Sarajevo: Dobra knjiga, str. 168.

¹³¹ Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: mladost, str. 243 – 244.

Mnogi su hrvatski pjesnici toga doba pisali po uzoru na Petrarca (o ljubavi prema prelijepim gospama koje im tu ljubav ne uzvraćaju, o svojoj patnji i nemoći da savladavaju osjećaje, te nastojanjima da preko umjetničkog dijela ostave spomenik ljubavi), te ih nazivamo **hrvatskim petrarkistima**.

- Najznačajniji hrvatski petrarkisti su: **Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić, Mavro Vetranović, Dinko Ranjina, i dr.**

Hrvatski petrarkisti su u toku cijelog 16. st. u arsenal svoga kazivanja unosili mnogo formalnih i ideološko – motivacijskih elemenata preuzetih iz srednjovjekovnog crkvenoslavenskog čakavsko – ikavskog glagoljaškog kompleksa začinjavaca (srednjovjekovni pjesnici). Bili su sretni što su svom jeziku uspjeli podariti jedno novo sadržajno bogatstvo. A zatim su se potrudili da za svoje nove doživljaje i misli pronađu i utvrde i novi vlastiti pjesnički instrumentarij: stvorili su svoj književno – pjesnički jezik i stil.¹³²

- Prisutne su dvije generacije hrvatskih petrarkista : prva generacija – dubrovački lirski pjesnici čija je poezija sačuvana u Zborniku Nikše Ranjine; kraj 15., početak 16. st. i druga generacija – dubrovački i dalmatinski pjesnici koji pišu petrarkističku liriku (motivi, postupci); širi se raspon tema i oblika.

Prvi se ljubavni kanconijeri pojavljuju u Dubrovniku, od čega nam je sačuvan zbornik mladoga dubrovačkog vlastelina **Nikše Ranjine**, koji je 1507. godine, još kao dječak, počeo sakupljati prve ljubavne pjesme svoga vremena. U njegovom rukopisnom *Kanconijeru* našlo se 820 pjesama, uglavnom petrarkističkih. Njegov Zbornik je najstarija rukopisna zbirka hrvatskih petrarkističkih pjesama.¹³³

U njemu najviše pjesama pripada **Šišku Menčetiću** Vlahoviću (1457 – 1527) i **Džori Držiću** (1461 – 1501), autorima koji su u hrvatsku književnost unijeli sasvim nov tematski sloj, opjevavši različite faze ljubavnoga procesa, od slavljenja ljepote svoje ljubljene do odvrćanja od ovozemaljske ljubavi i okretanja onostranosti.

¹³² Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: mladost, str. 244.

¹³³ Tomasović, Mirko (2008). *Nove slike iz povijesti hrvatske književnosti*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 109.

	Šiško Menčetić	Džore Držić
Sličnosti	- Stvaraju lirske pjesme pod utjecajem Petrarke i italijanskih petrarkista 15. st. - Tipični petrarkistički motivi: prvi susret, ženska ljepota, udvaranje, razočarenje, bol zbog neuzvrćene ljubavi... - Opisujući neuzvrćenu ljubav koriste se antitezom, a za naglašavanje ljubavne boli koriste se hiperbolom - Često se pojavljuje akrostih – kao ime autora ili žene kojoj je pjesma posvećena - Dvostruko rimovani dvanaesterac	
Razlike	- Uz par religioznih, piše uglavnom svjetovne ljubavne pjesme - Odnos prema ženi i njoj ljepoti je svjetovan, a ženska se ljepota opisuje tipično petrarkističkim izjavama	- Pjesme su ljubavne tematike - Ženu i njenu ljepotu doživljava na duhovan način, uspoređujući je s nezemaljskim (anđeo, suce, vila...) - U izboru riječi i metaforama ponekad je prisutan utjecaj narodne pjesme

ŠIŠKO MENČETIĆ je najstariji dubrovački lirski pjesnik. Rođen je u Dubrovniku 1457. g. u staroj vlasteoskoj porodici. Umro je 1527. g. kao žrtva kuge. Njega možemo ubrojati među plodnije pjesnike u hrvatskoj književnosti. U rukopisnom kanconijeru Nikše Ranjine iz 1507. g. (objavljen kao *Stari pisci hrvatski II*) veliki dio, nekoliko stotina pjesama, pripada Menčetiću. U nekim njegovim pjesmama osjećamo kako se ljubav rađa i izražava u svježem jutru renesansne ljubavne poezije.¹³⁴

Pisao je pjesme svjetovne tematike. ***Blaženi čas i hip*** je njegova ljubavna lirska pjesma, prerada Petrarkina LXI soneta (*Blažen nek' dan je, i mjesec, i ljeto*).

- Zadati zadatak učenicima i analizirati pjesmu ***Blaženi čas i hip***.

Zadaci pri interpretaciji pjesme:

- Odrediti temu: trenutak kada je prvi put ugledao voljenu ženu.
- Odrediti motive (ljepota voljene žene, ljubavna bol i čežnja, umjetničko stvaranje koje je potaknula voljena žena).
- Pronaći u tekstu: a) ijekavske oblike (*ljepost, boljezni*), b) ikavske oblike (*vidil, slidih*)

¹³⁴ Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: mladost, str. 44.

- U pjesmi ima arhaizama; zamijeniti ih savremenim terminima (*hip*=čas, *najprvo*=najprije, *dni*=dani, itd) – supstitucija (zamjena).
- Pjesma je ispjevana u distisima i to dvostruko rimovanim dvanaesticima. Pronaći i ispisati rime (u sredini i na kraju).
- Kojim se stilskim sredstvima pjesnik služi? (epiteti, metafore)
- Jezik: dubrovački jezik 16. stoljeća; ispreplitanje ijekavskog i ikavskog govora.

TEMA: blagoslov prvog susreta; pjesnik blagoslovi sve radosne i tužne trenutke vezane uz zaljublivanje i ljubav.

MENČETIĆ – PETRARKA > metrika, ljubav kao izvor radosti i užitka.

Žena je ostvarenje duhovnog i tjelesnog stvaralaštva, personifikacija ljubavi koja usređuje i oplemenjuje > IDEALIZAM.

Prvi pogled je najljepša Menčetićeve pjesma.

Jezik: dubrovački jezik 16. stoljeća; isprepletanje ijekavskog, ikavskog i ekavskog govora.

Stih: dvostruko rimovani dvanaesterac; distih.

TEMA: prvi put kad je ugledao djevojku; fatalni prvi susret.

Motivi: ljepota voljene žene, priroda i ljubavni osjećaji.

PARARELIZAM: buđenje dana, buđenje prirode u proljeće.

Zakupljenost motivima kose > ljepota žene = renesansa

NARATIVNOST – opisuje kako je došlo do zaljublivanja, ona se okreće i odlazi ponosno poput jelena, on ostaje tužan i „gorči ner pelin“.

Motivi – tropički inventar: motivi zore i proljeća, zlatokose vile i neuzvracene ljubavi (ljubavne patnje).

*Zoviješe zora dan a slavno prolitje
travicu drobnu van, zelen lis i cvitje,
ja kad bih uhićen od ove gospoje,
ke obraz nakićen u slavi vas poje.
S jutra, dim, na prozor pogledat općah ja,
ter tada moj prozor u taj čas pozri tja:
meni bi viditi još lipšu ner vilu
gospođu sjediti u rušcu pribilu.... (Prvi pogled)¹³⁵*

Manje poznate riječi (objasniti učenicima): *zavijaše*- zvaše, *prolitje*- proljeće, *droban*- sitan, *lis* – list, *uhićen* – uhvaćen, *ke* – koje, *vas* – sav, *dim* – kažem, *općah* – običavah, *pozor* – pogled, *tja* – tamo, i dr.

Skrenuti pažnju učenicima uz postavljanje pitanja.

Obratiti pažnju na historijske faktore koji su uvjetovali pjesničke slike i pjesnički oblik Menčetićeve pjesme *Prvi pogled*. Objasnite kako je svaki od njih konkretno djelovao na tu pjesmu.

- U historijski uvjetovanom okviru ove pjesme prepoznajemo jedno živo ljudsko srce, koje nam iz udaljenosti od preko 500 godina govori o sopstvenim osjećanjima i o svojoj potrebi da ih pjesnički izrazi.

Postavljam pitanje učenicima: Što je to što se u ovoj pjesmi i nama danas može dopasti?

- Pronaći u tekstu: a) ijekavske oblike (*sjediti, bijelo*),
b) ikavske oblike (*cvitje, lip*),
c) ekavske oblike (*venčac*).
- Osvremeniti ove riječi: *cvitje, vas, ter, vazeti, lis...*(*cvjeće, sav, pa, uzeti...*)
- Rastaviti dva stiha (distih) na slogove i pronaći rиму (u sredini i na kraju).

¹³⁵ Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: mladost, str. 46.

- Izdvojiti početna slova distiha : Z-J-S-M-V-N-D-O. Uvažiti činjenicu da su se neki glasovi isto pisali: Z=S; J=I; V=U. Dobivamo ime Sismundo, tj. Sigismund (Šiško). Ako početna slova stihova daju ime, to nazivamo **akrostih**.

Menčetić je u ovoj pjesmi opjevao onaj čas kad je prvi put ugledao svoju *gospoju* i kad ga je ona *uhitila* svojom ljepotom. Opis njene ljepote je uobičajen, konvencionalan: ona se pojavljuje u bijelom ruhu, bijelog tena, a s glave joj se prosula obilna plava, *od zlata kosa* koju ona spleće u vjenčac, ostavljajući na čelu dva zlatna prama. To se dogodilo u proljeće, jer ono u petrarkističkoj poeziji treba da uz dragu djevojku poveže sve lijepe i mladalačke osobine probuđenog života. Sve je to dato u uobičajenom obliku stiha, koji se naziva dvostruko rimovani dvanaesterac, a početna slova svakog drugog stiha daju tzv. *akrostih*. Prihvatajući pjesničku tradiciju, pjesnik je uspio neposredno se izraziti, tako da osjećamo kako je raskošna slika lijepe žene ostala prisutna u njegovim mislima.¹³⁶

DŽORE DRŽIĆ je član ugledne građanske porodice. Rođen je u Dubrovniku 1461., gdje je i umro 1501. g., navršivši tek 40 godina. Bio je po zanimanju svećenik, što u vrijeme renesanse pjesnika nije ometalo da se aktivno uključi u savremeni petrarkistički pjesnički pokret. On je autor i prvog hrvatskog renesansnog dramskog teksta. Pisao je pjesme svjetovne tematike. Pisac je prve hrvatske pastorale *Radmio i Ljubmir*, koja ima uočljivo pučko – narodno obilježje. Ovu pastirsku eklogu napisao je u obliku dijaloga dva pastira, jednog koji hoće da napusti stado i ode u svijet da nađe svoju “vilu” i drugog koji ga nastoji urazumiti. Tim djelom Držić je postao ne samo pionir hrvatskog petrarkizma već i pastoralnih pjesničkih oblika, koji su bili veoma popularni u renesansnoj Italiji.¹³⁷

- Sa učenicima izvršiti analizu odabranih Držićevih pjesama.

Draža je od zlata je njegova ljubavna lirska pjesma.

TEMA: ljepota pjesnikove odabranice.

¹³⁶ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 73.

¹³⁷ Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: mladost, str. 6.

KOMPOZICIJA:

1. uvod: ženina ljepota općenito, ljepša je od cvjetnog proljeća, draža od zlata...
2. kanonizirani opis (strogo ozakonjeni ideal): kosa, obrve, oči, lice, usne, zubi..
3. završna strofa: Bog ju je stvorio da bi pjesnik živio „u ljuvenoj kriposti“.

IDEALIZACIJA djevojke ostvarena hiperbolama, metaforama (dragocjeni predmeti, kosmički prostori, floralni motivi).

Sklad i simetrija = renesansa; renesansni neoplantizam.

Grem si, grem je njegova ljubavna lirska pjesma, pjesma visoke estetske vrijednosti. Jedna od najljepših i najoriginalnijih Držićevih pjesama. Dok Menčetić blagoslivlje, Držić proklinje, osjeća žaljenje i tugu zbog *gospojine* nemilosti. Njegova patnja je refleksivnog karaktera: on razmišlja nad ljubavlju, filozofira o naravi čovjeka i života, govori o prolaznosti i smrti.

Grem si, grem, gdi godir misal mi pozade,

Jeda se gdi ki mir mom srcu obnađe.

Ionako iz prsi srce se van seli,

Ar ga svoj stan mrzi a k onoj poč želi

Ke pogled veseli njemu na smrt pride,

*Jur tako tko želi da srce otide....(***Grem si, grem***)¹³⁸*

TEMA: traganje za spokojem (ljubavni nemir, potreba za smirenjem), ispovijed ljubavne boli – gubitak srca, dioba srca i tijela u ljubavi. Neuzvrćena ljubav.

Središnji motiv: ranjeno srce.

Strofa: refren (naglašeno turobno raspoloženje) – katren.

¹³⁸ Isto, str. 26.

Osjećaji: ljubavna bol, tuga, melankolija, nemir, srdžba, žudnja, nemoć.

Kompozicija, jezik i stil:

- pjesma je u strofama – 6 strofa po šest stihova (sestine)

- jezički idiomi – čakavsko-štokavski (više čakavskih elemenata)

- refren + katren – dvostruko rimovani dvanaesterac s unakrsnom rimom

- akrostih – GIORETA (Džorin stih)

- prva dva stiha svake strofe – jednaka – refren – „...*gdigodir misal mi pozade...*“ – misli o svemu, samo da nađe utjehu i mir

- pjesnik čezne za mirom, spokojem, i zaboravom (da ga ne boli, da više ne pati) svjestan činjenice da je najteže pobijediti vlastite osjećaje

- pjesnik žudi za promjenom, odlaskom (daleko od očiju, daleko od srca)

- ponavljanje stihova – ne nalazi mir

- misao ne može biti jača od ljubavi, ljubav se ne može racionalizirati

- traži lijek - ljekovite trave – nemoguće - za srce koje je snašla ljubav lijeka nema („...*nu protiv ljubavi vidim da ni lika...*“)

- srce – metafora za ljubav;

- antiteza = ranjeno srce – ranjeno djevojčinim pogledom

- paradoks = veseo pogled od vile izazvao je njegovu smrt (veseo, ali ne zbog njega) („...*ke pogled veseli njemu na smrt pride...*“)

- metafora = njen pogled – strijele – misli na Amorove strijele („... *ah, gorku t' smrt zada sam pogled od vile...*“)

- usporedba = ranjeni labud – njegovo srce („...*Ter kako kuf bili od lovac ustriljen...*“)

- ranjeni labud – krhkost, nježnost, bespomoćan

- „cvili“ i „tuži“ – ranjeni labud pjeva pred smrt

- turobno raspoloženje i elegična intonacija

U pjesmi je ljubav doživljena kao opsjednutost, srdžba i potpuna nemoć da se bilo što učini sa svojim životom, osim da se vlastita nemoć opjevava i priželjkuje smrt koja jedino donosi smirenje. Dolazi do spoznaje da je život bez srca jednak smrti: “...*bez srca živiti ar človik ne ima vlas*”.¹³⁸

Zadnja strofa – želi da ga ranjeno srce ostavi, da ode van njega – ovdje srce više nije metafora, misli na organ. Ali srce je organ bez kojeg se živjeti ne može – neka ostane – i kao organ i kao metafora – radije nesretno voljeti i biti čovjek – bolje živjeti i nesretno voljeti nego ne voljeti uopće.

Renesansna misao je da bez ljubavi čovjek ne može živjeti, jer tada život nema smisla.

HANIBAL LUCIĆ (oko 1485 – 1553) je iz plemićke porodice, obavljao je razne javne dužnosti (sudac). Rodio se i živio u gradu Hvaru. O njegovom životu znamo iz poslanica prijateljima. Za života nije objavio niti jedno djelo. Lucić je izvrsno poznao klasičnu književnost, srednjovjekovnu glagoljašku i usmenu hrvatsku književnost, te savremenu italijansku i hrvatsku književnost. Njegova djela, nakon smrti, objavljuje sin Antun u zbirci pjesama *Skladanje izvarsnih pisam razlicih*. Osim ljubavnih pjesama, Lucić je pisao i dramu u stihu *Robinja*, koja se smatra prvim opsežnijim hrvatskim dramskim tekstom svjetovnog karaktera, koja se uglavnom sastoji od dijaloga između viteza Derenčina, unuka slavnog hrvatskog bana, i voljene djevojke, koja je, pošto su je oteli gusari, dovedena na dubrovački trg kao robinja, gdje ju je Derenčin našao i otkupio, a nastala je na početku XVI st. i ima posebno historijsko značenje, jer se ubraja među prva hrvatska dramska ostvarenja.¹³⁹ Zatim je pisao poslanice, te prijevod Ovidijeve heroide Pariž Eleni i lirski kanconijer *Pisni ljuvene* sadrži samo 22 pjesme

¹³⁸ Isto, str. 26.

¹³⁹ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 76.

u kojima pjesnik slavi žensku ljepotu i pjeva o neuzvraćenoj ljubavi. U njima se vidi odmak od lirske poezije naših prvih petrarkista – on piše u duhu novije talijanske lirike 16. st. Koja se zalaže za povratak izvornome Petrarki, a to spaja s narodnom tradicijom.¹⁴⁰

Sa učenicima izvršiti analizu odabranih Lucićevih pjesama.

Jur ni jedna na svit vila, ljubavna lirska pjesma, smatra se remek – djelom hrvatske renesansne poezije.

TEMA: hiperboliziran opis ljubljene žene; daje joj osobine vile. Ljepota voljene žene.

STRAMBOTTO – strofa od 8 stihova (izvorno 11-esterac, Lucić: osmerac) u kojoj se početni stih pojavljuje na kraju strofe, ali u inverziji.

Jur nijedna na svit vila

lipotom se već ne slavi,

jer je hvale sve skupila

vila ka mi sarce travi.

Ni će biti, ni je bila,

njoj takmena ka se pravi.

Lipotom se već ne slavi

jur nijedna na svit vila....(Jur ni jedna na svit vila)¹⁴¹

Manje poznate riječi (objasniti učenicima): **jur** – već, već – više, **ka** – koja, **sarce** – srce, **travi** – očarava, **njoj takmena ka se pravi** – za koju bi se reklo da joj je ravna, **varhu** – vrh, iznad, i dr.

Uzori: domaća tradicija; dubrovački petrarkisti iz Ranjinina *Zbornika*; odjeci narodne poezije; F. Petrarka.

Stih: simetrični osmerac (4+4).

¹⁴⁰ Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: mladost, str. 98.

¹⁴¹ Isto, 104.

Strofa: oktava; ponavljanje prvih i zadnjih dvaju stihova.

Hermetičnost: isti stih zatvara strofu odozgo i odozdo (1. i 8. stih i 2. i 7. stih).

Motivi: ljubav i ljepota kao izvor nadahnuća i kao emocionalni doživljaj; svaka strofa opisuje jedan detalj te ljepote; svaki detalj opisan je nizom metafora (kosa - zlato; lice - ruža; usne - koralj...), osim prve i zadnje strofe koje imaju univerzalni motiv ženske ljepote; ljepota kao božanski dar. Takav izbor motiva i način njihovog povezivanja karakteristični su za petrarkizam. Posljednja strofa uvodi motiv neumoljivog vremena i želje za trajnim očuvanjem ljepote, što ukazuje na svijet renesansnog pjesnika da u njegovim pjesmama ostaje zabilježena i tako sačuvana ljepota voljene i kada ih oboje više neće biti.

Opis ljepote voljene žene pjesnik je dao u okvirima konvencionalnog petrarkističkog portreta, opisujući kosu i čelo, oči i obrve svoje drage (a zatim još i njeno lice, usne, vrat i grudi), ali je pri tome uspio izraziti svoju vlastitu treperavu emociju, posluživši se kratkim živahnim osmercima i melodioznim strofama, u kojima se prva dva stiha ponavljaju obrnutim redom.¹⁴²

Ova pjesma se ubraja među najljepše pjesme starije hrvatske lirike.

- Učenici treba da ukažu na ona njena svojstva koja opravdavaju takav sud.

Renesansno poimanje ljepote

Tjelesna ljepota je izraz savršene ravnoteže osjetila, razuma, tijela i duha; ljepota je božanski dar (po neoplatonizmu); ljepota drage je skup jednakovrijednih dijelova; harmonija cjeline i pojedinosti.

Podsjetimo se:

Temeljne odrednice Petrarkina *Kanconijera* su:

- kompleksan doživljaj ljubavi
- psihološka analiza vlastite emocionalnosti
- svijest o stvaralačkom doživljaju kao rezultatu doživljaja ljubavi i Laurine ljepote
- ljepota kao put spoznaje (prema Platonu) - neoplatonizam
- Petrarkina se ljubavna stanja preobražavaju od galantnog udvaranja i svjetovne ljubavi do božanske ljubavi.

¹⁴² Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 75.

Na kraju časa učenicima zadati samostalan istraživački rad (zadatke za domaću zadaću).

- Učenici će pročitati izbor iz poezije ova tri pjesnika i samostalno odgovoriti na pitanja:

Po čemu se ova poezija uklapa u pravac humanizma i renesanse?

U čemu se ogleda posebnost i originalnost ovih pjesnika?

Kakav je renesansni doživljaj žene, a kakav je savremeni doživljaj žene?

Kakav je ideal ženske ljepote danas; je li se, i koliko, promijenio?

- Dodatni angažman za one koji žele veću ocjenu:

Usporediti Menčetićevu pjesmu *Blaženi čas i hip* i Petrarkinu pjesmu *Blažen nek' dan je, i mjesec, i ljeto*.

Problemsko pitanje: Šta je za čovjeka poticajnije/važnije: a) voljeti nekoga, b) biti voljen?

7.3. Metodčki pristup komediji *Dundo Maroje* (Marin Držić)

1. Motivacijski pristup:¹⁴³

Obnavlja se otprije usvojeno gradivo, postavljajući pitanje učenicima:

Koja književna vrsta ili žanr je bio zapostavljen u srednjovjekovnoj književnosti, a poznat je još od antičke književnosti?

Mogući odgovor: Drama: komedija i tragedija.

Za ponavljanje:

1. Drama (grč. *drama* – radnja) označava poseban književni rod. Zasnovana je na sukobu, namijenjena izvođenju na pozornici.¹⁴⁴
2. Tragedija – dramska vrsta sa tragičnim završetkom.¹⁴⁵
3. Komedija – sasvim suprotna tragediji, prikazuje ono što je prosječno u životu, mahane i nedostatke, predstavlja zaokret ka istinitom i realnom, razvija komično, nesklad između stvarnih mogućnosti ličnosti i njenih želja.¹⁴⁶

Prema osnovi dramske forme, komedije se dijele na tri vrste: 1. komedija intrige (radnja se zasniva na zapletu (intrigi); 2. komedija karaktera (u njoj se ismijavaju poroci pojedinca koje predstavljaju opće ljudke mane; 3. komedija naravi (u njoj se ismijavaju negativne pojave u društvu, pa se zove društvena komedija.¹⁴⁷

¹⁴³ Pozorišna izvedba ili njezina tv - snimka preferira se iz više razloga. Dramski književni tekst, predložak je za predstavu, pa tek na sceni mogu doći do punog izražaja sve vrijednosti dramskoga teksta. Predstava je učenicima zanimljivija od čitanja, više zaokuplja njihovu pažnju i može ih bolje potaknuti na interpretaciju. Osim toga, scenskim izražajnim sredstvima mogu se otkloniti smetnje koje se javljaju u jezičkoj komunikaciji čitanjem.

¹⁴⁴ Rosandić, Dragutin (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga, str. 501.

¹⁴⁵ Hamzić, Mirzet (2007). *Školski rječnik književnih izraza*. Sarajevo: Dobra knjiga, str. 255.

¹⁴⁶ Isto, str. 109.

¹⁴⁷ Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, str. 85.

2. Uvodimo učenike u komediju *Dundo Maroje* Marina Držića, postavljajući hipotezu za razmišljanje:

- Kako Držićeva komedija odslikava ljude koji su izmiješani u svim zemljama na svijetu i kako se oni sukobljavaju u životu? Tko su današnji ljudi nazbilj i ljudi nahvao? (Odgovor će biti predstavljen u daljoj interpretaciji s učenicima).

3. Utvrđivanje cilja i metoda istraživanja problema:

Za prihvatanje, razumijevanje i vrednovanje Držićeva djela podloga je renesansno razdoblje (16. st).

Učenicima ćemo približiti samo djelo, pisca i objasniti nepoznate termine, kako bismo ih uveli u samu interpretaciju djela. Nastavnik upozorava na moguće probleme, te upućuje učenike kako ih izbjeći i razrješiti.

4. Tok časa:

Dundo Maroje je najpoznatije Držićevo djelo. Pisano je po uzoru na starorimskog komediografa Plauta i pripada tipu tzv. **plautovske komedije**. Obilježja te komedije su: komedija ima prologe, 5 činova, poštuje sva tri dramska jedinstva, ima tipizirane likove: otac škrtica, sin rasipnik, sluge koje zapliću i raspliću dramsku radnju, kurtizana, i pripada tipu tzv. **eruditne komedije** (*commedia erudita*) ili učena komedija. To je tip komedije koji se zasnivao na tipovima komičnih likova i tipovima komičnih situacija. Od Plauta počinje tip škrtca ili starca (srednjovjekovni muškarac koji razmišlja o tome da stiče nova, zlato, bogatstvo). Ti tipovi su se obično javljali u tzv. parovima: otac – sin, starac – mladić, tvrdica – rasipnik, gospodar – sluga.¹⁴⁸

Držić je u svojoj komediji dao sliku vremena, pa su tu prisutne narodne dosjetke, nadmudrivanje, zagonetke i poslovice, a time se ističe povezanost junaka sa sredinom iz koje potiču, sa Dubrovnikom. Njegovi junaci imaju individualne karakteristike, nose obilježja sredine i vremena iz kojih potiče i pisac djela.

¹⁴⁸ Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire*. Fojnica: Štamparija Fojnica, str. 44.

Komedija *Dundo Maroje* puna je šaljivih aluzija na dubrovačke prilike gledane iz perspektive velikoga svjetskog grada, a pojedine se osobe često prepoznaju kao stari znanci iz domovine ili se najprije obraćaju jedan drugome na italijanskom jeziku, a onda veseli otkrivaju da su *našijenci*. Svi ti *našijenci* i stranci koji se sastaju u Rimu, gospodari sa svojim slugama, svaki sa svojim govorom i običajima, daju ovoj komediji slikovit i šaroliki značaj.¹⁴⁹

Uvid u Držićev rad i život može otkriti u čemu je smisao njegovog pisanja djela za pozorište, kako bi ga približio širokim masama i oživotvorio svoje poruke.

Kratka biografija pisca:

Marin Držić, zvani Vidra, rođen je 1508. g. u Dubrovniku, a živio je do 1567. g. U duhu porodične tradicije određen je za svećeničko zvanje, međutim u toku svog nemirnog, boemskog života, neće ostati pri tom izboru zvanja. On je bio svešteno lice, student prava, upravnik sveučilišta u Sieni (Italija), zabavljač austrijskog grofa, pisar... Bio je čovjek nemirnog duha i stalno je mijenjao mjesto boravka: Dubrovnik, Siena, Venecija, itd. U Firenci piše urotnička pisma utjecajnom toskanskom vladaru Cosmu de Mediciju pozivajući ga da svrgne vlast dubrovačke vlastele (plemića), ali bez odaziva i uspjeha. Na književno stvaralaštvo Držića, uticao je njegov boravak u Italiji gdje je izvorno upoznao tokove renesansne književnosti i pozorišni život. Pisao je isključivo petrarkističke pjesme, pastore i komedije. Djela su mu: pastore *Tirena*, *Venera* i *Adon*; komedije *Dundo Maroje*, *Skup*, *Mande*, *Novela od Stanca*. Napisao je 11 pozorišnih djela. 1548. *Pomet družina* izvodi njegovu komediju *Pomet* koji je tekst u međuvremenu izgubljen. Zadnjih pet godina živio je u Veneciji gdje je i ukopan.¹⁵⁰

5. Putevi interpretacije djela:

Nastavnik i učenici otvaraju mogućnosti; primjereno motivirani, učenici prihvataju izazov, samostalno istražujući i radeći na tekstu. Učenik izlaže, argumentira i brani vlastite stavove. Nastavnik potiče i usmjerava raspravu.

¹⁴⁹ Kombol, Mihovil; Prosperov Novak, Slobodan (1996). *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Zagreb: Školska knjiga, str. 173.

¹⁵⁰ Držić, Marin (1999). *Dundo Maroje*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost, str. 5 – 6.

Stvaranje problemske situacije:

Nastavnik interpretativno čita rečenice iz Pometovog monologa:

Ma se je trijeba s brjemenom akomodavat¹⁵¹; trijeba je bit vjertuožu tko hoće renjat na svijetu.¹⁵² Kralj je čovjek od ljudi kad se umije vladat.¹⁵³ Nije ga imat dinar er vidim mnoge s dinarmi potištene; nije ga bit doktor, er vidim mnoge te brigate fantastike; nije ga bit junak s mačem u ruci, er su ti većekrat ali ubijeni ali ih su pune tamnice, nije ga bit poeta ni komedije umjet činit...¹⁵⁴

Problemsko pitanje: Je li Pomet vjertuož i zar hoće biti kralj?

Prokomentirajte i aktualizirajte Pometove misli:

Ma se je trijeba s brjemenom akomodavat, trijeba bit vjertuožu tko hoće renjat na svijetu.

Kralj je čovjek od ljudi, kad se umije vladat...

U tom kontekstu, izvlačimo životnu filozofiju Pometovu, kako u životu treba biti strpljiv, mudar i znati se ponašati u životnim situacijama, podnijeti teškoće da bi kasnije uživao u svom uspjehu, znati obrnuti sreću u svoju korist jer ni obrazovanje, ni moć, ni talenat, ni novac nisu presudni da čovjek bude sretan.

Pomet je ***homo novus***, tj. idealni renesansni čovjek: inteligentan, razuman, darovit, mudar, strpljiv, hedonist; svojom sposobnošću (*virtu*) okreće sreću (*fortunu*) u svoju korist.

Istraživajući obilježja Pometovog lika, učenik se približava Držićevom svjetonazoru.

Za razumijevanje Dunda Maroja, kao i Držićevog djela u cjelini, ključan je Prolog Dugog Nosa, u kojem Držić iznosi utopijsku viziju i snažnu kritiku dubrovačkog društva.

¹⁵¹ * *s brjemenom akomodavat* - vremenu se prilagođavati (ital. *accomodarsi*).

¹⁵² * treba da bude *virtuož* (vještak) onaj, koji hoće na svijetu vladati (ital. *regnare*).

¹⁵³ * kad se umije prilagođavati prilikama.

¹⁵⁴ Držić, Marin (1999). *Dundo Maroje*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost, str. 42.

Prvi prolog govori Negromant Dugi Nos koji u svom monologu daje sliku idilične zemlje, što je karakteristično za renesansnu književnost. Negromant ljude dijeli na dvije kategorije: *nazbilj* – plemeniti ljudi i *nahvao* – loši ljudi. Oni su izmiješani u svim zemljama, sukobljavaju se u životu, a to se dešava i u Držićevoj komediji. Držićev Negromant liječi neznanje svojih sugrađana, sije istinu i otkriva tajnu koja će ih utješiti tako što će naučiti, između sebe, prepoznati neistinske (neprirodne) ljude, ljude nahvao. Kroz kazivanja Dugog Nosa, Držić je progovorio o svom stavu prema onodobnim društvenim prilikama, ali nadasve je želio pomoći svojim sugrađanima, pučanima, da spoznaju svijet u kojem žive. Negromant im, kroz pogled na obrnuti svijet, daje priliku da prepoznaju dubrovačke vlastodršce kao ljude nahvao, premda ih je tobože poistovjetio s ljudima nazbilj. Za takvo nešto doista je bila potrebna vještina čarobnjaka jer su među slušačima i publikom Negromatova kazivanja bili ti isti vlastodršci, koji se pak nisu „smjeli“ prepoznati kao ljudi nahvao.

Drugi prolog je autorski i u njemu se, prema uobičajnom postupku renesansne komedije, izlaže kratak sadržaj, ističe veza sa izgubljenom komedijom *Pomet* i na kraju daje savjet: „*Od lude djece čuvajte dinara, er se ovjezijeh komedija arecitalo nazbilj u vašem gradu, koje su svršile u tradžediju, er nije svak srjeće Dunda Maroja*“.¹⁵⁵

Elementi radnje djela:

Osnovu fabule čini traganje oca za sinom kojeg je prije tri godine s 5000 dukata poslao u Firencu da trguje, međutim on je otišao u Rim i novac je potrošio na kurtizanu Lauru. Povod radnji dao je Maro Marojevi svojim razuzdanim životom, te tako za sobom u Rim privukao svoga oca, Dunda Maroja, i njegovog slugu Bokčila, te zaručnicu Peru, prurušenu u muškarca s Babom i bratićem Dživom.

Uputiti učenike da ukratko navedu na čemu se temelji sukob u djelu.

Osnovni zaplet u komediji predstavlja potraga za Marom za kojim iz Dubrovnika u Rim dolaze njegov otac Maroje u pratnji svog slugu Bokčila i vjerenica Pera prurušena u muškarca. Sukob na kojem se temelji radnja je sukob oca i sina, a Pomet ima glavnu ulogu u zapletima radnje.

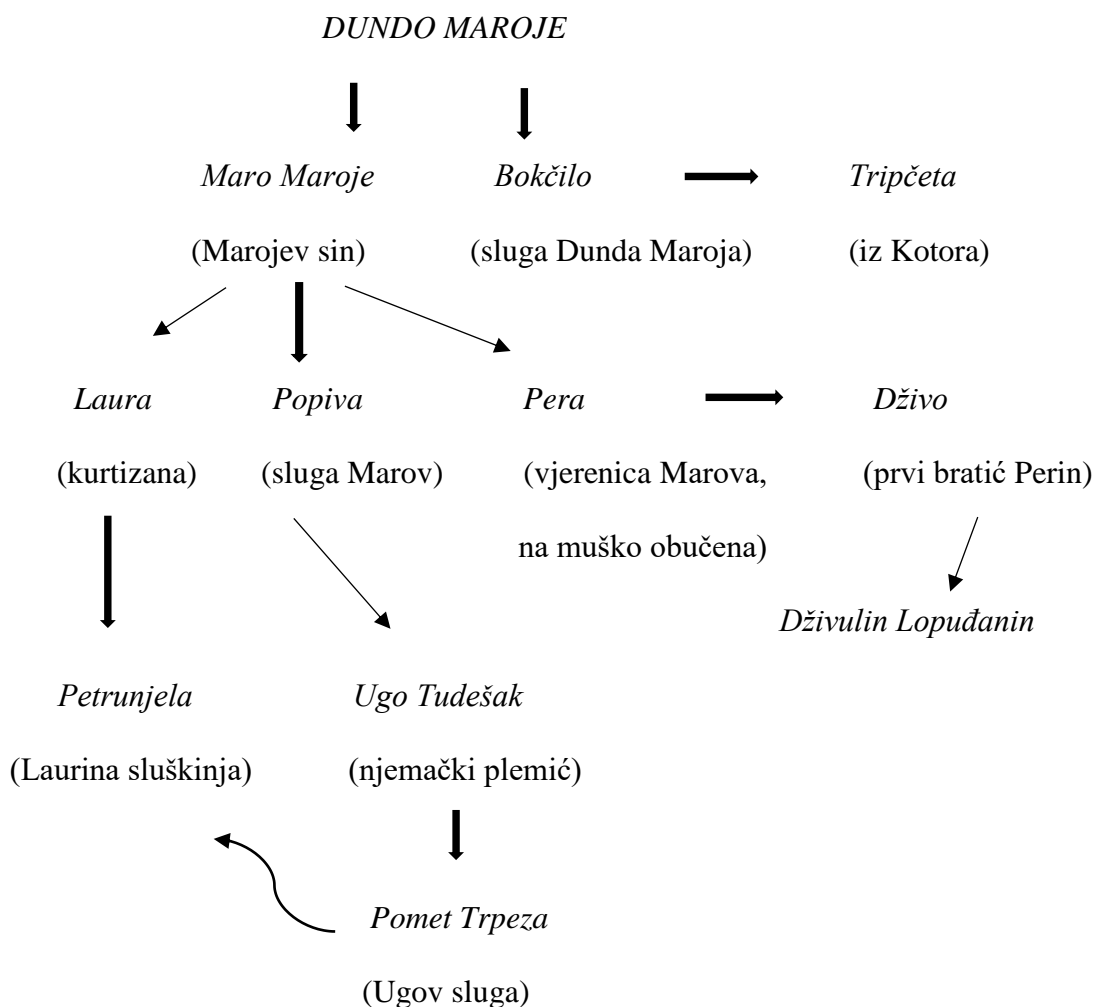
¹⁵⁵ Držić, Marin (1981). *Dundo Maroje, Novela od Stanca*. Beograd: Nolit, str. 29.

U 2. prologu (autorskom) najavljuje se dramska radnja (sadržaj komedije).

U naznačenoj problemskoj situaciji učenici uočavaju osobine glavnog lika komedije. Njihova zapažanja i spoznaje mogu se uspoređivati. U raspravi o tome koliko su podudarne spoznaje učenika, nastavnik može proširiti vidike tumačenja/razumijevanja. Učenici tako dolaze do spoznaje temeljne antiteze Držićevog djela.

Likovi su utemeljeni na kontrastu (antitezama):

- sposoban – glup, bogat – siromašan, starost – mladost, ludost – razboritost, rasipni mladić – škrti starac, sluga – gospodar, selo – grad, našijenci – stranci
- *ljudi nazbilj* – pravi ljudi, tihi, mudri, razumni, tolerantni, iskreni
- *ljudi nahvao* – loši, zli, nerazumni, oholi, pokvareni, zavidni, glupi, nesnalažljivi, tvrdoglavi, lakomi; otkrivaju se u likovima gospodara (ljudima nahvao Držić smatra plemstvo, dubrovačku vlastelu koja je sebična, nesposobna i pohlepna).

Zadatak učenicima: Prema spomenutoj karakterizaciji, odredite u djelu:

- a) *ljude nazbilj* (Pomet – pojedinac obdaren vrlinama)
- b) *ljude nahvao* (Maroje – škrt; Maro – rasipan)
- c) Držićeva kritika društva, tj. vlasti (ljudi nahvao) – savremenost djela.

Tako, učenici shvataju koga je Držić nazvao ljudima nahvao (plemiće, vlast), a koga ljudima nazbilj (obične male građane); shvataju da Držić daje kritiku društva svoga vremena. Ali treba razlikovati pravi i obrnuti svijet komedije i prepoznati jedne i druge.

Likovi su uglavnom u parovima : *otac – sin; starac – mladić; tvrdica – rasipnik; gospodar – sluga.*

Simbolika i komika imena (onomastilistika): Pomet Trpeza (sve pomete s trpeze „*gladnuš*“, izjelica), Popiva (pijanac), Laura (parodija na petrarkističku idealnu ženu) i Mande Krkarka (Mande – Magdalena, javna žena, pa svetica pokajnica; Krkarka: proždrljivica), Tudešak (Nijemac)...

Središnji motivi su: novac i sukob rasipne mladeži i konzervativne i škrte starosti. Novac je ključni pokretač zbivanja, zbog kojeg se otac odriče sina i spreman je na obračun s njim i obrnuto. Držić oštro kritikuje sveopću pokvarenost i lakoumnost.

Vrijeme i mjesto radnje: Radnja je smještena u Rim, gradski prostor i trg pred Laurinom kućom u drugoj polovini 16. st. (jedan dan).

Glavna ideja djela: Suprotstavljanje ljudi *nazbilj* ljudima *nahvao* koji narušavaju društveni sklad.

Jezik i stil: Glavni lik Pomet često se služi iskrivljenim latinskim jezikom (*makaronskim* – mješavina latinskog i italijanskog jezika + el. dijalekta) pokušavajući se prikazati učenijim nego što jeste, ali i narodnim poslovicama kada se želi približiti Petrunjeli. Dubrovčani se izražavaju dubrovačkim gradskim govorom – većina likova. Rimski trgovci (Sadi, draguljar) i gostioničari govore italijanskim jezikom. Posebno se ističe lik Petrunjele čiji je govor mješavina hrvatskog i italijanskog jezika (mješavina nepravilnog toskansko-mletačkog govora) – upliće mnoštvo narodnih stihova u svoj bogati čisti dubrovački govor (štokavština). Laura se služi iskrivljenim italijanskim jezikom. Komedija je obogaćena pjesmom i plesom (italijanska kanconeta).

U problemskim situacijama učenici uz pomoć nastavnika, a prema svojim estetsko – spoznajnim mogućnostima povezuju elemente književne i scenske umjetnosti, vlastite doživljaje/spoznaje i tumačenja/spoznaje.

Akcent se daje na likovima i njihovim međusobnim odnosima, tako da učeniku omogućava recepciju djela (doživljaj, ali i njegovu artikulaciju), te ga motiviraju za samostalno istraživanje (koje će afirmirati i razvijati njegove spoznaje i literarne sposobnosti) identificira vrijednost i smisao Držićeva djela.

Učenici će svoje doživljaje/spoznaje izraziti usmeno ili u pisanom obliku.

Zadatak učenicima: Utvrditi kakvi su likovi komedije.

Osobine likova:

Dundo Maroje: u najvećoj mjeri obilježava ga škrtost, na koju u gotovo svakoj replici upozorava njegov sluga Bokčilo, te ljubav prema novcu, koja nadilazi i ljubav prema sinu. Lik Dunda Maroja složena je i psihološki doradana izvedenica tipa starog škrtca, nezavisna od likova staraca u antičkim i italijanskim renesansnim komedijama. Star je, škrt, sumnjičav, grub, proračunat, egoističan, lukav što znači i pametan. Svojim iskustvom nadmudrio je vlastitog sina.

Maro: naivan, lakovjerman, lakomislen i rasipan mladić, sklon užicima, sve radi na tuđi račun, ne razmišlja o budućnosti. Ovim likom Držić je najbolje oslikao dubrovačku patricijsku mladež. Maro je centralna i dominantna figura u komediji, sve se zapravo zbiva zbog njega. Ono što ga čini tipično dubrovačkim likom jest činjenica da se u svojoj obijesti vlada upravo suprotno strogim naredbama dubrovačkih vlasti o suzbijanju luksuza. Na kraju komedije Maro će najbjelodanije pokazati svoju opakost i beskrupuloznost. Nakon što ostane bez dukata koje sam ne zna zaraditi, a bez kojih se ne umije ni ponašati, predložit će Popivi da ubiju Pometa, a potom će pokušati silom ući u Laurinu kuću. Kako mu to ne uspijeva, Maro, koji u bezizlaznoj situaciji sasvim gubi kontrolu i razum, jasno sebe razotkriva kao „čovjeka nahvao“.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Švelec, Franjo (1968). *Komički teatar Marina Držića*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 260 – 265.

Laura: je središnji ženski lik djela, ljubav prodaje za novac. Žena je to koja po svojim manirama, po stilu rečenica i razgovora uopće spada u tzv. finiji svijet. U izrazu fina, u postupcima odmjerena, Laura je ipak gramzljiva i nezasitna, ali i lukava i prepredena. Ime je dobila po Petrarkinoj pjesničkoj muzi koja je bila oličenje nedostižnog pjesničkog ideala: lijepa, neuhvatljiva, besmrtna duša. Laura odgovara tipu kurtizane iz eruditne komedije, koja je najčešće ljubavnica zaljubljenog mladića i konkurentica njegovoj ženi ili vjerenici.¹⁵⁷

Ugo Tudešak: je bogati plemić, Laurin ljubavnik i Pometov gospodar. Pasivan je i nesposoban da se sam izbori za voljenu ženu; sirov, nagao, grub, ali dobar prema Pometu i iskreno zaljubljen u Lauru. Ugo i njegov sluga Pomet tipizirani su renesansni „par“: nesposobni gospodar i okretni sluga.

Pera: je naivna, nježna, lijepa i zaljubljena u Mara, krši pravila i odlazi u opasnu avanturu, pod krinkom drugog spola, traži zaručnika, što je česta dramaturška konvencija. Naglasak je stavljen na činjenicu da Peri preostaje jedino samostan ako je Maro napusti. Pera je pasivna u postizanju cilja stoga inicijativu prepušta Babi i Dživu.¹⁵⁸

Popiva: je lukav, ali pokvaren, nedovoljno inteligentan, vješt, ali bezobziran i bezosjećajan. On je Pometov sluga koji svojim djelovanjem nehotice odmaže gospodaru i vodi ga u propast. Sebičan je i misli prvenstveno na vlastitu korist, nagao i neoprezan da bi osjetio io izbjegao opasnost. Na samom kraju djela pribjegava idejama koje podrazumijevaju krađu i ubojstvo, te se portretira kao „čovjek nahvao“.¹⁵⁹

Bokčilo: ne krasi ga vrlina i razboritost, nije dosjetljiv i spretan kao Pomet, ali je iskren. On se ne snalazi u urbanoj sredini. Hedonista je. Dolazi iz dubrovačkog zaleđa. Dok Maro je plače za dukatima koje mu je sin potrošio, Bokčilo jadikuje za tim kako ga gospodar slabo hrani. Na trenutak je zadrt, mrzovoljan i često osoran, a ne može si oprostiti što se dao nagovoriti da pođe u strani svijet sa starcem s kojim je gotovo neprekidno u sukobu i svađi.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Čale, Frano (1987). *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Cekade, str. 430.

¹⁵⁸ Švelec, Franjo (1968). *Komički teatar Marina Držića*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 268.

¹⁵⁹ Čale, Frano (1987). *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Cekade, str. 103.

¹⁶⁰ Švelec, Franjo (1968). *Komički teatar Marina Držića*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 203 – 206.

Petrunjela: pojavom i karakterom odgovara Pometu, ali nema tako nametljivu osobnost kao on. Oživljava likove dubrovačkih sluškinjica (*godišnica*). Jedina sluškinja u komediji, Petrunjela, iskreno služi svojoj gospodarici Lauri. Vesela je i unosi humor.¹⁶¹

Pomet Trpeza: je središnja figura, Ugov sluga koji odlučuje o zapletu radnje u komediji i koji je u očima dubrovačkih gospara očiti varalica. Smijeh je jedino njegovo oružje. Pravi je majstor intrige. Pomet često ima ulogu glasnika izvještavajući o zbivanjima izvan scene koja će pridonijeti cjelovitosti dramske fabule, ali i pokazati da je on glavni intrigant.¹⁶² On je čovjek ogromnog apetita, proždrljivac, spletkar, snalažljiv, samouvjeren, inteligentan, hedonist. Shvativši da sukob oca i sina može iskoristiti za svoju sreću, zapliće radnju, vodi likove i upravlja njihovim postupcima. On je najsloženiji i najuspjeliji scenski lik Držićevog pozorišta, sve čega se dotakne oživi.¹⁶³ Pomet „simbol novoga doba, vjertuoz, sposoban pojedinac obdaren vrlinom koju određuje prirodna vrijednost, individualna moć, odlučnost, inteligencija, vještina da se u pravom času postupi energično i mudro na svoju korist, da se dosegne ljudski sklad.“¹⁶⁴ Kao čovjek, ideal individualne vrline, dakle kao „čovjek nazbilj“, trijumfuje nad „ljudima nahvao“.¹⁶⁵

U odnosima očeva i djece vidimo sukob generacija, pokušaj nadvladavanja staroga. Očevi predstavljaju stare zakone i navade, a djeca moderne stavove o svijetu.

Držić je primjerima ukazao na nužnost prilagođavanju vremenu u kojem se živi, a ne nekom minulom vremenu koje postoji jedino u historijskim izvorima i običajima koji su sa savremenog stajališta nazadni i represivni. Roditelj više ne može biti biološki čimbenik niti izvor straha, već bi trebao biti uzor koji će umjesto stege koristiti razum i njegovati odnos s djecom.

¹⁶¹ Isto, str. 211.

¹⁶² Isto, str. 611.

¹⁶³ Isto, str. 269.

¹⁶⁴ Čale, Frano (1987). *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Cekade, str. 59.

¹⁶⁵ Isto, str. 133.

Pitanje učenicima: Odrediti karakteristike škrtca, njegove glavne misli, brige, preokupacije i ponašanje.

Škrtost je osobina koja se zasniva na potrebi gomilanja materijalnih dobara, bez obzira na potencijalne posljedice na druge ljude koje takvo ponašanje može proizvesti. Također, Držićevo korištenje navedenog motiva odslikava društveno stanje Dubrovnika koji je dobio pristup velikim bogatstvima i mogućnost bogaćenja putem brojnih trgovačkih i političkih veza, a funkcionira i kao svojevrsna kritika korumpirane vlastele koju je autor oštro napadao kako direktno tako i indirektno.

Držić je realistički prikazao dubrovačko društvo svoga doba: razuzdanu mladež, škrte starce, trgovce, zaljubljene, došljake i strance, kurtizane, sluge, gospare i pučane, prikazavši vječne teme: odnos sela i grada, mladosti i starosti, mudrosti i ludosti, inteligencije i gluposti.

Za kraj časa dati učenicima upute i zadatke za samostalni rad.

Nakon školske obrade učenik će, kod kuće, nastaviti istraživanje. Ono će mu otvoriti nove spoznaje, te potvrditi i proširiti njegove istraživačke i stvaralačke sposobnosti. Zadaća se može temeljiti na uputama iz udžbenika ili na odrednicama koje će formulirati nastavnik s učenicima, npr. Da sam Pomet...; Današnji „ljudi nazbilj“ i „ljudi nahvao“; Kako bih režirao Dunda Maroja, itd.

Tema za raspravu:

Razlikuje li se mladi renesansni čovjek od današnjega? (odnos prema novcu, hedonizam, individualizam, težnja ljepoti i skladu, odnos mladih i starih...)

8. Zaključak

Na kraju, možemo zaključiti da je ovaj rad o renesansi kao književnoj epohi, baziran na njenim osobnostima kako u svjetskim renesansnim okvirima, tako i u okvirima hrvatske renesanse. Nastojeći zauzeti određeni stav u metodičkom pristupu savremenoj nastavi, otkrivaju se novi stavovi koji se prenose u nove metodičke interpretacije. Tako se stvara težnja za otkrivanjem novih puteva i novih pristupa u obradi književnih djela. Glavni cilj je težnja ka razvijanju samostalnog istraživanja učenika uz usmjeravanja nastavnika. Dolazeći do odgovora kako je složena priroda književnog djela, epohe ili pravca kome pripada, dolazimo do saznanja da je teško odvojiti se od velikog broja književnih djela iz renesanse i pronaći najbolji put do njihovog određenja i do njihove najpotpunije analize.

Analizirajući pojedina književna djela, suočavamo se sa ogromnim brojem različitih pristupa, od kojih je trebalo odabrati najprihvatljivije i najrazumljivije za tumačenje učenicima. Kroz zadatke namjenjene učenicima, težnja je bila skrenuti pažnju na književno razdoblje, govoriti o sadržajima koji pripadaju tom razdoblju. Tako se otkrivaju novi umjetnički sadržaji koji se metodički oblikuju na različite načine, a samo razdoblje renesanse raščlanjuje se na nastavne teme i jedinice.

Otkrivajući raznovrsne poruke koje šalje književno djelo u okvirima neke epohe, otvaramo komunikaciju između djela i čitaoca, obogaćujući iskustvo i estetski doživljaj, što je jedan od ciljeva rada. Spoznavajući sve mogućnosti koje nam takvo proučavanje donosi i težnju da se takav naučno – istraživački pristup, potpunije i kvalitetnije primjenjuje u savremenoj nastavnoj praksi, omogućavamo učenicima da na najbolji način ispolje svoje kreativne i istraživačke sklonosti, formirajući svoj odnos prema književnom djelu i svoj književno – kritički stav.

9. Literatura

1. Bogišić, Rafo (1968). *O hrvatskim starim pjesnicima*. Zagreb: Matica hrvatska
2. Boccaccio, Giovanni (1991). *Dekameron*. Sarajevo: Svjetlost
3. Čale, Frano (1987). *Marin Držić: Djela*. Zagreb: Cekade
4. De Sanktis, Frančesko (1960). *Kritički eseji*. Beograd: Kultura
5. Delimo, Žan (1989). *Civilizacija renesanse*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada
6. Diklić, Zvonimir; Šipka, Milan (1967). *Planiranje u nastavi srpskohrvatskog jezika*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika
7. Dimitrijević, Radmilo (1963). *Metodika nastave književnosti i maternjeg jezika: uvođenje učenika u književno delo*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika
8. Držić, Marin (1951). *Dundo Maroje*. Beograd: Kultura
9. Držić, Marin (1999). *Dundo Maroje*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost
10. Držić, Marin (1981). *Dundo Maroje, Novela od Stanca*. Beograd: Nolit
11. Džanko, Muhidin (2003). *Bosanski jezik i književnost u nastavi: metodički pristup*. Sarajevo: EuroCom
12. Đuretić, Nikola (1996). *Kazališni putokazi i krajputaši; Londonski kazališni zapisi*. Zagreb: Iti
13. Đurić, Mihailo (1956). *Filozofija epohe renesanse*. Beograd: RAD
14. Franičević, Marin; Švelec, Franjo; Bogišić, Rafo (1974). *Povijest hrvatske književnosti od renesanse do prosvjetiteljstva*. Knjiga 3. Zagreb: Mladost
15. Gavrilović, Zoran (1961). *Književna kritika*. Beograd: RAD
16. Garin, Eugenio (2005). *Čovek renesanse*. Beograd: CLIO
17. Grupa autora (2005). *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Mladost
18. Grupa autora (1994). *Metodičke upute uz interpretacije književnih djela*. Zagreb: Školska knjiga
19. Grupa autora (2003). *Povijest Hrvata*. Knjiga 1. Zagreb: Školska knjiga
20. Grupa autora (2005). *Povijest Hrvata*. Knjiga 2. Zagreb: Školska knjiga
21. Grupa autora (2001). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Mostar: Školska naklada
22. Grupa autora (1970). *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska
23. Hadžić, Zilha (2012). *Vodič kroz lektire: za II razred gimnazije i ostalih srednjih škola*. Fojnica: Štamparija Fojnica

24. Hamzić, Mirzet (2007). *Školski rječnik književnih izraza*. Sarajevo: Dobra knjiga
25. Kombol, Mihovil; Prosperov Novak, Slobodan (1996). *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Zagreb: Školska knjiga
26. Kajić, Rasima (1981). *Roman u sustavu problemske nastave*. Zagreb: Školska knjiga
27. Kot, Jan (1990). *Šekspir, naš savremenik*. Sarajevo
28. Lešić, Zdenko (2005). *Čitanka za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing
29. Murtić, Edina (2010). *Drama u školi*. Sarajevo: DES
30. Mihailović, Radmila (1960). *Renesansa u Italiji*. Beograd: RAD
31. Marinković, Simeon (1995). *Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Kreativni centar
32. Marek, Juraj (1968). *Književnost i jezik u školi*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika
33. Nedeljković, Dragoljub; Mirković, Ljiljana (1960). *O funkciji književnosti i ulozi pesnika*. Beograd: RAD
34. Petrarca, Francesco (2010). *Kanconijer (izbor)*. Sarajevo: Svjetlost
35. Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing
36. Pantić, Miroslav (1964). *Humanizam i renesansa*. Sarajevo: Svjetlost
37. Pantić, Miroslav (1960). *Dubrovačka književnost*. Beograd: RAD
38. Pantić, Miroslav (1961). *Renesansna književnost*. Beograd: RAD
39. Pantić, Miroslav (1961). *Marin Držić*. Beograd: RAD
40. Pantić, Miroslav (1964). *Marin Držić*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika
41. Pašić, Nedžad (1998). *Metodika bosanskog jezika i književnosti*. Sarajevo: Prosvjetni list
42. Popović, Vladeta (1938). *Život i delo Viljema Šekspira*. Beograd
43. Peakić – Žaja, Marija (1975). *Hrvatski petrarkisti (antologija)*. Zagreb: Mladost
44. Rosandić, Dragutin (1988). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga
45. Rosandić, Dragutin (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga
46. Rosandić, Dragutin (1980). *Problemska, stvaralačka i izborna nastava književnosti*. Sarajevo: Svjetlost
47. Rosandić, Dragutin (1981). *Metodičke osnove suvremene nastave hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u srednjoj školi*. Zagreb: Školska knjiga
48. Rosandić, Dragutin; Šicel, Miroslav (1970). *Pristup nastavi književnosti*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika

49. Rosandić, Dragutin (1968). *Nastava hrvatskosrpskog jezika i književnosti*. Zagreb: Školska knjiga
50. Slamnig, Ivan (2001). *Svjetska književnost zapadnoga kruga: od srednjega vijeka do današnjih dana*. Zagreb: Školska knjiga
51. Solar, Milivoj (2012). *Povijest svjetske književnosti (kratki pregled)*. Podgorica: Icik
52. Solar, Milivoj (2005). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga
53. Solar, Milivoj (2006). *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden marketing
54. Shakespeare, William (2004). *Tragedije: Hamlet, Romeo i Julija, Otelo, Kralj Lear*; S engleskog preveo Milan Bogdanović. Zagreb: Globus
55. Švelec, Franjo (1968). *Komički teatar Marina Držića*. Zagreb: Matica hrvatska
56. Tomasović, Mirko (2008). *Nove slike iz povijesti hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska
57. Velflin, Hajnrih (2000). *Renesansa i barok*. Novi Sad: Budućnost